

ИЗДАТЕЛ

НАУЧНО СПИСАНИЕ ЗА КНИГАТА

година VI

2004 / брой 1

в броя :

- КИРИЛ ХРИСТОВ "БЪЛГАРСКАТА РЕЧ" ● ДРАМАТУРГЪТ ЯВОРОВ И НЕГОВИЯТ ИЗДАТЕЛ ● КНИГОВЕД С ВЪЗРОЖДЕНСКИ ДУХ И ПОЕТИЧЕСКО ВДЪХНОВЕНИЕ
- СИНОВЕТЕ ОТ "СЪЗВЕЗДИЕТО БЛЪСКОВИ" ● Г. С. РАКОВСКИ И ВЕСТНИЦИТЕ "БЪДЪЩНОСТ" И "БРАНИТЕЛ"
- БЕЛЕТРИСТИКА, РОДЕНА ОТ СУРОВИТЕ ИСТИНИ НА ЖИВОТА

ДИРЕКТОР

доц. д-р н. Стоян Денчев

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ**Главен редактор**

доц. д-р Йордан Георгиев

Зам.-главен редактор

доц. д-р Петър Парижков

Отговорен секретар

доц. д-р Стефан Коларов

проф. дин Андрей Пантелей

проф. д-н Ани Гергова

акад. Антон Дончев

доц. д-р Атанас Дерменджиев

доц. д-р Багрелия Борисова

Данчо Панайотов

проф. д-н Димитър Кенанов

проф. д-н Иван Харалампиев

Игор Чипев

Любомир Левчев

доц. д-р Мария Младенова

инж. Петър Кънев

Технически редактор

Райна Карабеева

Коректор

Цветанка Рашкова

Графичен дизайн

Стефан Василев

5000 Велико Търново
ул. „Теодосий Търновски“ № 2,
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

1784 София
бул. „Цариградско шосе“ № 119
Колеж по библиотекознание
и информационни технологии

ИЗДАТЕЛ**НАУЧНО СПИСАНИЕ ЗА КНИГАТА**

ГODINA VI, № 1, 2004

ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ УНИВЕРСИТЕТ

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

КОЛЕЖ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ

И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

СЪДЪРЖАНИЕ

АНТОЛОГИЯ „ИЗДАТЕЛ“	2
Доц. д-р Йордан Георгиев	
Една трудна равносметка и едно ново начало	3
Доц. д-р Стефан Коларов	
Драматургът, Александър Паскалев и театърът на живота	8
Гл. ас. д-р Елена Георгиева	
Синовете от „съзвездието Бълкови“	19
Доц. д-р Донка Правдомирова	
Книговед с възрожденски дух и поетическо вдъхновение	23
Петър Парижков	
Притча за старобългарската книга	26
Гл. ас. д-р Евгения Русинова	
„Да задоволяваме духовните нужди на нашите читатели“	27
Даниела М. Димитрова	
Автобиографията като жанр	33
Ас. Десислава Андреева	
За времето, паметта и историята във вестниците на Раковски „Бъдъщност“ и „Бранител“	36
Доц. д-р Алберт Бенбасат	
Книгата като събитие	45
Доц. д-р Стефан Коларов	
Белетристика, родена от суровите истини на живота	51
СРЕД КНИГИТЕ	
Докосвания до богати творчески светове	57

АНТОЛОГИЯ ИЗДАТЕЛ
КИРИЛ
ХРИСТОВ
(1875 – 1944)

Неговите приноси в нашата литература са свързани преди всичко с лириката, в която дава израз на яркото витално чувство, на любовта и радостта от живота, но в богатото му дело има романи и разкази, писки, мемоари и критика. Роден е в Стара Загора. Следва в Италия и Германия. От 1922 г. до 1938 г. живее в Лайпциг и Прага, където води курсове по български език и литература. К. Христов посвещава на родината едни от най-вдъхновените си и силни творби „Трепети“ (1897), „Самодивска китка“ (1905), „Победни песни“ (1916), „Боян магесникът“ (1912), „Чеда на Балкан“ (1928), „Затрупана София“ (1944) и др.

БЪЛГАРСКАТА РЕЧ

До вчера беше ти робиня унижена,
но днес принцеса си във сватбена премена!
Минават воини, блести до меча меч,
във храма встъпват те... О, скъпа родна реч!

Ти – като на дете усмивката лучиста!
Ти – като майчина милувка тиха, чиста!
И сладка си като молитва в късен час,
и твърда, твърда си, о реч, като алмаз!

Ти бе звездата на славянските народи
в писанията на Кирила и Методий!
Света, бог първи път без теб откри се нам:
на теб славяните позва той в своя храм!

Ти наша гордост си и мъката си наша –
препълнена със кръв и горки сълзи чаша!
На тебе майки и вдовици векове
пищят безпаметни над ранни гробове.

От слъвно минало нам нищо не остана! ·
Ти само, само ти, единствена охрана!
Със теб надвижме ний в неравните борби,
о теб като в скала мош вражда се разби.

В словата твои е гръмът на толкоз бури
и лисъкът, със кой се нявга прекатури
във пропастта един избран велик народ,
и трясъците на поченат нов живот.

Ти нявга песен бе на малка чучулига,
коя на ранина в небето се издига;
днес страшна ти си и могъща като рев
на неочеквано пробудилий се лев!

И ти – ти моя си! Със теб и на чужбина
скърбя и радвам се със своята родина.
О, как обичам те, юнашка твърда реч,
и как с теб легко е – накрай света далеч!

Какво оставям там, щом ти си ми в душата?
Мой роден край си ти – ти скъпа, светла, свята!
Със теб цял свят е мой! Ти всичко си за мен –
ти, тъмна като нощ и сяйна като ден!

ЕДНА ТРУДНА РАВНОСМЕТКА И ЕДНО НОВО НАЧАЛО

**След много изпитания списанието продължава своята
родолюбива мисия в полза на българската книга**

Доц. д-р Лъчезар Георгиев

За взискателните библиографи ще уточня, списание “Издател” няма десет пълни годишници – те са само шест и някои от тях непълни (излизали са по една или две книжки). И все пак! Поводът е място да направим равносметка, да разкажем за началото, за идеите и намерения, за трудния път и за бъдещето на това засега единствено у нас периодично издание по проблемите на издателската дейност и българската книга.

Документите са хубаво нещо – ще ти опреснят паметта, ще ти дадат точната информация за събитието. Пред мен е едно писмо, от което въвъншност тръгна и се разви идеята за първия брой на “Издател”. Изпратено е до мен от директора на Народна и университетска библиотека “Петър Кочич” – Баня Лука, република Сръбска проф. д-р Предраг Лазаревич, адресирано до мен: “Уреднику издавачке делатности” (по това време бях главен редактор на Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий” – Велико Търново). В писмото се казваше (предавам го в мой превод): “*От името на Народна и университетска библиотека “Петър Кочич” и в съгласие с ректора на Баньолучкия университет господин Милянич, ви каним да бъдете наш гост за времето от 5 до 10 юли 1994 година. За нас ще бъде особено задоволство да се запознаем с вашите издания и чрез вас да установим сътрудничество с великотърновските факултети “Свети Кирил и Методий”, което би, уверени сме, бързо разширило, защото се работи за два духовно близки народи. За времето на вашето пребиваване ще се по-*

стараem всестранно да опознаете Баня Лука, която е най-вече културен център на Западните сърби...”

Знаех, че поемам рисък, войната в Босна и Херцеговина все още не бе приключила, пристигаха известия за кръвопролитни сражения по фронтовите линии между сърби, мюсюлмани и хървати. Република Сръбска все още не бе с признат международен статут и каузата на православните западни сърби се нуждаеше от подкрепа и приятелски подадена ръка. От моя познат Бранислав (Бранко) Радованович, който живееше в Баня Лука и бе женен за Мария, българка от Велико Търново, бях научил за проблемите на западните сърби и тъй като преди три години (1990–1991) пребивавах във все още Титова Югославия, без да стигна до Баня Лука, реших, че си струва да предприема рискованото пътуване. Целта ми бе да напиша голям репортаж за първия брой на списание “Издател” и дори бях намислил заглавието: “Баня Лука – книжовен, просветен и духовен център на западните сърби”. Същевременно вече бях говорил в София с шефката на Националната ISBN агенция н.с. Татяна Дерменджиева, с авторитетния учен книgovед проф. д-р Ани Гергова и някои други съмишленици за евентуално сътрудничество и участие в първия брой на сп. “Издател”, който трябваше да излезе от името на издателство “Star way” (Звезден път), осигурил бях дори лични средства и бях уговорил с печатницата на ДФ “Абагар” в старата столица да отпечата първия брой. На художника от В. Търново Кънчо Данев бе поръчано да работи по графичния дизайн, да помисли за цялостната оформителска

концепция на списанието. А за мен оставаше за изпълння трудната си мисия и да се върна с голям уведен материал за първия брой. С пътуването си поемах и сериозен ангажимент, носех огромен сак с книги – дарение от нашето издателство за библиотека „Петър Кочич“; трябаше да проведа срещи с културни дейци, учени, публични личности и дори с митрополита на областта. Прави чест на домакините ми, че се бяха погрижили и на отиване, и на връщане да ме вземат и обратно да ме стоварят на белградската гара. Буквално профучавахме по пътя, наричан още „коридора“, който свързваше Република Сръбска със Сърбия. Разгръщам непубликувани страници от бележника си, ето какво съм записал: „...На няколко пъти ни проверяваха от двете страни на границата с република Сръбска и по самия път на т. нар. „коридор“... Видях на много места по пътя край Биелина – Бръчко – река Босна – град Дервента и особено в района на последния град много съборени къщи и сгради. Селата преди него изглеждаха мъртви – без прозорци, със съборени покриви и пробити от танкове, гаубични снаряди и базуки стени на къщите. Обитателите им отдавна ги бяха

напуснали – една тъжна и тягостна картина. За гр. Дервента се водили жестоки боеве. Хъватате и мюсюлманите не давали коридора на сърбите, който да ги свързва и снабдява с провизии и продоволствие от Сърбия...“ Това бе само една от кошмарните картини на войната. В един от първите дни посетих и Северния сръбски фронт, преминахме с ферибот река Сава и се озовахме при с. Ясеновац, където през Втората световна война е имало огромен концентрационен лагер, минахме и на още места – в планината Козара и село Козарац – и тук свирепи белези от разрушения. Заведоха ме и на гробището в Баня Лука – беше пълно с нови мраморни паметници, а на тях ликовете на десетки младежи, загинали в неколкогодишните сражения. И най-после време за книги и култура – голяма среща в библиотеката „Петър Кочич“, сега в издателско-полиграфическия комплекс „Глас сръбски“, където излизаше областният вестник и се печатаха първите книги вече на кирилица, а не на латиница – и тук трудностите изглеждаха големи, все още технологията бе за висок и по-малко за офсетов печат. Наблюдавах процесите и се снимах с ръководителите и работниците от комплекса край машините – по-късно тези снимки щяха да излязат на корицата на първата книжка на „Издател“.

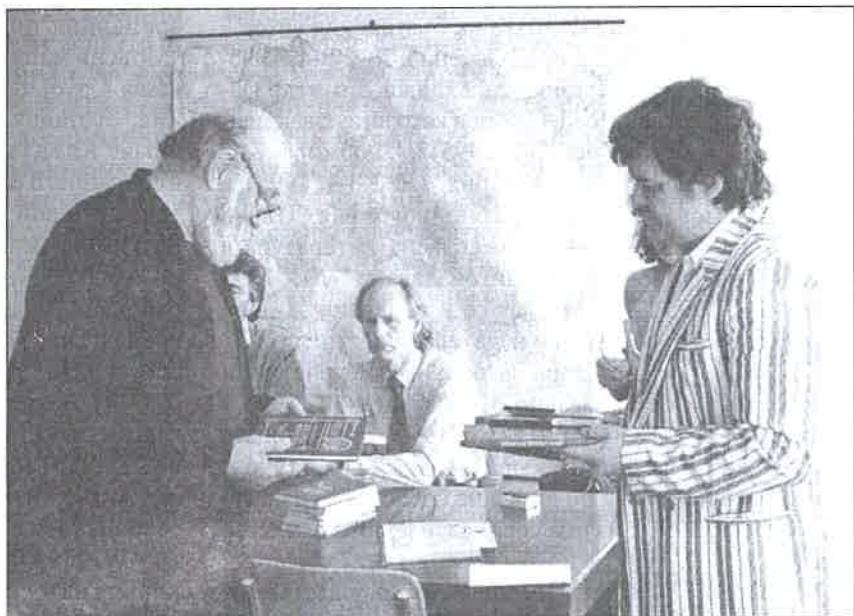
И още много срещи – в държавния архив, в областния театър – с журналисти и писатели, където споделям идеята за началото на „Издател“ и първия си репортаж от Баня Лука, сега в Банюлучкия университет – тук ректорът Драголюб Мирянич ми изготвя документи за бъдещото сътрудничество с нашия университет, което е писано да се осъществи и развие в следващите години. Запознавам се с видни учени и писатели – сред тях е проф. Миленко Шинич, литераторовед и библиограф, литературният критик Младен Шукало; писателите бързат за ежегодния Панаир на книгата в Нови Сад, но ме уважават и идват за обявената в културния дом среща. В колекцията ми от интервюта и срещи е зам.-председателят на Министерския съвет на републиката Витомир Попович, д-р Чедо Алексич, загубил единствения си син във войната, до мене често е журналистката Неда Пувачич, която отразява гостуването ми, обменяме мисли със Слободан Наградич – главен редактор на политическото списание „Западна Сърбия“, разговарям с доц. д-р Милан Басташич от Медицинския факултет на университета... Без да съм го търсил, ставам за няколко дни в обектива на тукашната телевизия, чийто репортажи се препредават и в Югославия. Това изглежда притеснява хората, заети с охраната ми, и след срещата с

За първия брой на сп. „Издател“ бе включено представяне то на издателско-полиграфическия комплекс „Глас сръбски“. На снимката – авторът със специалисти от комплекса, юни 1994 г.

епископ Ефрем, митрополит на Баня Лука, около 15.30 часа следобед поемаме обратно през обстрелвания от снайперистите коридор заедно с шофьора на Фолксвагена Горан Шайанович и Пиле – полковникът от полицията за борба с тероризма Предраг Радулович, иначе автор на добра поезия и няколко издадени книги. Едва когато пред нас блясват светлините на Белград, си отдъхваме – снайперистите остават далеч назад, отвъд проклетия коридор, и сега остава да напиша уводната статия за “Издател”. До София са около три часа път...

За първия брой, излязъл в книжка “октомври–декември” 1994 г. освен репортажа ми от Баня Лука в рубрика “Мередиани”, публикуваме статията на проф.д.фн Ани Гергова “Похвала на книжовността” в рубриката “Българският издател”, в интервю на Димитрина Василева представяме Нели Константинова, собственик на столичната издателска къща “Анима”, директорът на русенския държавен архив Димитър Петков разказва за издателската дейност на тази важна институция, в рубриката “Минало и съвременност” Христо Медникаров очертава Елена като духовно и книжовно средище, а Татяна Дерменджиева разяснява на читателите какво представлява международният стандартен номер на книгата ISBN. В рубриката “Библиотечно дело” Елена Юрченко разказва за развитието на Универсална научна библиотека Добрич, има дори разказ от покойния вече наш колега Йордан Великов в рубриката “Четиво за отмора”. Все още обемът на книжката е скромен, в две печатни коли на формат 56x84/8. Тиражът обаче е 1000 екземпляра и с разпространението на част от него се заема централната агенция РЕП – София. Това е първата стъпка на “Издател”. Все още списанието не се познава – необходимо е хората да се убеждават, да им се разяснява, трудно е с рекламната и маркетинговата работа при недостига на средства и липса на постоянен спонсор. В кратката си програмна статия “Първата крачка на “Издател” се посочва, че списанието “ще бъде отправено към своята естествена читателска среда – издатели, полиграфисти, библиотекари, архивни и музеини специалисти, читалищни дейци, учители, студенти” (№1, 1994, с.1), но и към по-широк кръг читатели; стремежът ще бъде изда-

На директора на библиотеката “Петър Коич”
проф. Предраг Лазаревич бяха връчени книги на Великотърновското
университетско издателство (юни 1994 г.)

нието да е четивно, макар и специализирано, като се акцентира, че днес българският издател “има правото да се огледа, да съпостави миналото и днешния си ден с европейските и световните традиции” (пак там), а също така се изтъква и мястото на създателите – “група интелектуалци от столицата и провинцията”, решили да създадат национално списание за издателска дейност. Програмната статия на списанието има и свое продължение в уводната “За статута на Издател” (№1, 1995, с. 1), където се уточнява, че е “научно-теоретично списание, засягащо въпросите на издателската дейност в исторически и съвременен аспект, както и други проблеми на българската книжовност, свързана с издателската работа в такива важни институции като библиотеки, архиви, музеи, читалища, книгоразпространителски фирми, печатници”. В отговор на това становище на редакцията се публикуват статии за миналото и съвременната издателска дейност, за дейността на Държавен архив – Пловдив (№1, 1995), въпроси на книготърговията (пак там), детската книга (№2-3-4, 1995), прави се опит да се дадат актуални текстове за световната книгодзателска практика като “Асоциацията на американските издатели – концепция в действие” от Борис В. Ленский, превод на Петър Парижков. От друга страна, със свои статии по проблеми на връзката “минало – съвременност” пишат проф. Ани Гергова в

пространната статия "Съдбата на българския автор", започната в №1, 1995 и продължена в № 2-3-4, 1995, Лъчезар Георгиев – Приносът на хаджи Димитър Паничков за израстването на Свищов като книжовен център след Освобождението"(1, 1995) и "Формиране на издателските центрове в България" (№ 2-3-4, 1995), а Полина Симова прави своята библиография "Първи издания на българската художествена литература в спектъра на националното книгоиздаване" (№1, 1995 и № 2-3-4, 1995). Публикуват се и рецензии за нови книги, кратки съобщения и издателски вести.

Прави чест на Стара Загора, че две печатници се отзавават и безвъзмездно отпечатват № 1, 1995 – "Литера Принт" ЕООД и № 2-3-4, 1995 – печатницата на издателско-търговската къща "Ариел". През 1996 г. списанието не излиза по липса на средства за издаването му. През 1997 г. излиза специален брой за Кралство Белгия (№ 1-2, 1997) в по-голям обем – 72 страници на формат 56 x 84/8, като предпечатът е осъществен от великолърновското издателство "Пик", а печатът се извършва във великолърновската печатница "Сира". Изданието е спонсорирано от белгийски културни институции. В тази значително по-голяма книжка редакционната колегия е променена – отговорен редактор е Лъчезар Георгиев, в редколегията са доц. д-р Багрелия Борисова, Снежинка Боянова, Бойка Мутафчиева и Евленина Георгиева. Авторските материали са поделени между Лъчезар Георгиев и Багрелия Борисова, само един е в съавторство между Сн. Боянова и Б. Борисова. Още в главата на списание на с.1 е отбелязано: *Научно списание по проблемите на издателската дейност*. Това до голяма степен определя и материалите в книжката – те са посветени на книгата в Белгия – разговор на Лъчезар Георгиев с Роберт Елсен, ръководител на отдел "Литература, музика и подиумни изкуства" при министерство на фламандската общност (с. 3-5); в рубриката "Художествено оформление на книгата" Багрелия Борисова представя проф. Карел Портеман и възгледите му за емблематиката в рамките на литературната история (с. 6-9), в рубриката "Издателства и книжарници" е публикувано интервю на Лъчезар Георгиев с Валтер Ванрой – ръководител на отдел при книжарница Стандарт Букхандел" в град Хаселт (с.16–19); в рубриката "Срещи" Багрелия Борисова разказва прави научно-творчески портрет на видния белгийски езиковед и културолог Ги Янсенс (с. 20–23); в рубриката "Статии" е представена статията на Лъчезар Георгиев "Акко" – водещо издателство за академична литература в Белгия"(с. 24–26); пак към същата рубрика Багрелия Борисова представя стихосбирката на съ-

временния нидерландскоезичен автор Люк Хрюве "Мръсни маниери"(с. 27–32), а Лъчезар Георгиев разказва в рубриката "Минало и съвременност" за учения, съставителя, редактора и библиографа проф. Франс Клаас(с. 33–34). Може да се твърди, че дотук в списанието си авторите използват конкретни впечатления от свои лични срещи и посещения в Кралство Белгия. Багрелия Борисова публикува още две статии по издателски и литературни проблеми в същата рубрика: "Фламандските литературни списания по време и след Първата световна война"(с. 35–39) и "За списанието "Днес и утре" и Карел ван де Вустейне" (40–44). В специалната белетристична рубрика "Белгийски сюжети" са публикувани и два големи разказа на Лъчезар Георгиев – "Заложникът"(с. 45–56) и "Нощ над Антверпен"(с. 57–70), включени същата година в сборника му с разкази "Една нощ в Антверпен" (С., Star Way, 1997; 2. изд.– 2000). Съдържанието и анотацията на книжката са дадени и на нидерландски благодарение на великолепния превод на доц. д-р Багрелия Борисова, преподавател по нидерландски език и литература във ВТУ "Св. св. Кирил и Методий". Така, още далеч преди отварянето ни в последните години за съвременна Европа, преди началото на преговорите с Европейския съюз, сп. "Издател" бе вече изпълнило една важна мисия – проправена бе една пътека за сътрудничество в областта на културата, на издателската дейност и на българския читател бе дадена информация от първа ръка за културните процеси в кралството.

За съжаление след този брой дейността на редакцията бе прекъсната и списанието спря да излиза до края на 2001 г., когато работата отново бе възстановена. Идеята бе да се формира предварително набелязаната периодичност от четири книжки годишно, която не винаги бе спазвана дотук. Но и в началото, по липса на достатъчно средства, се налагаше броевете се обединяват – например № 1–2, 2002, № 3–4, 2002, № 1–2, 2003. Възстановеното издание от № 1–2, 2002 до № 1–2, 2003 беше обозначено на видно място в издателско-библиографското каре като *научно списание по проблемите на издателската дейност*. От 2003 г., след като официално "Издател" стана издание на Филологически факултет на ВТУ "Св. св. Кирил и Методий", с активното участие на катедра Библиотекознание, масови комуникации, чужди езици, списанието вече се отбелязва като *научно списание за книгата*. Това означава, че новата редколегия, съставена от хабилитирани лица, изгражда новия профил на "Издател", ориентиран към едно по-широко разглеждане проблемите на книгата в тяхното многообразие и

сложност, като основното продължава да бъде акцентът върху теорията, историята и съвременните аспекти на родното и международното книгоиздаване, но и на книгата и периодичния печат, маркетинга на издателската дейност, реклами в печата, въпроси на читателя и четенето, дори проблеми на публицистиката в контекста на издателския процес. Привлечени бяха нови и авторитетни сътрудници. Появиха се задълбочени статии на специалисти по въпросите на книгоиздаването и на книгата – „Българската книга в първите години на XXI век“ от Татяна Дерменджиева (№ 1–2, 2003); „Родното книгоиздаване между традицията и модерния свят“ (№ 3–4, 2002 и № 1–2, 2003), „Поетът, Александър Паскалев и „Подир сенките на облаците“ (№ 4, 2003) и „Четене и книжен пазар“ (№ 3, 2003) от Стефан Коларов; „Маркетингът на интелектуалната собственост“ (1–2, 2002), „Издания и издатели на Виктор Юго в България“ (пак там), „Дистрибуция и промоция на книгата“ (№ 3–4, 2002), „Книга и реклами“ (№ 1–2, 2003) „Пресрекламата в съвременния информационен всекидневник“ (№ 3, 2003) и „Комуникация на дизайна и оформителските подходи“ (№ 4, 2003) от Лъчезар Георгиев; „Още нещо за книгоиздателя Гео Милев“ (№ 3, 2003) от Алберт Бенбасат, „От Летоструй до Книжарски известия“ (1–2, 2003) и „Издание от европейска величина“ (№ 3, 2003) на Петър Парижков и др. Сред новите ни сътрудници са Силвия Хейкокс, Мария Младенова, Елена Георгиева, Мария Гуленова, Евгения Русинова, Стела Асенова, Нели Петкова, Цветинка Цолова, както и студенти от специалностите Книгоиздаване във Великотърновския университет и КБИТ – София. Нови рубрики обогатиха списанието – „Позиция“, „Дискусия“, „Памет“, „Теория на книгоиздаването“, „Маркетинг и социология на книгата“, „Авторско право“, „Книгоиздаването – съвременни аспекти“, „Видни български издатели“, „Критика и библиография“ и пр. Друг приносен момент бе отбелязването на едно значимо събитие – 10-годишнината на Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“ в № 1–2, 2002 на списанието, където пространно бе осветлена историята на този голям университетски книгоиздателски комплекс с работата на творческия екип, печатницата и т.н. С голяма литературна анкета на доц. д-р Мария Младенова бе отбелязана 60-годишнината на доц. д-р Стефан Коларов – литературен историк, критик и университетски преподавател, отговорен секретар на сп. „Издател“ (№ 3, 2003). В броевете 3 и 4 от 2003 г. пространно бе описана работата на научната конференция и дискусия „Книгата: бъдеще време в миналото?“, проведена в Деня на

народните будители – 1 ноември 2003 г. На страниците на „Издател“ Мария Младенова представи в свои интервюта видните български учени проф. д-р Елка Константинова (№ 1–2, 2002) и проф. Ани Гергова (№ 3–4, 2002). Читателите получиха ценна информация за издателската дейност на университета в Улвърхемпътън (№ 1–2, 2002) и работата на голямото издателство „Оксфорд юнивърсити прес“ (№ 3–4, 2002) с материали на Силвия Хейкокс. Появиха се рецензии и отзиви за нови книги, свързани с издателската дейност. С всеки нов брой от 2002 г. насам постепенно се подобряваше оформлението и качеството на отпечатването, за което допринесе и добрата съвместна дейност с печатница „Сира“ – Велико Търново.

От 2004 г. списание „Издател“ става съвместно издание на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ – В. Търново и Колеж по библиотекознание и информационни технологии. Обновеният редакционен съвет има да решава важни задачи с оглед по-пространното разкриване проблемите на книгата. Разширява се спектърът на третираните въпроси – не само върху историята, теорията и практиката на книгоиздаването, но и въобще за съдбата на книгата у нас и по света; предстои да се увеличи кръгът от сътрудници, да се разкрият нови рубрики, да се използват повече научни и публицистични жанрове, да се говори по-смело и дискусионно, да се поставят общозначими проблеми.

Разчитаме на подкрепа от страна на издатели, печатници и библиотеки, разпространители. Някои могат да подпомогнат редакцията със спонсорство, с рекламиране по страниците на изданието, други – като се абонират за изданието и популяризират според възможностите си неговата дейност, трети – като се свържат с редакцията и предложат подкрепа за неговото по-ефективно разпространение. Защото „Издател“ и занапред ще бъде на предни позиции в устояването на духовните ценности, ще ратува за българската книга, за просперитета на българското книгоиздаване, за предаване повече знания на младата наша вълна – ученици, студенти, специалисти, правещи първите си стъпки в професията на издателя, книжаря, полиграфиста; заедно с това „Издател“ ще подпомага и дейността на родните ни библиотеки в тяхната нелека работа за опазване, съхранение и популяризиране на книгата и въобще на книжовността. Задачи нелеки, които – вярвам, трябва да имат подкрепата и на правителството, и на националните ни институции, ангажирани с тези отговорни и дългосрочни цели.

ДРАМАТУРГЪТ, АЛЕКСАНДЪР ПАСКАЛЕВ И ТЕАТЪРЪТ НА ЖИВОТА

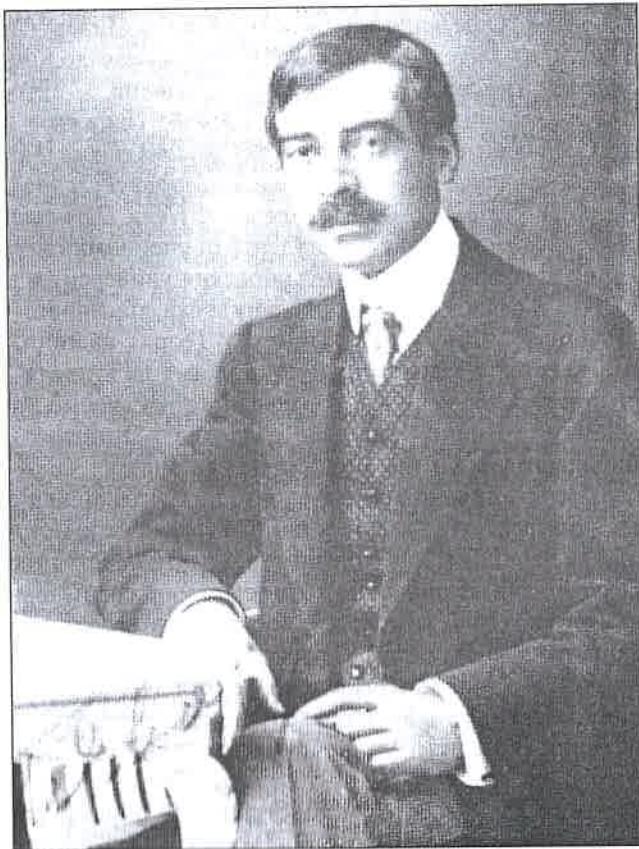
90 години от смъртта на П. К. Яворов

Доц. д-р Стефан Коларов

2.

Общуването на Александър Паскалев с Яворов му дава възможност да вникне в богатия му сложен творчески свят и затова неговото свидетелство е особено ценно: “Две думи за това, как твореше онзи, който ни оставил стихове – най-съвършена музика, – и слова, които имат силата на багрите; стихове, които се изльчаха непринудено из гъбината на душата му: стихотворението идвало най-напред като мелодия, после като идея или сюжет. Словото и римите бяха най-лекото за него. Той бе роден съвършен поет и “учител”, както бе се изразил в един случай. Но той все пак излеко поправяше стиховете си. Пазя оригиналата на последното от стихотворенията – “Сафо”. Написано е изведенъж, без преписване, но 4–5 думи са изменени.”

Публикуването на “Сафо” в “Съвременна мисъл” е истинско предизвикателство, особено с бележката, която авторът поставя под линия: “Знаменита старогръцка поетеса, живяла на о-в Метилен през VII – VI век пр. Хр. С оглед на обстоятелството, че много нейни любовни стихотворения са отправени към жени, някои автори ѝ приписват една твърде реална страсть към

П. К. Яворов като артистически секретар на Народния театър

последните. Девици от високата класа са учили при нея музика и поетско изкуство – и историята поменува Аттис като една от нейните ученици.” Във време на острои морални предразсъдъци, сякаш Яворов е искал и по този начин да “отговори” на семейството на Мина Тодорова, което му приписва най-тежки грехове. Но ето как откликва Димчо Дебелянов в писмо до Николай Лилиев: “Сафо” е дивно хубаво стихотворение... Ако не знаеш “Сафо” пиши ми да ти го препиша... В новата книжка на “Художник”, която гледах в коректура (само две коли) чрез Душечка’та, Яворов печата стихове “Леворъчни пръстени”, едното от които “Родина” много размазано, но други две – “Слова” и “В часа на синята мъгла” – повече от скъпоценни.” Показателно е и това, че новопоявилото се в началото на 1910 г. сп. “Художествена култура” в първата си книжка препечатва “Месалина”.

Увлечен от усилващата се страсть към сцената, драматургът на Народния театър вече гледа в друга посока. Пак Паскалев си спомня за този преломен момент в настроенията на Яворов, чиято избрана поезия издава: “И той вътрешно бе ликвидирал вече с чисто лирическото си творчество. Искаше само да завърши цикъла си “Царици на нощта”, като прибави още две: “Мария Магдалина” – казвал ми е как го вдъхновяват драмата и образите на Христа, обърнал погледа си към небето, и образът на Мария Магдалина, обикнала го повече със земна страсти; другата – образа на трагично загиналата предпоследна австрийска императрица, която отвратена от августейшия си съпруг, се влюбва в духа на отдавна мъртвия Хайнек, възхищавайки се от неговия всемирен дух и от мраморните му статуи, украсяващи навсякъде обширния ѝ парк.”

В същото време, когато поетът смята, че е приключил с поезията, “Подир сенките на облаците” получава най-блъскави оценки. С писмо до автора, като благодари за получената като дар книга, проф. Ив. Д. Шишманов пише: “Сбирката Ви е особено ценна за тогова, който иска да си състави по-ясно понятие не само за Вашата дневна физиономия, но и за Вашия бърз растеж.” От своя страна Михаил Арнаудов също споделя възторга си като на 1 юли 1910 г. изпраща мнението си на своя учител в университетската наука Ив. Шишманов: “Не знам какво ще рекат пророците на художествената литература за бъдещото на нашата

страна, ала мен се струва, че е дошъл момента за зрели плодове... За поезията частно нашият класик е вече между нас – вижте Яворов! Четете най-новата му сбирка...”

В академичните среди обаче няма единомислие и затова заслужава да се отбележи късогледото и превзето виждане на Николай Райнов: “Яворов е поет на настроението, а не на спокойната и добре разработена концепция. Появяването на Яворов може да се счита като отрадно, но недълготрайно явление в нашата литература. Той не е съумял, пък и няма нужната мощ да създаде велики и с трайна красота творения.” За схоластичния ум е чужда голямата поезия.

Литературна анкета на в. “Нова балканска трибуна” пред злополучния Славянски събор в София отразява ярко как читателите възприемат съвременните ни творци. На въпросите “Посочете двама от живите български писатели, които най-много обичате.” и “Изберете няколко от съчиненията на живите български писатели, които са ви направили най-силно впечатление.” отговорите извеждат на челно място Ив. Вазов, следван от П. К. Яворов, когото посочват близо 90 читатели. Те многократно изтъкват негови творби като “Арменци”, “Сафо”, прекрасният сборник от бисери “Подир сенките на облаците”... В сп. “Демократически преглед” А. Гечев в статията “Нашата художествена литература през изтеклата 1910 г.” ще нарече стихосбирката с избрана поезия на Яворов “най-ценната лирическа книга, издадена у нас”.

Как са възприемани от хваления автор тези оценки? Без съмнение със самочувствие и гордост, но той не е творец с лековато самомнение, разбрали е много добре горчивата участ на големия талант във всички времена и вече е дал своя отговор в “Славата на поета”:

*Слава? – чувам аз да славят и поета... Слава –
за незабравата свидетелствена дума...*

*О присмех зъл! – Да ми звучи тя нигма не престава
като обидна и жестока глума.*

Когато изпраща на сестра си Екатерина “Подир сенките на облаците”, той споделя: “Аз се чувствам извънредно уморен от претоварена работа, но все пак съм здрав...”. Зад фасадата на красивата сграда на Народния театър, чието откриване на 7 януари 1907 г.

остава в историята със скандалното освиркване на княз Фердинанд от студенти, кипят страсти сред актьорите, между авторите, които напират да бъдат приети писците им, и тази безмилостна битка е безкрайна. Тя ще вгорчи силно последните години на поета. Привлечен от П. П. Славейков, Яворов идва в храма на Мелпомена с дълбоко вътрешно желание, а не заради приятелството си с директора. Книгоиздателят Христо Г. Данов по същото време му предлага да стане редактор на едно списание срещу отличен хонорар. Той съобщава това на д-р Кр. Кръстев, чиято "Мисъл" спира да излиза. Малко по-късно му съобщава окончателното си решение: "В първия момент предложението ме силно увлече, но после, като размислих, температурата ми бърже спадна. Първото и главното е, че аз бих желал да използвам стоещето си в театъра в упорита работа над себе си, когато едно списание, което в края на краищата неминуемо ще легне на моя гръб, би ме лишило от всяка възможност за подобно нещо."

Отначало Яворов се заема с езиковата култура на труппата и това е подчертано в спомените на Адриана Будевска: "Той не можеше да търпи нашия объркан във всички наречия език, от всички краища събран. Неговото ухо се дразнеше от немузикалните тонове, от разнообразните ударения, които бяха толкова различни, колкото бяха и артистите." Грижата му се споделя от останалите водещи актьори, но желанието му да се промени репертоарната политика скоро среща злостен отпор. Във в. "Свободно слово" Ив. Ст. Андрейчин остро критикува писцата на Кулин "Из нов път" и заключава: "Ний вече дълги години чакаме за реформи и все не можем да ги дочакаме..." Във в. "Реч" Б. Кимрянов задава въпроса "Народен ли е държавният театър?", злобно нарича Славейков "болници", а Яворов "поласкан гений". Ц. Церковски негодува в писмо до драматурга, че писцата му "Лудимлади" още не е поставена. След тези атаки П. П. Славейков в началото на 1909 г. подава оставка и на негово място е назначен Божан Ангелов. Яворов и главният режисьор Й. Шмаха продължават по трудния път като членове на артистическия комитет. Налага им се да водят борба срещу посредствени автори и творби от рода на "Последен лъч" и "Безлунна нощ" от Г. Славомирски, "Христо Ботев" от Г. Тишинов, "Краят" от Б. Кимрянов и много други.

Драматургът има и приятни моменти, въпреки неблагодарната си работа. На 9 май 1909 г. той изпраща следното писмо: "Многоуважаеми г-н Вазов, писцата се получи в театъра. Благодарим Ви. С почит П. Яворов." След няколко дни артистическият комитет заседава с първенца на литературата ни и неговата писка "Борислав" е включена в репертоара. Откупен е предводът на "Ромео и Жулиета" от У. Шекспир, направен от П. П. Славейков. Изпъкват и писци като "Вампир" от А. Страшимиров, "Сирано дъо Бержерак" от Е. Ростан, "Народен враг" от Х. Ибсен, "Егмонт" от В. Гьоте, "Много шум за нищо" от У. Шекспир... Възобновяват се постановките на "Венецианският търговец", "Зидари", "Мис Хобс", "Възкресение". Не е далеч времето, когато ще се играят "Силата на мрака" от Л. Н. Толстой и "Вишнева градина" от А. П. Чехов. В началото на 1910 г. управлението на Народния театър е направило следното предложение до министъра на народното просвещение:

"Имам чест да моля разпоредбата Ви, господине Министре, да се издаде заповед, с която длъжността главен режисьор при театъра да се възложи временно, до назначаването на титулярен такъв, на артистическия секретар г. П. К. Яворов.

Директор: Б. Ангелов."

Това е красноречиво доказателство за авторитета на Яворов в театралните среди и в културата ни по онова време. Изминалите месеци са сериозна школа в областта на драматургията. Продължават да съзряват образи, сюжети. Макар и неясни, не избиствени, в душата му напират неизречени изповеди в монологи и диалози. През май същата година идва новият главен режисьор П. П. Ивановски, но Яворов работи с него докато получи заповедта за командировка във Франция. На 2 юли съобщава на сестра си Екатерина: "Моята работа се свърши. В понеделник заминавам за 6 месеца в Париж..."

Подозирал ли е Яворов, че сега му предстои да изиграе една от най-тежките роли в театъра на живота. Изминалите две години са били само подготовка за истинското раждане на драматурга. Съдбата като вечен всемогъщ режисьор движи действието и неговите герои. Преди година и половина до това пътуване, на 24 януари 1909 г. Мина му е изпратила писмо от гр.

Елена, което започва така: "Да турим край", казвах по-рано аз; "да турим край", искаш сега ти. Но нито тогаз стана раздялата помежду ни, нито сега ще стане. Наистина имало е паузи, но това са биле само антракти в нашата трагикомедия; и краят, който искаш да туриш ти сега, е само завършек на дадения акт, но не и край." Двамата са положили напразни усилия да се съберат, последната им среща в София е била болезнено мъчителна. Безутешни са прощалните думи на момичето в нейното прощално писмо до мъжа, когото единствено и завинаги е обичало: "Обстоятелствата са по-силни от мене. Но как те аз обичам! Не смея повече да те виждам и да ти пиша, защото се боя да не изменя решението си. Прощавай! Бъди здрав и щастлив, мой милий, милий Яворов. Твоята Мина."

И да е искал, авторът на "Две хубави очи" не би могъл да забрави тези думи. Затова във Франция отива най-напред в Па дьо Кале на Атлантическия океан и от там търси как да се свърже с Мина, която лежи недалеч в санаториум в Берк. Той не знае, че от 10 юли тя е в крайно тежка криза, след която настъпва предсмъртната агония. Никола Тодоров единствен бди над сестра си и го уведомява с телеграма на 13 юли: "Нощес се помина. Утре пристига Париж." Най-следе близките, и преди всичко неговият приятел от "Мисъл" Петко Ю. Тодоров, дават съгласието си Яворов да види мъртвата любима. С тях той я изпраща до гробището в градчето Бианкур, недалеч от Париж, където и до сега почива, далеч от родината. Месец по-късно от бациния си дом в гр. Елена Петко Тодоров му изпраща писмо, пълно с разказание:

"Драги ми Пейо,

Получих и двете ти карти и ти сърдечно благодаря за поздравите и добрите чувства, които пазиш към паметта на сестра ми. После тая страшна катастрофа аз мъчително се опомням и идвам на себе си и като че ли ме е сам страх да се опомня, да дойда на себе си и да проумея това, което е станало... Не съм способен и едно писмо да напиша..."

Накрая завършва: "Стискам ти братски ръката. Твой Петко."

Като че ли събуждащ се от някакъв страшен сън, Яворов постепенно осъзнава безутешната истина за раздялата и жестоката загуба. В своя "Философско-

поетически дневник" като в мистичен унес той записва в онези парижки дни:

"Н а ч а л о т о .

И когато аз се опомних и повярвах, че ти си изгубена на земята вече за мене, аз се спрях и попитах: къде сега? За кого сега? Аз никога не те погледнах с окото на мъж. И ако мечтаех, аз мечтаех само да бъдеш, да те зная, че си, да дишам, да живея! Тук е великата мистерия на съдбата.

Ти ме попита веднъж, защо те любя.

И аз не знаех защо.

Аз никога не те пожелах като жена. Аз никога не ти погледнах с окото на мъж. И все пак аз те любех. Аз дишах и гледах чрез тебе. Аз живеях за тебе.

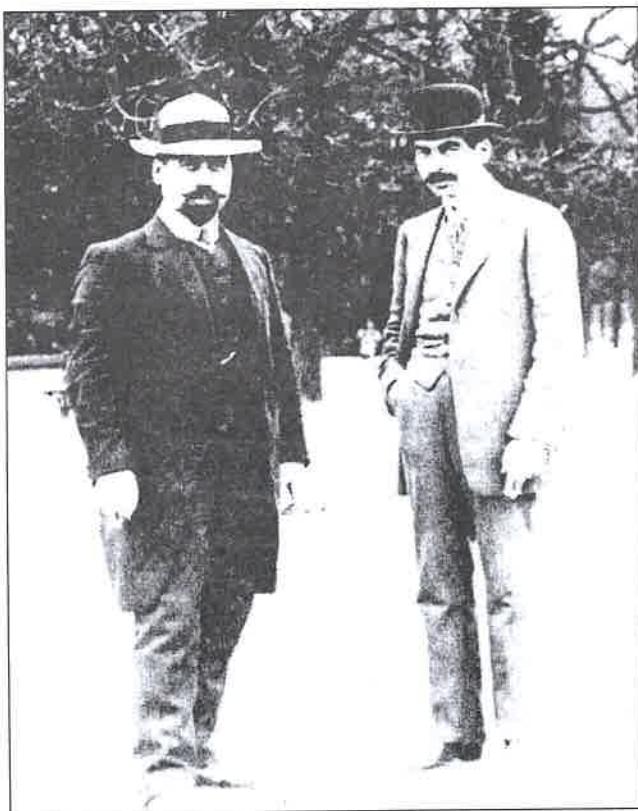
Всяка моя мисъл, всяко мое дело беше от тебе и за тебе.

Ти бе началото на всяко мое движение. Ти стоеше в края на всички краища, додето можеше да види окото ми.

Аз не помнех да бях живял преди да те бях видял. Не, аз не помнех, да не съм те знаял някога..."

Писмата на близките и приятелите го връщат към реалността. След успеха на "Подир сънките на облаците", книгоиздателят Паскалев решава да започне своята "Всемирна библиотека" с писесата на О. Уайлд "Саломе", преведена от Яворов, затова нетърпеливо го подканя: "Мисля, че ще си спомниш за "Съвременна мисъл" и до към 15 т.м. ще пратиш нещо за 8 книжка. А пък "Саломе" чакам с нетърпение. Оповестил към вече на цяла България (читаща), че "Саломе" ще я имат през септември..." В отговор от 30 август 1910 г. Яворов съобщава, че е предал на пощата препоръчен ръкописа на превода на "Саломе", но не е в настроение за никаква статия за автора и писесата, затова е прибавил малка статия от Р. Рос. Предвидливо допълва: "Помисли как могат да се избегнат печатни грешки. Добре ще бъде да ми изпратиш втората коректура." За установилите се приятелски отношения между двамата говори и факта, че Паскалев е поискал да наеме неговата квартира в София.

Акуратният издател пише ново писмо: "Бързам да те уведомя, че тъкмо след изпращането на писмото до теб, получих препоръчен превода на "Саломе". Бях трогнат от преголямата твоя точност. Виж какви работи са в състояние да ни трогнат нас – книгоиздателите!"

Яворов с Тодор Николов в Париж през 1910 г.
след смъртта на Мина

Писах ти вчера: там, сред твоите вдъхновения, не забравяй, че в далечна малка България има едно списание наречено "Съвременна мисъл". Един любопитен факт – писмото е написано върху пощенска карта, на която е отпечатан портрета на поета, нарисуван от Цено Тодоров, за който вече писах. Това не може да е станало без знанието на Яворов, което подсказва и неговото мнение и оценка за постигнатото от художника. Поетът явно не се е повлиял от критичната публикация във в. "Реч", в която по повод изложбата на дружеството на художниците, е написано следното: "Спират зрителя и портретите на Цено Тодоров, но веднага се долавя нееманципирания още от измъчванията млад художник: в г-жа Стойчева не личи артистката, още по-малко поета в Яворов и Елин Пелин..." (г. III, бр. 695).

Яворов се изповядва пред верния му приятел и редактор д-р Кр. Кръстев, който го кани за участие в подготвяния втори сборник "Мисъл", след като едно-

именното списание вече не съществува: "Мъчно ми е, че в първия сборник не можах да взема участие и много желаех да се обадя поне във втория. Но ето, аз нямам нито един ред. Каквото имах, както знаеш, отиде в моята сбирка. След нея занят, както бях в театъра, не написах нищо. Тук, вече два месеца откакто съм, също не съм писал. Много по-тежки въпроси ме занимаваха; въпроса за писане нито ми се мярна. Сега, струва ми се, че ще започна работа. В стиховете има много лъжа, те никакси ме отвращават, и не ми се ще да се върна към тях. Ще подиря нещо друго..."

Сходни са мислите, изпратени и на Боян Пенев:

"Получих и двете ти писма. Благодаря, че в тия тежки часове поне ти ми се обади. Живея сам со скръбта си и не искам да я лекувам. Тя остана едничкото нещо, което ме свързва со света.

Откакто съм дошел, много четох, но почти нищо не съм писал. Сега се опитвам да заработка. Стиховете ме отвращават почти. В тях човек не може да каже всичко, ако не е принуден и да престоря всичко. (Впрочем, още като пиша това, аз чувствам, че смесвам две неща, които не трябва да се смесват.) Работата е, че аз имам нужда да се изкажа по-напълно и по-ясно. И затова трябва да подиря друг жанр. Но моите страдания са толкова реални, че никакво тяхно художествено въплъщение не може да ме удовлетвори..."

Тези дълбоки признания открехват "святая святих" на твореца. Това не са формални отговори на една дружеска кореспонденция, а съкровени болезнени терзания на един неспокоен и търсещ дух, който и в мъката продължава да отстоява своята същност, да следва художествената интуиция, присъща на собствената му природа.

Кореспонденцията между Яворов и неговият издател в София хроникура редица актуални въпроси, които вълнуват и двамата, и в писмата на поета са отразени промените в настроенията, желанието му да следи събитията, въпреки съкрушителния удар в личния му живот. Редакторът на "Съвременна мисъл" го кани да участва в анкета по македонския и балканския въпрос във връзка с юлския преврат в Турция и младотурския режим, политиката на младотурците, поведението на България в близкото бъдеще спрямо Турция. На 14 октомври 1910 г. Яворов отговаря:

“Драги Паскалев,

Получих писмото ти за анкетата подир 20-и и като мислех, че е късно вече, бях изоставил. Веднага след получаването на второто писмо изпратих исканото, но не се съмнявам, че ще дойде много късно. Занапред, когато има нещо, пиши ми направо. Получих статията от “Дем. преглед” и ти благодаря. А как отиде продажбата на книгата, не е ли замръзнала вече? Опъни ухото на Палиева, защото всичко, което ти е казал, е измислено от него. Аз почти нямам време за работа (писане) тук гледайки да използвам пребиваването си по-добре. Да предложа или отстъпя “Саломе”, на който и да е друг театър освен “Народния”, ще бъде много некоректно от моя страна. Когато излезе книжката, прати ако обичаш по 1 екз. на г.г. Б. Ангелов и П. П. Ивановский. И мене, тук един! Прати ми и кн. от “Съвр. мисъл”, дето ще бъде анкетата, защото ме интересува кой и как ще се обадят. Ами как е, има ли надежда да отпътуваш за Америка?

Много сърдечни поздрави. Твоя Я в о р о в.”

След двайсет дни вече в друго писмо командированият драматург допълва развитието на някой от засегнатите въпроси: “Много ме радва твоя успех с Библиотеката; – виж, това е най-хубавата и най-сигурна “Америка”... Колкото за “со” и “во”-тата – гледай си работата, ще свикнат, както аз навикнах да ям жаби и стриди тук, и ще им се услаждат дори, както мене се услаждат особено суровите стриди. Защо не насилиш Крапчето да ти напише нещо за списанието? То е сериозно момче. Не знам от кого да се надявам за Пенчовата книга от тебе или от него.”

Промените в интонацията на писмата на Яворов отразяват как той намира постепенно изход от мъката и работата все повече го увлеча. Освен това Паскалев го уведомява по повод питането му за “к и г а т а”: “Подир сенките” през лятото бяха замръзнали, а сега тръгнаха. Отиват добре...” Успехът на Библиотеката – това е издаването на писето на О. Уайлд, за което преводачът допълва в друго писмо: “Получих ”Саломе” 3+2 екз., много благодаря. Но грешките са много. Особено члена на имен. пад. м.р. който у мене бе само за благозвучие (пред гласна) е така объркан! А като изпадали и препинат. знаци – станало просто прелест... Аз се надявах, че ще видя коректура и не прегледах особено внимателно ръкописа. То бе грешка от моя

страна.” Откриваме важни страни от процеса на работа при Яворов. И към своите текстове, и като преводач той е взискателен. Не твори припряно и прибързано, а следи за смисъла и благозвучието на думата. Има и коректорски усет и отговорност.

Изпълнен с уважение към бележките на своя авторитетен сътрудник, издателят му праща коректура от сп. “Съвременна мисъл” с отговорите на анкетата по македонския въпрос и бъдещето на Балканите. Отделно в писмо от 25 октомври споделя: “Ръкописа на “Саломе” действително бе непрегледан и много объркан. И аз видях, че особено с члена м.р. и.п., са станали доста грешки. Второто издание затова пък ще излезе хубаво: с нови букви, с по-черно мастило. Печатах 3000, но са на изчерпване. Надявам се подир 2–3 месеца да вадя 2-ро издание, а може би и по-скоро. Ето защо, моля, коригирай един екземпляр и ми го прати. И от второто издание се нещо ще да получиш. Библиотеката отива чудесно. Не е изключена възможността да стигне до 10 000 тираж... От превода на “Саломе” всички са възхитени. И литераторите не могат да свикнат със “со” и “во”-та...” И още един отговор на въпрос, вълнувал Яворов: “Славейков чете вчера из своята “На острова на блажените”. Книгата му ще излезе през тая седмица. Остават само корици и шиене. Та ще я четеш и видиш скоро...”

Както ярко личи, младият книгоиздател и редактор Паскалев започва своя път доста уверено и успешно. Той поема и издаването на сборниците “Мисъл”, заместили едноименното списание, като отново д-р Кръстев, Славейков, Петко Тодоров са негови редактори и автори. Коректно се отнася към сътрудниците си. След като е “подсказал” на Яворов, че при второ издание на “Саломе” ще получи допълнителен хонорар, през ноември му напомня отново, за да решат въпроса: “Съобщи ми що да ти дам за второто издание на “Саломе”, поправен екз. за което ще ти поискам веднага след стачката. Тя е спряла всичките ми печатни работи. Ама много да не искаш. Да не помислиш, че пазарък ще правя, та да предложиш повече. Просто, каквото предложиш, това ще ти дам – ако имам сметка, ще реша да издам наново писката...” Деловият тон не накърнява добрите взаимоотношения, а ги укрепва поради своята откритост. Освен това Паскалев се интересува в същото писмо за творчес-

вото на Яворов: "А ти не драсваш два реда, що чиниш там със своята муз. Няма да го съобща в литературните новини на "Съвременна мисъл". Да ти пратя ли II кн. сборник "Мисъл"? Прави впечатление твоето отсъствие в две книги по ред вече..."

Материалното положение на Яворов до края на живота му е бедно, пребиваването му във Франция е мизерно, както за повечето български интелектуалци, когато са били в чужбина, а в страната техния труд от дядо Славейково време до днес е недооценен и нико заплащен. В писмо от 11 декември поетът отговаря за възнагражденията си така: "Саломе" ще ти изпратя, щом я поискаш, два дни след като я поискаш. Какво да ти искам за второто издание? Каквото дадеш, каквото ти позволява сметката да дадеш – то ще бъде. Не се стеснявай от малкото. Не съм богат – за да искам много, или за да ми трябват много пари. Определям първоначална цена 4 л. 95 ст. Но имай пред вид едно нещо: който дава, колкото и да е малко, по-рано, дава всъщност повече от онъя, който дава двойно. Но това – половин на шега, половин сериозно: шагата си позволява приятеля, а сериозното Парижа! Видях, че синтаксиса пострада в тая фраза, но късно – няма да ти пратя писмо со зачертавания. Затова и ти можеш, ако искаш да си позволиш да разбереш смисъла на горното след една година. Е, прави, както ти изнася и недей ме слуша!"

За взаимните дружелюбни чувства на двамата мъже говорят и следните редове от същото писмо: "Щом почна много да се оплакваш от скука, работата става ясна: ти се оправдаваш пред себе си, че ще се ожениш. Отваряй си очите, момче! Не е яма да я отпориш. Где живееш сега?" Заедно с тесния кръг от мастити литератори, с които общува, Яворов е приел и допуска до себе си Александър Паскалев и като издател, и като човек. Следващите редове засилват това впечатление с оценката за "На острова на блажените", получена лично от автора с автограф, както и със споделените съкровени изповедни признания за творческата си работа:

"Пенчовата книга е великолепна и по форма и по съдържание. Дано намери заслуженото разпространение, за да опровергае лошото мнение, което всички имаме за българската публика. В много отношения днес аз харесвам българина много повече от

френеца. Желал бих и в това отношение ние да бъдем по-добре – нещо, за което не тряба бог знае колко: напразно идеализираме чужденците – и още по-напразно френците преди другите.

Питаши какво чини моята муз? Големи работи. Ти когато ми писа, че някой бил казал, какво беше? Излъгали те бяха, защото тогава аз нито имах намерение за подобно нещо. Но сега факта е гол: аз пиша една голяма пьеса. Да. И ти трябва да мълчиш, защото си един от малцината, на които съм го съобщил. На нищо не прилича напр. френския обичай да се дрънка за една работа десет години, преди да види свят: това я опощява. Впрочем, аз нямам пред очи десет години, нито десет месеца. Стигат ми два-три месеца."

Само три седмици по-рано в общо писмо до д-р Кръстев и Пенчо Славейков е разкрил "една голяма тайна": "Аз пиша една драма в пет действия. Пиших една работа – тъй да я нарека – философска, поне в основа. Преди десет дни и аз сам не разбрах как тя се разби в две трагедии. Собствено пред мене изпъкна една трагедия стихове, римовани – която би абсорбирала цялото съдържание на "философското" ми "съчинение" и за която ще подиря може би Бояна от българската история. Но за да дойда до нея, трябва да освободя душата си от друга една трагедия, която се показва едновременно на видело, кой знае от где из тайните на душата ми съвсем обмислена, разработена до най-големи подробности и наложително изискваща да бъде написана. Живея като в някакъв кошмар, от една седмица пиша всяка нощ от 10 до 4 или 5 часа, тая нощ довършвам едно на мой поглед великолепно първо действие и не мога да се избавя от илюзията, че някой друг мисли зарад мен и ми диктува. Като предвиждам неминуемата умора и нервни разстройства, които ще ми отнемат по няколко дни подир всяко действие, смяtam все пак, до нова година да спусна последната завеса на първата редакция. Впрочем, втората редакция няма да изисква друго, освен ретуш, – тъй ми се струва."

Гениалната творческа природа на Яворов е разкрита по един неподражаем начин от самия него. Признанието "някой друг мисли зарад мен и ми диктува" зашеметява и потвърждава с пълна сила написаното от д-р Кръстев в кн. 1 на сборника "Мисъл": "Яворов е истинска психологическа енигма за българ-

ския литературен историк...” “Кошмарите на ноцта” наистина са неговата действителност, само тогава неспокойният дух се домогва до неподозирани висици и смайва с откритията си. Мистичната атмосфера, в която се ражда писателят “В полите на Витоша”, сякаш ни отвежда към паранормалните явления. Под френско небе, недалеч от гроба на Мина, която оживява в сюжета, драматургът е изпитал истинското вдъхновение. Смъртта, прекършила двадесет годишната девойка, дава живот на сценичното действие, в което Мила/Мина ще живее вечно.

И докато събрата по перо в родината научават за секретните творчески занимания и раждането на бъдещото произведение, което ще взриви театрална София, ще събуди стари и ще роди нови вражди, неколцина приятели в Париж стават свидетели на друга “тайна”, не по-малко трудна и опасна. Едно начало, което ще има кървав край. Един от участниците, свидетелите, а по-късно и тълкувателите на това необично събитие, е Михаил Арнаудов. В писмото до Иван Д. Шишманов по повод на “Подир сенките на облаците” е споделил за автора и следното прозрение: “Той ми се представя като синтез на Вазов и Пенчо Славейков и нов етап в развитието на националната ни поезия...” По-нататък със странна уговорка продължава: “Аз го очаквам с пълна сигурност – освен ако непредвидена някоя катастрофа от политически или личен характер не тури край на тоя талант. Струва ми се, че при този темперамент, този езиков усет и тази психологическа проницателност Яворов би могъл да ни даде Шекспировски драми и стихове.”

Освен че създава наистина две драми със силен заряд, авторът става сам герой на трагедия, която е съизмерима с мащабността на трагедиите на английския писател. И прелюдията започва в Париж, когато Яворов след неуспешния си опит да продължи своята командировка, вече се подготвя за връщане. Едно писмо до Боян Пенев от 27 октомври 1910 г. хронирира този “пролог” на бъдещата драма: “Драги Бояне, Тодор Николов замина заедно с Арнаудова, преди 4-5 дни за Лондон. Щях да ги последвам и аз, ако не съм малко нещо”вързан“ тук от писателите, които искам да видя и др. дреболии.” След една седмица, изпращайки снимката, която са си направили в Париж, Яворов пише на Тодор Николов: “Драги Тодоре, кога ще се върнете да

си ходим в България... Тук вали и духа северен вятър.” Вероятно тази снимка и двамата Яворови другари са породили един друг, неочекван интерес към автора на “Подир сенките на облаците”, който получава кратко писмо от Лондон: “Господин Яворов, навярно скоро ще бъда в Париж и ще ми бъде много приятно да Ви видя, ако и да Ви се сърдя за неизпълнението на едно обещание – да ми изпратите сбирката излязла през пролетта...”

В тона на тези няколко реда се долавят самоувереност и предизвикателство. Те са написани от Лора Каравелова, която е в развод със съпруга си д-р Дренков, и в английската столица е пристигнала в края на 1909 г., придружена от своя братовчед Рашко Маджаров. Малката дъщеря на държавника и общественика Петко Каравелов и племенница на големия български писател Любен Каравелов, има дружески отношения с Петко Ю. Тодоров и узнава за смъртта на неговата сестра Мина. Известна е интимната връзка

Лора Каравелова (в средата) с приятелки
през 1909 г.

между девойката и прославения поет. Сега след нейната преждевременна смърт Лора решава да се свърже с него, още повече, че двамата са запазили спомен за своята първа среща през август 1906 г. по време на излет до Драгалевския манастир. Една обща снимка е запечатала този вълнуващ миг. Коя потайна сила е подсказала на Мина да напише в края на писмото си до Яворов от 9 юли 1906 г., изпратено от родния й град: "Вчера намерих един портрет – една компания, в която си и ти; колко интересно си се измъдрил до една хубава мома и Христа!" Поетът седи между втория брат на Мина и Лора, незнайната съперница, чийто съдбован час вече е настъпил и тя сега не иска да го пропусне.

От Лора в онези месеци живо се интересува влюбения в нея Григор Василев и Яворов става "посредник", като обещава да му съобщи къде е отседнала тя след пристигането й в Париж. В същото време той пише на 29 ноември кратко писмо на Паскалев: "Драги Паскалев, моля изпрати ми с първа поща един екз. от моята книга "Подир сенките" и ми я драсни на сметка. Нека екземпляра бъде по-чистичек." Поласкан ли е бил поета от проявеното от Лора внимание към него и поезията му, погъделичкали е нещо авторското му самочувствие или той иска да отговори с подобаващ жест на красавицата, която преди доста време е ухажвал? Искал ли е да се види с дъщерята на Петко Каравелов или е спазил етикецията си на благовъзпитан господин пред една дама? С приятелката си Радка Бъчварова Лора пристига във френската столица в първите дни на декември и двете се настаняват в хотел "Дакия" на бул. "Сен Мишел". На 8 декември Яворов получава покана за обяд и на другия ден тримата се срещат в ресторант "Дювал", недалеч от хотела. Тогава поетът подарява обещаната книга с автограф: "На госпожа Л. Каравелова-Дренкова почит. П. Яворов." Същия ден той изпраща картичка до Григор Василев, за да го информира, къде е отседнала жената, от която се интересува: "Ето адреса, за който ме питаше... Бързам за театър... Горния щял да бъде адреса за цял месец."

Младият известен вече адвокат, съпартиец на Петко Каравелов от Демократическата партия, е очаквал да спечели сърцето на дъщерята, която е в развод. Погълнат от писцата, която пише, Яворов не отделя никакво друго специално внимание на жената, търсеща да намери в негово лице мъжа, който да я избави от

безизходицата. Неговата поезия тя познава добре и това става още един довод за бликаналите чувства. Лора следи тайно човека, който се надява да я спаси, и накрая решава да му се разкрие като го намира в Бианкур. Зетят на Яворов Никола Найденов предава разказаното от поета: "Лора ме намери там при гроба на Минка, който всяка сутрин спохождах и обкичвах с цветя... Тук тя ме откри и изрази своите чувства към мен. Отвърнах ѝ, че ценя тия нейни чувства, обаче трябваше да бъда искрен и да ѝ кажа, че не мога да се отзова... Моя отговор ѝ засегна болезнено. Тя сприхаво кипна и демонстративно ме остави, без да проговори. Видях, че честолюбието ѝ бе силно засегнато и си останах с впечатление, че тази ще бъде първата и последна среща."

Ако можем леко да се усъмним в точността на предаденото от родственика, то свидетелството на Михаил Арнаудов е показателно. Учен и изследовател на психологията на литературното творчество, той според мнения на съвременници, заедно с Гр. Василев и Андрей Протич, също не е безразличен към привличащата със своята хубост дъщеря на видния държавник. В началото на декември се е движил в общата компания и си спомня: "В течение на няколко дни Яворов, Лора и аз обядвахме наедно в онзи ресторант на бул. "Сен Мишел". Тя се показваше весела, а той странно мълчеше. И когато Лора си замина след няколко дни от Париж, той не дойде на гарата да я изпрати."

За да се разбере по-добре тази объркана от чувства, вълнения и страсти ситуация, е нужно да видим как Лора е видяла отношението на поета към нея тогава. По време на своя престой в Париж през пролетта на 1912 г. на 23 март тя му напомня в писмо преживяното и така истината добива неочеквано още един ярък щрих: "Не е в самолюбието въпроса. Когато – преди две години ти предпочете твоята руса приятелка – взета от улицата – тогава, ако аз турях самолюбието си на пръв план, аз никога не бих те обикнала наново. Помна, ти разказваше тогава красиви и правдоподобни работи – за твоята вярност към умрялото мило момиче... Но това беше само правдоподобно. Истината беше, че русата приятелка те беше завладяла достатъчно, за да имаш нужда денонично от нея. Когато ти ми разказа всички тия работи – моята любов изстина и замря –

Първата среща на Яворов с Лора по време на екскурзия до Драгалевския манастир на 20 август 1906 г. (фрагмент от снимка)

толкова дълбоко щото аз я помислих за умряла. И ако те гледах винаги с нежност, когато те срещах –вярвай ми – в погледа ми не ще е имало вече никакво желание – защото аз го вече нямах..."

"Русата приятелка", към която Лора е запазила презиртелно ревниво отношение, е Анриет, момиче от Латинския квартал. С нея Яворов учи френски език, но постепенно взаимоотношенията им придобиват интимен характер. Латинският квартал е кварталът, където е Сорbonата и студентската атмосфера, волност, свобода на нравите придават очарование на тази част от Париж. В това място на бохемите не малко поети са намирали утеша и вдъхновение. Така е станало и с автора на "Подир сенките на облациите", който е искал да излекува раните на сърцето си, а избягалата от своя съпруг госпожа Дренкова съвсем не би могла да бъде "Музата", която да събуди неговото вдъхновение. Раз-

менените по-късно писма между българина и Анриет са свидетелство за една краткотрайна романтична среща, обълхната от тъга и радост. Но за Лора всичко това е било доста болезнено, което личи и от друго писмо, в което разказва, че със сестра си Виола и нейния съпруг Илия са ходили на кинематограф "в квартала, гдето една вечер бяхме с Райна и Арнаудов. Ти не беше тогава, нели? В спомена за тази вечер има една ужасна празнота. Да, ти не дойде, защото твоята руса приятелка те чакаше. В някоя целувка ти беше ѝ обещал да се върнеш рано. "Подобни "спомени" в съвместния живот на двамата по-късно придобиват заплашителни психологически реакции, постепенно смазват кълновете на обич и доверие.

Яворов си заминава за България на 23 декември и на 25 декември изпраща поздравителна картичка до

Никола Найденов: „Празнувам Коледа в Белград. Утре други ден съм в София. Поздрави на всички...“ В родината го посрещат новогодишните честитки на роднини и приятели. Конкурсът на Историко-филологическия факултет при Софийския университет за изминалата година е спечелен от Яворов със стихотворната сбирка „Прозрения“. Сред важните срещи за именития автор е и тази с неговия издател, който живо се интересува от новите му ръкописи, преди всичко от написаната пиеса. На 27 февруари Паскалев сключва договор след като двамата са обсъдили условията: „Изданието ще се печата от 2000 до 3000 екземпляра. Формат и хартия като „Подир сенките на облаците“. Печат – на придворната печатница. Книгата не бива да излезе по-голяма от 11 (единадесет) коли и ще носи цена 3 лева. Хонорарът е 1000 (хилядо) лв., които ще се изплатят чрез полици по 500 лв. ... П. К. Яворов ще предаде ръкописите на драмата най-късно на 1 април 1911 г. Изданието ще се пусне в продажба на 1 септември 1911 г. За София обаче П. К. Яворов си запазва правото да иска пущането на продажбата и по-късно – най-късно до 1 декември 1911 г. П. К. Яворов ще вземе със себе си безплатно 100 (сто) екземпляра. П. К. Яворов се задължава да не прави второ издание на „В полите на Витоша“ до три години от пущането на книгата в продажба т.e. до 1 септември 1914 г., освен ако изданието бъде изчерпано по-рано. Настоящите условия важат само за първото издание на „В полите на Витоша“.“

В договора на Паскалев с автора впечатлява прецизността на датите – те са отбелязани точно и ясно. Научаваме как са работили нашите издатели преди почти един век, нещо което сега, при много по-на-преднala технология, трудно се спазва. Другото, което изненадва, е определениятираж. Известно е, че тиражите на стихосбирките никога не са били големи, а на драматургията, рядко издавана, още по-ниски. Паскалев поема рисък, още повече че Яворов е нашумяло име в поезията ни. Това е неговия дебют като драматург. И въпреки това, книгоиздателят е оценил произведението, вярва в успеха му, застава зад Яворов. Това е подчертано в съобщението, поместено в раздела „Литературни и научни новини“ в кн. I, г. II на сп. „Съвременна мисъл“: „П. К. Яворов е привършил вече

окончателно започнатата от тая зима петоактна трагедия „В полите на Витоша“. Книгата е турена под печат от издателя й Ал. Паскалев. Действието на драмата става в София – през наши дни. Г-н Яворов пожена лаври като лирически поет и не бе се опитвал до сега в други литературни жанрове. Но с новата си работа „В полите на Витоша“ той иде да покаже, че не е бил само един високо талантлив лирик, а е призван и за други творчески области.“

На заседание на 10 март артистическият комитет на Народния театър включва в репертоара писата на Яворов, а в края на април се разпределят ролите – Христофоров ще се играе от Васил Кирков, а ролята на Мила е поверена на Адриана Будевска. През това време драматургът предава ръкописа в придворната печатница и започва неговия набор. Първите коректури се появяват в средата на м. май. Писмо на Ал. Паскалев до Михаил Арнаудов от 16 юли: „Изпращаме Ви първия екземпляр от драмата „В полите на Витоша“, с молба да не я давате да се чете, тъй като ще се пусне в продажба на 1 септември. Ако ще готовите статия за драмата, гледайте да я привършите към 15 идущия месец и да я изпратите.“ В същото време режисьорът П. Ивановски пише на Яворов от Москва, че е привършил с предварителната работа върху постановката: „Не зная, разбира се, какво ще стане, но се постараах с всички сили – и едно мога да кажа само, че това ще бъде най-добрата от всички мои постановки в България...“

Вълненията около писата така са погълнали Яворов, че на Михаил Арнаудов, който му праша картичка от Чамкория с поздрави и покана да се видят там, отговоря: „Благодаря за поздрава. Сърдечен поздрав и от мене. Ще ми се да се махна от тук поне за 3-4 дни и не мога...“ В следващото писмо до приятеля прави неочеквано признание: „На два пъти се каних да тръгна и не тръгнах. Ето това е един много сигурен знак, че съм останял вече, уви!...“ В Христовата възраст, той има усещането, че е останял – поза ли е това или никакво предчувствие за нови изпитания?

През тези трескави месеци, когато Яворов търси своето място в храма на Мелпомена, на театралната сцена на неговия живот, след краткия пролог, усилено се готви да излезе още едно главно действащо лице – Лора!

(Следва)

СИНОВЕТЕ ОТ „СЪЗВЕЗДИЕТО БЛЪСКОВИ“

Гл. ас. г-р Елена Георгиева

Фамилия Блъскови се посвещава на високоблагородната задача да просвещава и образова българския народ, да оказва положително въздействие върху образователното, просветното и културно развитие на българското общество през Възраждането и в първите години след Освобождението.

Райко (Рашко) Илиев Блъсков поставя началото на „съзвездието Блъскови“-фамилия с определен принос в българското книжовно-издателското и просветно дело. Трима от синовете му, Илия, Димитър, Владимир, ще греят с по-силна или по-слаба светлина, но ще се впишат в списъка на българските възрожденски писатели, а Стефан (Костаки) ще свърже живота си печатното дело и освобождението на България.

Най-известният от тях е **Илия Р. Блъсков**. Неговият принос в образованието, възпитанието на българския народ и в създаване на българската книжнина за един сравнително дълъг период-от 50-те години на XIX век до началото на XX век е значителен. Роден 1839 г. в Клисура, умира 1913 г. в Шумен. Учи при баща си и много рано започва своята учителска дейност в селата на Силистренско, Шуменско и Провадийско. Баща и син споделят възрожденския възглед за ролята и функциите на печата като цяло и по-специално периодичния печат като форма за просвета, образование и разпространение на книжината. Специалистите определят това съвпадение като педагогическа позиция, която до края на живота си ще отстои в цялата семейства Блъскови.

Три месеца от своя живот Илия Блъсков посвещава на занаята „книжепродавец“, макар и не с особено успешен завършек, но връзката с печатното слово ще стане негова съдба. Книжарските си скиталчества и книжарството през 60-70-те години на XIX в. по българските земи най-точно описва в своите спомени: „От годините 1858 до 1870 само два главни панаира в България, а именно в Узунджовския и Джумайския, се отваряха книгопродавници. Главните книжари бяха Христо Данов и Д. В. Манчев. Учителите от по-главните градища на Южна България отиваха в Узунджовския панаир, за да се набавят учебници за цяла година от пomenатите главни книжари, а учителите от северна-в Джумайския. В никой град не съществуваше книжарница, освен в Пловдив, по-късно и в Русе“. (1)

След Кримската война бързото развитие на търговията, промишлеността и занаятите по българските земи поставя на преден план нуждата от училища и книги, от новобългарско просветно движение и книжовно дела за духовното и политическо освобождение на народа и всестранния възход на българския народ. Илия Блъсков основава в Шумен, заедно с брат си Димитър книжовно дружество, което си поставя и книгоиздателски задачи за подпомагане на българското образователно и училищно дело. За книгата на Никола Икономов, първата българска книга по земеделие, издадена през 1851 г. Илия Блъсков пише: „Тя бе наредена и като книга за прочит и като учебник. Мнозина учители, кажете го от нямане на учебници,

кажете го от ревност да помогнат на предпотопното тогавашно земеделие въведоха я в училища". (2)

Илия Блъсков е оставил значително по обем книжково наследство, повече от 60 заглавия в едно или две издания. Повечето от произведенията на И. Блъсков са отпечатани в Областната печатница на Дунавската област в Русе, а след Освобождението в Шумен, в печатницата на членове от семейство Блъскови.

Преводните и побългарени творби са предимно с религиозно-проповеднически характер: "Десят заповеди божи или кратко християнско поучение"; "Животът на Светаго Ивана Предтеча и Светаго Игнатия Богоносца"; "Две сестри Добра и Грозданка"; "Азаил и неблагодарний селянин"; "Рада клюкарката" и др. Блъсков се стреми да предразположи, да привлече, да спечели читателя или слушателя с всяка дума от заглавието до края на книгата. На страниците на собствените или други периодични издания.

Прекарал по-голяма част от живота си сред населението на Североизточна България, Илия Блъсков познава много добре живота на обикновения селянин. Той насочва своя литературен талант към създаване на книжнина, която да задоволи читателските му потребности. Определят тази книжнина като истинска "народна литература", съчетаваща фолклорния, белетристичния, нравствено-религиозния и специфично национален елемент. Книжките са оформени като брошури, лесно се разпространяват и подпомагат развитието на ценностната система на българина от 70-те години на XIX в. Илия Блъсков оставя белетристично, публицистично, мемоарно и нравствено-поучително наследство, към се причисляват: "Книжки за прочитание на всекиго"; "Хитър Петър"; поредицата "Градинка" (Лале, Минзухар, Перуника, Ружа и др.); единични разкази: "Донка хубавица"; "Дядо Добри"; "Богдан"; "Поп Марко" и др.

След Освобождението Илия Блъсков е издател-стопанин на списание "Градина" (1879 – 1881) и поредицата "Книжки за прочитание от секиго" (1879 – 1892), които се печатат в печатницата на бащата му Райчо Ил. Блъсков. Във всяка от отделните книжки е отбелязано: "издава" или "урежда", "набрал" или "кити"

Илия Р. Блъсков. За значението, което придава на книгата в живота на българина, много показателно е мотото на първата книжка от своеобразната литературна поредица с популярно съдържание "Книжки за прочитание от секиго": "Всяка книга трябва да е благодеяние на човечеството" (Револье Паризе).

Илия Блъсков посветил 26 години на "календаржилька", както ще се иронизира сам в спомените си, т. е. съставянето и разпространението на неговите календарчета за 1871, 1873, 1874, 1875, 1876, 1877 г. Общо за периода от 1871 до 1899 г. издава 39 календарчета, изобилстващи с енциклопедични знания и актуални обществени проблеми. В това свое дело той, както пише в спомените си, намира подкрепа от Хр. Данов и Д. В. Манчов дори до 1895 г.

Мемориално-документалното наследство на Илия Блъсков съдържа книжки като: "Жален спомен за лютите рани на България през година 1876 г.>"; "В памят покойному, усерному, трудолюбивому, ученолюбивому, искреному болгарскому родолюбцу Добри П. Войников"; "Из дневникът на един стар учител"; "Материал по история на нашето възраждане"; "Спомени из народния живот" и др.

Бащата наследчава своя син да продължи своите занимания като белетрист, който е възприел опита на Васил Друмев и особено на Любен Каравелов.

Най-голяма и неоспорима слава донасят на Илия Блъсков неговите повести: "Изгубена Станка" (първата оригинална повест на 60-те години, публикувана като самостоятелно произведение), отпечатана в Болград 1865, а второто издание 1867 в Русе, и "Злочеста Кръстинка", Русе, 1870 г. Именно тези произведения определят неговото място във възрожденския литературен процес, като изразител на българския селски бит и начин на живот в идейно-естетическа светлина. За разпространението на тези книги и други негови произведения, печатани в Русе организира набиране на абонати и спомоществователи. Така за "Злочеста Кръстинка" и други негови произведения да събира абонати е натоварен Спас Попов, фактор на печатницата на Дунавската област в Русе. Това е обичайна практика

за българския книгоиздателски процес до Освобождението.

Заедно с брат си Владимир след Освобождението урежда издаването на сп. "Памятник", което превръща в извор от очерци и спомени от миналото.

През 1888 – 1889 г. Илия Бълков написва повестта "Двама братя", която е посветена на братската дружба и дълбоката духовна връзка между него и брат му Димитър. Повестта може да се определи като биографична за двамата братя. Книгата е издадена от другия брат Владимир Бълков .

Димитър Бълков оставя следи в българската възрожденска педагогическа книжнина. Роден през 1842 г., получил първоначалното си образование при своя баща Райчо И. Бълков. През 1858 г. заминава стипендант в Одеската семинария, където е съученик на Васил Друмев, но напуска учение поради болест и се завръща в България при брат си Илия в Шумен. През 1864 г. Райчо Бълков извиква в Болград завърналия се отново в Одеса, за да продължи образоването си, Димитър. Синът помагал с преводи от руски език издаването на сп. "Духовни книжки", което Р. И. Бълков издава в съдружие с х. Йордан Хадживълков. Димитър Бълков превежда за списанието статии, проповеди, но публикува и свои проповеди и стихове, които подписва: Д., Димчо, Д. Р. Бълков. Самопожертвователен и благороден, Димитър Бълков поема изплащането дълговете (25 000 гроша) на баща си заради неурядени съдружески финансови въпроси относно сп. Български книжки и дори лежи заради това в Шуменския затвор. Първоначално Димитър става книжар в Шумен, след това с брат си Илия работят в книжовното дружество. (3) По-късно поема професията на учител, а в края на живота си е свещеник.

През 1867 г. превежда от руски и отпечатва в Русе в три томчета исторически роман на италианския писател Франческо Гвераци (1804 – 1873) "Беатриче Ченчи".

През 1872 г. основава в с. Дивдядово читалище "Благовещение", където той е постоянен четец и сказчик. Редовен сътрудник е на издаваното от неговия баща Р. Бълков сп. "Училище" с материали по педагогически въпроси, дописки, преводи от руски. Сътрудничи и на в. Македония. Така в 50 броя на сп. Училище (1870 – 1876) се отпечатва научнопопулярната книга на френския писател Масе "Трохичка хляб или описание на човекът". През 1873 г. бивши ученици на Д. Бълков издават в Русенската областна печатница неговата нравоучителна повест "Милкова ревност", посветена на ученолюбието, старанието и доброделта. Книжката се ползвала като пособие за "изкусно управление на учениците", за домашен прочит, наизустяване и препразказ. Димитър Бълков съставя и емоционални разказчета, охарактеризирани като "исторически картички": "Атил" и "Атиллова смърт", отпечатани в сп. Училище.

През 1873 г. Димитър Бълков умира от холера. В село Дивдядово е издигнат негов паметник. Това е първият паметник на български народен учител издигнат от признателните поколения.(4)

През 1874 г. Райко Бълков отпечатва като притурка на сп. "Училище" сборник със "Слова и проповеди, написани и сказани у село Дивдядово при Шумен от покойния свещеник Мимитри Р. Бълков". Книгата започва с посвещение от Р. Бълков за непрежалимия си син Димитър и подкрепата, която е получил от него, и завършва с "надгробен плач" от по-малките братя Владимир и К. (остаки, когото наричат Стефан) Бълкови.

Владимир Бълков е шестият син на Райчо Бълков. Роден в Шумен около 1853 г. Участник в национално-освободителното движение и печатар в Румъния преди Освобождението. Печатар, книгоиздател, книgovезец в Русе, Варна, Шумен и мемоарист. В неговия дом в Русе отсяда куриерът в. "Искра", издаван от В. И. Ленин, Иван Загубански. Синът на Владимир Бълков Ростислав е кмет на Русенската комуна.

Като мемоарист Владимир Бълков написва "Мъченици на Освобождението ни" (Шумен, 1899),

където описва ролята на в. "Знание", редактиран от Л. Каравелов: "Този вестник принесе голяма полза на народа в онова време. Неговите разкази "Стана", "Мамино детенце", "Три картини из българския живот", с които характеризираше тогавашния български живот под турско иго, се четяха с голям интерес от старо и младо и за тогавашната българска интелигенция бяха нещо като пищна храна".

След Освобождението Владимир Бълсков открива печатница в Шумен, съвместно със Спас Попов, където издават месечното литературно-научно илюстрирано списание "Утро". В списанието са публикували портрети на писатели и биографични статии за тях: за Иван Вазов, Захари Княжески, Добри Войников, Райко Бълсков, Сава Доброплодни и др.

Създаденото от Илия и Владимир списание "Памятник" в Шумен, по-късно като издател ще поеме Владимир.

Стеван Бълсков посветил се на печатното дело. Роден в Шумен 1848 г. Ученик на Добри Войников. Синът си Стефан Райко Бълсков настанява в книгопечатницата на Българското централно училище в Болград да се учи на печатарство и по-точно да усвои майсторството на словослагател. Усвоил занаята, Стефан по-късно работи: в печатница "Съединение" на Добри Войников и Д. Паничков, в Русе като печатар в печатницата на Дунавската област под ръководството на Спас Попов. Прогонен от Русе от турските власти по подозрение в шпионаж в полза на руснаците, Стефан емигрира в Букурещ, където пристига с огромното желание да открие своя печатница. Поради липса на налични средства, без финансовата подкрепа от българското емигрантство той започва да работи в печатниците на Отечество, Свобода и др. Стефан Бълсков работи в печатницата на Л. Каравелов като словослагател на в. Свобода и Независимост. Тук се запознава с Христо Ботев, по това време също словослагател в Каравеловата печатница. Стефан Бълсков работи до 1875 г. в тази печатница до разрива между Ботев и Каравелов. От юни 1875 г. Стефан Бълсков вече е първи работник, майстор и фактор в Ботевата печатница "Знаме".

Когато баща му започва в Гюргево да печата вестник "Нова България" Стефан работи в тази печатница до началото на Руско-турската война. Записва се доброволец във войната заедно с други словослагатели от печатницата: Марин Русчуклийчето, Георги Ив. Каваджиев, Георги Петков и др. Поради това остава и набрания, но неотпечатан последен брой на в. "Нова България", който Райчо Бълсков отпечатва през април 1877 г. в Букурещ. Стефан Бълсков участва като опълченец в боевете при Стара Загора и Шипка. След Освобождението се настанива в Русе и тук ръководи пренесената от баща си печатница от Румъния. От 1880 г. има печатница във Варна, а по-късно заминава за София, където работи в Държавната печатница като фактор и началник на словослагателски цех.

Фамилията Бълскови е оставила дълбока следа в литературната, издателска и книжарска дейност, в служението за издигане на народното съзнание. Тяхното дело в продължение на години наред изграждало новия мироглед на малки и големи българи. Родолюбивата дейност на тези истински апостоли на просветата гради ореола на "Съзвездietо Бълскови".

ЛИТЕРАТУРА

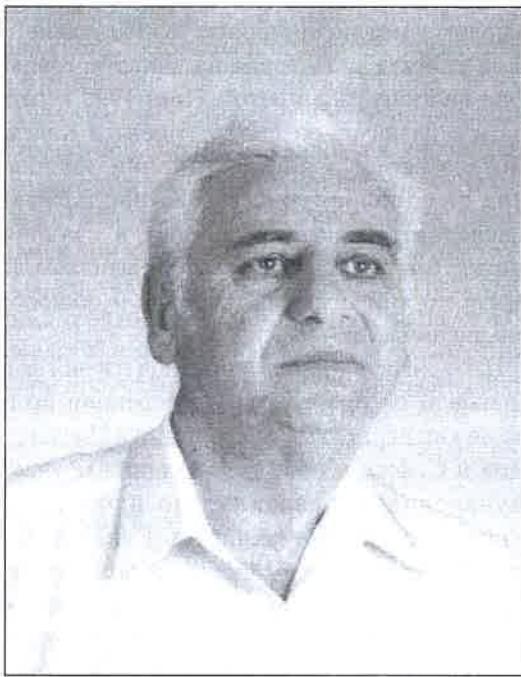
1. **Бълсков, Илия Р.** Спомени. С., 1976, с. 74-75.
2. **Бълсков, Илия.** Материал по историята на нашето възраждане. Шумен, Изд. Шуменското градско общинско управление, 1907, с. 229
3. **Конев, Ил.** Илия Бълсков – живот и дело. С., 1969.
4. **Динеков, П. Илия Р. Бълсков.** // Бележити българи, т. 3, 1969.
5. **Бояджиев, П.** Книжарницата на Братя Бълскови. // Шуменска заря, № 3, 24. sept. 1983.
6. В. Ш. Паметник на един селски учител. // Училищен преглед, 9, 1904, № 4, 336–340.
7. **Бояджиев, П.** Димитър Бълсков. // Радетели за просвета и книжнина. Сб., С., 1986, 487–484.
8. **Тахов, Г.** Трима от съзвездietо Бълскови. // Възрожденски книжари, С., 1980. 119–126.

Доц. г-р Петър Парижков на 60 години

КНИГОВЕД С ВЪЗРОЖДЕНСКИ ДУХ И ПОЕТИЧЕСКО ВДЪХНОВЕНИЕ

Доц. г-р Донка Правдомирова

На 10 февруари т. г. доц. д-р Петър Симеонов Парижков отбелаяз достоен юбилей, който подтиква към размисли и равносметка на извървения житейски и професионален път. Човек преосмисля своите дела от дистанцията на времето, но заедно с това и обществото дава своята авторитетна преценка.

Като колега на юбиляра ще се опитам да очертая в едър план неговия творчески портрет, да огледам книжовната му дейност, а задълбочените анализи от гледна точка на строгата наука оставям за маститите специалисти в бъдещето, тъй като съм убедена, че П. Парижков и в момента изкачува по-високите върхове на науката.

Преди да отбележа първия щрих от портрета на юбиляра, вече изведох синтезираната си представа за него, като се надявам, че не е само моя: той е книговед с възрожденски дух.

П. Парижков е роден на 10 февруари 1944 г. в свищовското село, именувано на Алеко Константинов – Алексово. Там израства и завършва основното и гимназиалното си образование, там кълни и неговият поетически талант, а възрожденския си дух най-вероятно наследява от своите предци. Типичното за него е, че служи с родолюбие и всеотдайност на писменото слово и на просветителството, с преклонение пред заслужилите за добруването на отечеството.

Едва 16 – годишен бъдещият филолог българист, редактор и книговед написва първите си стихотворения и ги изпраща на списание „Родна реч“. Редакцията ги одобрява и отпечатава в няколко броя от 1960 г. Под тях стои подписьт: „Петър Парижков, от IX кл., с. Алексово, Търновско“. И се занизват като маниста поетичните му творби във вестниците „Народна младеж“, „На-

родна армия”, “Борба” – местния вестник на В. Търново, “Литературен фронт”, “Студентска трибуна”, в сп. “Пламък” – общо над сто стихотворения, изразяващи романтиката и родолюбието на ученика, войника, студента по българска филология от Софийския университет, а по-късно и на младия редактор. През 1966 г. негови творби намират място в сборника “В строя” от поредицата “Млади творци”, а през 1975 г. утвърдилият се вече поет издава и своята първа стихосбирка “Откриване на радиите”, останала за съжаление единствена и досега. Тя стои като някакъв самотен знак, от който творецът постепенно, но само видимо, се отдалечава и търсещата му духовност се упътва в друга посока. А накъде се е втурнala отбелязва книгата му “Възрожденски книжари” (1980). П. Парижков заявява научния си интерес към възрожденското книжарство, съставяйки сборника, в който намират място 21 негови очерци за известни, по-малко известни или открити от него възрожденци – апостоли на книгата. От този момент книговедските проучвания на поета постепенно стесняват пространството на поезията и към началото на 1991 г. изцяло го заемат, за да кристализират в цялостен дисертационен труд на тема “Книжарството в България през Възраждането”, успешно защитен през 1992 г. Междувременно през 1984 – 1986 г. П. Парижков съставя календара-справочник “Апостоли на книгата” в два тома, които представлят портретите на повече от тридесет видни книготърговци от времето на Възраждането до средата на ХХ век. Тези изяви, по думите на един от рецензентите му, а именно на най – видния български книговед проф. д-р Ани Гергова, са резултат от упоритите му “вглеждания” във възрожденската епоха. Той възкресява и популяризира редица забравени книжари и книгоиздатели. Доколко поезията е загубила – не бих могла да кажа, но определено твърдя, че българското книгознание печели в лицето на П. Парижков страстен, прецизен и изключително добросъвестен изследовател, който силно тачи радетелите на отечественото книжарство и сам носи у себе си техния възрожденски дух.

Дали поетът се метаморфизира в книговед или първо се афишира поетът, а с времето надделява книговедът – е трудно да се каже. А може би е повярно, че винаги вървят заедно, но през последните години поетът остава в сянка. Може и да пише стихове, но рядко ги публикува. Безспорно е обаче, че много

дълго време и двамата се “прехранват“ от труда на филолога българист, който упражнява професията редактор. От 1968 до 1988 г. е отговорен секретар и завеждащ отдел “Поезия“ на в. “Пулс“. Чувала съм да казват, че е един от най – добрите редактори у нас, а и лично се убеждавам от колегиалното му редакторство на някои мои писания. Безуспорен и точен е, поглежда страницата и вече е видял повторящите се думи и отсъстващите или в повече препинателни знаци!

От началото на 90-те години на вече за нас миналия век (имаме щастието да се прехвърлим в друг век) П. Парижков е и педагог и в този случай трябва да се добави определението “с възрожденски просветителски дух”. От 1994 до 1999 г. е хоноруван преподавател в Историческия факултет на Югозападния университет “Неофит Рилски“ (Благоевград) по дисциплината “Книгата в системата на социалните комуникации“. По същото време е и хоноруван преподавател в Държавния библиотекарски институт в София (днес Колеж по библиотекознание и информационни технологии) по дисциплините “Книгознание”, “История на книгата”, “История на книготърговията“ и “Основи на книгоиздаването“. През 1999 г. се хабилитира и е назначен за шатен доцент в Колежа по библиотекознание и информационни технологии. Разбира се едновременно с това продължава научноизследователската си дейност, а изпълнява и административни длъжности – втори мандат оглавява Катедрата по книгоразпространение и общеобразователни дисциплини.

П. Парижков участва и в редици научни форуми. Чете доклади на престижни конференции по проблемите на книжарството, провеждани в Плевен, Русе, Пловдив и София, а през тази година взе участие в Международна конференция по проблемите на книгознанието на тема “Книгата и световната цивилизация”, проведена в Москва. В доклада си разглежда духовното общуване между българския и руския народ посредством книгата, като посочва най-съществените му прояви от времето на покръстването на Русия през 988 г. до началото на ХХ век.

Сред авторитетните публични изяви на книговеда трябва да се спомене и организираната по негова инициатива и с активното му участие научна конференция “Книгата: бъдеще време в миналото?!“, проведена на 1 ноември 2003 г. под патронажа на президента на Република България Георги Първанов. За

своята идея, излязла от името на колежа, П. Парижков привлича като съорганизатори Националния дворец на културата, Националния център за книгата при Министерството на културата и издателство "Захарий Стоянов".

Наред с всички тези занимания се увеличават и "книжовните му производи". Той активно участва в създаването на първата по рода си у нас Енциклопедия "Българска книга", която току – що излезе от печат и представя в синтезиран вид знанието за българската книга – ръкописна, печатна и електронна, както и институциите, свързани с нея, и портретите на най-заслужилите й дейци. Книговедът е автор на около 150 рубрики – персонални и обобщаващи статии за книгоиздаването, печатарството и книготърговията.

Към споменатите дотук книги на П. Парижков следва да се изтъкне и монографичното му изследване "Свищов – книжовен център на Възраждането", което около десет години вече" отлежава" в едно издателство. До този момент неговите публикации надхвърлят числото 200. Това са над сто стихотворения, една стихотворна книга, няколко монографии и над сто студии, статии и рецензии.

Така виждам творческия и професионалния път на моя колега доц. д-р Петър Парижков – преподавател и в момента във висшето училище, което подготвя кадри в служба на книгата и духовността, но вече с нови и модерни информационни технологии.

На многата лета, доц. Парижков! Нека съдбата Ви дари с крепко здраве и бодър дух, за да умножите "производите" на Вашата "умствена дейност" с още по-крупни проучвания на отечественото книжарство!

БИБЛИОГРАФИЯ

КНИГИ

Възрожденски книжари. Сборник документални очерци.

Съставител, редактор и автор на вступителната студия и на 21 очерка. Държавно издателство "Наука и изкуство". С., 1990.

Апостоли на книгата. Календар-справочник за бележити дати в историята на книжарството в България. Държавно издателство "Д-р Петър Берон". Книга първа. С., 1984.

Апостоли на книгата. Бележити личност и дати в историята на книжарството в България. Държавно издателство "Д-р Петър Берон". Книга втора. С., 1986.

Отец Матей Преображенски (1828–1. III. 1875). 110 години от смъртта му. Съставител и редактор П. Парижков. Държавно сдружение "Българска книга и печат". С., 1985.

СТАТИИ И ДОКЛАДИ ПРЕД НАУЧНИ КОНФЕРЕНЦИИ

Радетел от възрожденско потекло. Книжовното и издателско поприще на Тодор Икономов. // Библиотека, 2003, № 1–2, 82–85.

Книгоиздателят Иван Коюмджиев. // Библиотека, 2004, № 2, 41–43.

От "Летострой" до "Книжарски известия". Щрихи към портрета на Янко Ст. Ковачев – съдружник на Христо Г. Данов. // Издател, 2003, № 1–2, 16–20.

Издание от европейска величина. "Българска книга" (София, г. I, кн. I–V, януари – септември 1930). // Издател, 2003, № 3, 26–29.

Енциклопедичната традиция в българското книгоиздаване. // Идеи и проекти за изследвания в областта на писмените комуникации. Доклад. XIII научна конференция. С., 2003, 154–160.

Българското възрожденско книжарство в социокултурен аспект. // По следите на българската книга. Национален колоквиум, посветен на 100-годишнината от рождението на д-р Манъо Стоянов. Пловдив, 2004, 189–201.

"Лъчите на просветата и националното съзнание..." Дейността на книжарите и книгоиздателите Христо Г. Данов, Драган В. Манчов, Арсений Костенцов и Тодор Ф. Чипев през погледа на Иван Вазов. // Живот сред книгите. Юбилеен сборник в чест на 80-годишнината на проф. д-р Елена Савова. С., 2004, 312–315.

Полуфункционалния модел на българската възрожденска книжарница. // Трудове на Колежа по библиотекознание и информационни технологии. Т. 2. С., 2003, 183–189.

"Черноработници" за духовната пробуда на народа. Щрихи към социалнопсихологическия портрет на българския книжар от епохата на Възраждането. // Трудове на Колежа по библиотекознание и информационни технологии. Т. 2. С., 2003, 213–222.

Публикации в Енциклопедия "Българска книга". Съставител Ани Гергова. Пенсофт. С. – М., 2004.

Петър Парижков

ПРИТЧА ЗА СТАРОБЪЛГАРСКАТА КНИГА

*Къде са тези златни пергаменти? –
Потънаха във златни векове.
От паметните хроники отнети,
те светят в свойто странно битие.*

*Дори и в кралските библиотеки
сред блескавата чуждоземна реч
гори кандалото над ръкописи вехти,
перото скърца с острия гледец.*

*И там – посред словата триумфални,
в похвални жития и във слова
прогледжда думата с око печално
към този, който с труд я изкова.*

*Неразгадана, –
в чуждите музеи
със горестна и сърчена душа
под ярките светилници тя тлее,
защото няма в думата лъка.*

*Жадува тя апостолски дисаги,
скърби за загрубелите пети,
за милите книжовници недраги,
които свята ревност освети.*

*Защото дума златна, родословна,
скрепена с огън върху пергамент, –
остава над учёната самотност,
над слепия архив изпепелен.*

*Затуй ли ти, Иване Александре,
превратности лукави и беди*

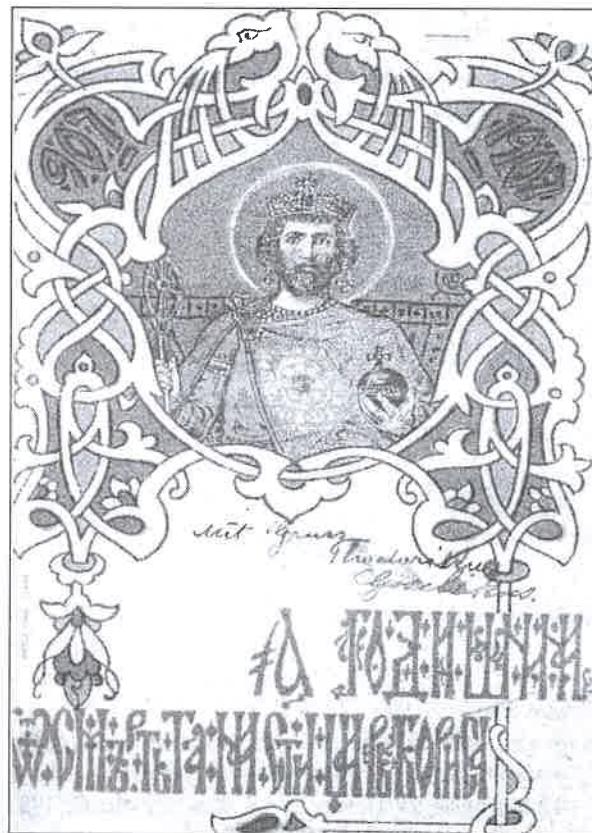
*прозря във тайни бдения над Янтра
и думите във сечива вгради?*

*Във нощите на глухи манастири
скриптяха непосилните пера.
Но ти от горда промисъл сподирян,
изгнанието дълго
не прозря.*

*Умираха религии и раси.
Но книгата остана и след тях.
Сега под остьклени похлупаци
я гледаме в мистичен полумрак.*

*Родина има
думата-изгнаник.
Руина не затрупва паметта.
...И вече съхнат косятите одрани
за пергамент
след петстотин лета.*

1977 г.

„ДА ЗАДОВОЛЯВАМЕ ДУХОВНИТЕ НУЖДИ НА НАШИТЕ ЧИТАТЕЛИ“

**За някои информационни и реклами практики
на българското книгоиздаване –
20-те – 40-те години на 20. век**

Гл. ас. д-р Евгения Русинова

Информационните дейности и реклами практика на българското книгоиздаване от миналото съставляват интересна, но слабо развита област. Проучването ѝ, само по себе си занимателно, същевременно е полезно и поучително. То позволява да се откроят различни, може би на пръв поглед странични, но контекстуално много важни аспекти от тогавашната книжовна ситуация. Най-общо такива са:

- зависимостта на книгоиздателските информационни прояви от съответните читателски сегменти (устойчиви публики на отделни издания, поредици и издателства);
- разпространеността на съответните реклами практики и общото ниво на реклами практика;
- ролята и значението на доминиращите културни, образователни, обществено-политически (съответно идеологически) парадигми в обществото;
- мястото на книгата в системата на основни ценности за момента;
- проявата на субективни фактори, като претенциите на даден автор, издател, обществена група, разположени в общественото пространство.

Интересуващият ме период е времето след 1918 г., когато независимо от някои затруднения, влошени условия и особености към началото на 20-те години е

моментът на масовизиране на книгоиздаването и на появя на модернизационни тенденции в книжовния сектор. Това са годините на разширяване на читателската аудитория, на засилена идеологическа и пропагандна дейност на различни обществени сили и на държавата като цяло. Същият период се характеризира и с утвърждаване на разнообразни практики на библиографско-информационна и реклами практика в книжовната сфера. (1) Ако консолидацията на книгоиздаването след Първата световна война (границата между второто и третото десетилетие на века) може да се счита за начало на проучвания период, то неговият край може да се разположи във втората половина на 40-те години. С голяма точност финалното събитие в него може да се отнесе към ликвидирането на частното книгоиздаване в страната (април 1948 г.).

Вниманието ми е привлечено от широко разпространени, не особено системно проявени, но значително устойчиви практики. Те не са повсеместни, но особено в 30-те и в 40-те години са отчетливи явления в книгоиздателската сфера и в книгоразпространителската дейност.

Въвеждането на някаква прегледност на съществуващите примери от информационни и реклами

практики е наложително не само поради факта, че те не са задоволително и цялостно проучвани досега. Създаването на една, дори и условна и в работен порядък, систематизация би позволило в многообразието да се откри наличието на ясни тенденции, на отработени практики и на определени насоки на информиране и рекламиране. Привличайки внимание върху тази не особено популярна страна от националната книгоиздателска/книгоразпространителска практика в миналото се създават условия в научен оборот да се включи разнообразен и съществен информационен и рекламен материал. Последният, при подходящата интерпретация, е в състояние да внесе съществени щрихи в картината на книгоразпространение и книгоиздаване по отношение на наличните вкусове и моди, за представата за интереса, нагласите и приоритета на читателската аудитория и т.н.

Не на последно място систематизирания материал в съпоставка с чужди примери би показал на какво ниво спрямо установените европейски практики се намира българското книгоиздаване. По линията на чуждите влияния въпросът би могъл да стои и във вида: доколко отделни издатели въвеждат и стриктно следват особеностите на дадена чужда национална практика и в каква степен може да се говори за преосмислен обобщен чужд опит, така усвоен, че да не позволи доминирането на една пред друга тенденция. Резонността на такъв въпрос произтича от наличието на изразени ориентации към определени западноевропейски образци сред меродавните, престижни (и утвърждаващи вкусове и нагласи) поредици като "Мозайка от знаменитите съвременни романи" (сем. Юрукови – с определена франкофонска тенденция), библиотека "Златни зърна" (Славчо Атанасов – с внимание към англосаксонски и германски образци), библиотека "Знаменити съвременни романи" (М. Г. Смриков – с изразено влияние на англосаксонската практика) и т.н. (2)

Независимо каква страна от темата ще засегнем, налага се изводът, че българското книгоиздаване разполага със своите промоционални техники и практики. Типично за ситуацията в разглеждания период от време е тясното преплитане между информационното начало и анонса. Изразени средства, на които отделяме поотделно внимание са: а) библиографските списъци (разнообразни случаи на при книжна библиография); б)

анотациите на книги (книгоиздателски анотации); в) отзивите. Наред с тези при книжни информационно-рекламни текстове внимание заслужава и г) групата проспекти – самостоятелни или прилагани към списания – за отделна книга или серийно издание.

Библиографските списъци са утвърдена, широко разпространена информационно-рекламна форма. Техните разновидности могат да се обособят и сведат до представяне на книгите:

- а) едно издателство/издател – традиционна, но сравнително по-ограничено проявяваща се практика;
- б) една издателска поредица – най-често срещания случай, при това в различни модификации;
- в) отделен автор – също традиционен, ала изолиран случай.

Към представянето на книги от едно издателство се подхожда когато трябва да се привлече внимание към заглавията в наличност, да се отбележат актуални публикации (най-нови по време издания) или, традиционно – за първите отпечатани книги (ранния етап от дейността на издателството). С времето подобни списъци се заместват със самостоятелно оформяни издателски листовки и каталоги. При книжният списък с книги на едно издателство служи за акцент, който привлича внимание върху общата издателска продукция, излизаша извън рамките на някоя популярна поредица на издателя. Така постъпва издателство "Ив. Г. Игнатов и синове" по отношение издания, допълващи популярната му поредица "Библиотека за всички". (3) Поставя се акцент чрез при книжни библиографски списъци, поставени в книгите от тази поредица върху други заглавия от богатата издателска палитра. Има и случаи когато подобен списък замества, разбира се твърде условно, издателския каталог.

Издателските поредици са известни най-вече под названието "библиотеки". По някой път те съставляват само обособена част от по-обширна издателска активност: например визираната "Библиотека за всички" или поредицата "Бисери от знаменити романи на всемирната литература" на книгоиздателство Игнатов. В други случаи съществуват периодично издание (поредиците, наречени "библиотеки" към "Вестник на жената", списанията "Икономия и домакинство", "Домакиня и майка" и т.н.). Не рядко поредицата/ите са единствените публикации на съответния издател: "Мозайка от зна-

менити съвременни романи" на сем. Юрукови. Библиотеките "Световни автори" и "Цветове" са най-изразеният акцент в дейността на издателя М. Г. Смрикаров.

Библиографският списък при поредиците е съобразен с техните особености. При "Библиотека за всички", която няма фиксирана периодичност нито е от типа абонаментни поредици, списъкът насочва към по-близки до книгата, в която е публикуван, издания. В случаите когато броят издадени книги подлежи на един по-пълен обзор, се представят сравнително попълни списъци на всички издания (изданията на "Вестник на жената"). При поредиците обособени по годишни ("Мозайка", "Златни зърна", изданията на Смрикаров и т.н.) библиографският списък преди всичко разкрива заглавията за съответната поредна година: излезли и очаквани заглавия. Среща се и списък неизчерпани заглавия от предишна годишнина (шнини – при библиотека "Златни зърна" такива са за първата годишнина както и за преди 7-та. Много рядко се прибягва до изработването на подробен библиографски списък на повечето издания от поредицата за определен период (такъв сравнително редовно публикува "Мозайка от знаменити съвременни романи").

Обичайното място за отпечатване на библиографските списъци е външната страна на задната корица. То е запазеното място за "Библиотека за всички" и за книгите на "Вестник за жената", но и за "Универсална библиотека" и мн.др. (4) На това място библиотека "Златни зърна" дава списъка на излезлите досега книги, както и на такива за следваща годишнина (за която се набират абонати). Не е за пренебрегване и вътрешната страна на задната корица, използвана от библиотека "Мозайка" за изброяване излезлите през съответната годишнина книги, а за "Златни зърна" – за неизчерпани заглавия от предишна годишнина. Вътрешната страна на задната корица при библиотека "Нова Европа" е място където се съдържа подробно изброяване на всички излезли и на очакваните заглавия. По-рядко библиографският списък се помещава самостоително вътре в книгата, обикновено след основното й книжно тяло и преди корицата. Такава практика, макар и епизодично, се среща в книги от поредицата "Библиотека за всички", сравнително редовно в отделните томове от библиотека "Мозайка" (поне веднъж годишно от средата на 30-те години насетне) (5),

но и библиотека "Златни зърна" и при изданията на "Вестник на жената".

Оформлението на библиографските списъци е разнообразно и мъчно може да бъде подведенено към някакъв общовалиден модел. Оформлението, както и съдържащата се в библиографския списък информация зависят от много и различни фактори. Водещо е предназначението на информация, т.е. библиографският списък се подчинява на определени книготърговски изисквания. Книгописът на "Мозайка" съдържа автор, заглавие и цена. Списъкът на излезлите от текущата и на неизчерпаните книги от предишна годишнина на библиотека "Златни зърна" се състои от същите елементи. Почти идентични са подобните списъци и на други "библиотеки". В сравнение, обаче, списът на "Излезли книги от... годишнина" на "Мозайка" включва автор, заглавие, превод от (и името на преводача), страница и цена. Пример за различни подходи дават библиографските списъци към изданията "Вестник на жената". Коричният списък е изграден съвсем бедно – заглавие, автор (незадължителен елемент, особено когато книгата не е художествено произведение) и цена. Същите данни фигурират и в анотиран библиографски списък, намиращ се вътре в книгата. (6) При него, разбира се, акцентът пада върху обяснението, т.е. върху анотиращата специфика.

Обобщено: библиографските списъци, разглеждани тук обхващат следните елементи – заглавие, автор, вид (повест, роман, разкази), превод от или превел от... (с името), страници, формат, година, цена. Обичайно обаче списъкът съдържа само част от тези елементи. Форматът, видът, евентуално предговор са сведения, към които се прибягва рядко. Подредбата на елементите също е твърде разнообразна. Във всички случаи задължителни са сведенията за автор, заглавие и цената. Последната се извежда много отчетливо при всички видове списъци. Тя играе решаваща търговска роля и заедно със страниците е важен акцент в количествената характеристика на книгите.

Анотациите са ориентирани изцяло книготърговски. Тяхното съдържание е насочено към потенциалния читател, към обособената аудитория на издателството (съответно "библиотеката"), както и към конкретния реален читател. Книготърговските задачи, които изпълняват, определят видовите им специфики. Най-широко и постоянно прибягват до тях някои от из-

дателите на поредици като "Мозайка" и "Златни зърна". При тях това са текстове, разполагани обикновено на гърба на задната корица горе и насочващи към следващия номер от "библиотеката". При "Златни зърна" същият текст се разполага и отзад на обложката, не само при изданията с твърди, така и при тези с меки корици (във втория случай информацията се дублира). Друг тип анотации използват изданията на "Вестник на жената". При тях може да се говори за разширена анотация към библиографията, давана като приложение в някои от книгите.

Към началото на 40-те години се утвърждават две други разновидности на анотацията. Първата представлява разгърнат текст в обем на две страници в съответния книжен формат, представящ следваща книга от дадена поредица. Въвеждането на подобни текстове е дело на книгоиздателя М. Г. Смрикаров в неговата поредица "Световни автори". Значителният обем позволява въвеждане на повече акценти на анонсираното издание. (7) Интересно явление е посочването на авторство за такива текстове, ангажирайки с изработването на текста лице свързано с превода или литературната редакция на книгата. Пак по същото време Славчо Атанасов въвежда към книгите с обложка на "Златни зърна" анотация на предната прегъвка на обложката представяща актуалното издание. (8) По този начин издателят съчетава два анонса чрез обложката: за настоящата и за бъдещата книга. (9)

Съвсем рядко анотацията може да бъде открита и на вътрешната страна на задната корица ("Златни зърна" през втората си годишнина).

Анотациите обикновено не са многословни. Написани са безизкусно и следват принципа на директното послание. В значителна степен те следват чужди образци (френски и немски) и са твърде далеч от презентирането на бестселърите, утвърдено в задокеанска практика. Анотациите са своеобразни огледала на вкусове, нагласи и тенденции на времето си. Акцентите падат върху полезността (на книги с практическа насоченост като наръчници, помагала, ръководства и т.н.) и върху увличащото, интригуващото, необичайното (за художествена литература, особено преводна). Отделни издатели дават анотации, които са образци на издържаност, информираност и същевременно за добро книготърговско послание. Като типични могат да се посочат следните анотации:

"Половият живот в брака" от д-р С. Рибинг. Дава на достъпен за всекиго и неизризащ вън от рамките на приличието език упътвания за хигиеничен полов живот в брака." (10) издание на "Вестник на жената"

"Един развод" ни рисува с неподражаемо майсторство социалния живот, на който Пол Бурже е едновременно дълбок психолог и внимателен хирург. "Един развод" ни изправя пред паршивия проблем за моралното неравенство пред мъжа и жената в семейния и обществения живот. Книгата държи читателя в непрекъснато напрежение." (11) библиотека "Златни зърна"

"Дарбата и творчеството на Дюамел напомнят произведенията на Достоевски. Любов към человека изобщо и частно любов към бедния, скромния и честния човек изпълва всички творби на Дюамел. Типично негово съчинение е големият му социален циклов роман "Животът и приключенията на Салавена"; темата на този роман е: подобрене на човешкото общество, едновременно и преди всичко, чрез усъвършенстване на човешката личност" (12) "Мозайка".

В отделни случаи, при издания предназначени за по-широва, недиференцирана, с по-непретенциозни вкусове и с по-ниско образователно и интелектуално равнище аудитория, в анотациите доминира рекламият аспект. Акцентът пада върху чувството, върху очакваното развлечение, а не върху съдържанието.

Съпоставката на разглежданите типове анотации с чуждестранните образци – на сравнително добре познатите и разпространени в българска среда френски и германски, и в по-малка степен британски образци свидетелства, че в този аспект българското книгоиздаване следва актуалните европейски тенденции.

Отзовите съставляват група сравнително по-рядко използвани промоционални средства. Тяхното предназначение е да се популяризира дадено заглавие, респективно автор чрез подобрени позитивни, разнообразни и авторитетни оценки, като цяло вече публикувани. През 30-те години те стават едни от предпочитаните подходи, най-вече в случаите, когато се подчертава стойността на значително книжовно дело: книга, привлякла общественото внимание, различни оценки на цялостно писателско творчество, съответно издателска дейност и т. н. Разбира се, съществуват и книготърговските съображения, в духа на които събраните положителни мнения служат като своеобразен атестат за съответната книга, а играят и своеобразна

рекламна роля. С малки изключения използването на отзивите документира реални културни феномени за времето си и в по-редки случаи е плод на стремеж на отделни издатели (автори да наложат съответното име) заглавие на книжния пазар.

Групата на отзивите може да бъде разпределена така:

а) отзиви за предишни издания на съответната книга – най-разпространена и в книготърговски, в и промоционален план най-близка до западните образци практика;

б) за предишно заглавие на съответен автор – категория, при която роля играе стремежът постигнат вече успех да се пренесе върху следващо произведение;

в) представа за цялостно творчество (на един писател) или за обща оценка за книжовна дейност (на едно издателство, поредица и т. н.).

Отзивите изпълняват функцията на основно имиджово средство и в разглеждания период запълват празнините от и към други промоционални и реклами прояви. Публикувани след края на съответната книга подборките отзиви съчетават промоционалния и информационния елемент. На историка на книжината те дават необходимата първоначално въвеждане в общите насоки на съответната рецепция.

Отзивите документират отношението към нащумели, „хитови“ заглавия. Типични такива примери са книгите на Ст. Чилингиров. Какво е дал българинът на другите народи? и на Г. Ст. Георгиев. Един от първа дивизия, две заглавия емблематични за оригиналната българска книжнина към края на 30-те години. Подборката за първата („Отзиви за книгата по повод на първото издание“) съдържа 16 откъса от рецензии и оценки, а за втората („критика за „Един от първа дивизия...“) – „извадки от 65 рецензии“. (13)

Цялостен поглед – „Българи и чужденци за поезията на Кирил Христов“ дават 77 откъса, някои от които анонимни. (14) Христо Цанков-Дерижан насочва вниманието към сборника разкази „Дяволската броеница“ под неутралния наслов „Няколко отзива за ...“, където са включени текстове от популярни литератори и журналисти от вестниците „Заря“, „Мир“, „Литературен глас“, „Литературен час“ и др. (15)

„Мозайка от знаменити съвременни романи“ въвежда практиката да публикува „Отзиви за „Мозайка““ с обемни извадки за отделна книга и/или за цялостната дейност на „библиотеката“. Например подборката от април 1939 год., съдържа откъс от отзив за книгата „Майка“ от П. Бък от в. „Слово“ и текст по повод 30-годишнината на библиотеката от „Литературна седмеца“ в общ обем 4 печатни страници. Прави впечатление и изключителната експедитивност – ползванието отзиви са от същия месец април. (16)

Библиографските списъци, анотациите и отзивите са включени в книжното тяло самостоятелно (започнат на нова нечетна страница). В едни случаи те продължават общата пагинация (при изданията на „Вестник на жената“, библиотека „Златни зърна“), в други нямат пагинация („Мозайка“, библиотека „Световни автори“). Не е рядкост въвеждането на самостоятелна пагинация (с римски или арабски цифри / „Мозайка“, „Библиотека за всички“). Като правило библиографските списъци са придружени с информация за начина, по който книгите могат да бъдат набавени. Поясненията варират от най-лаконични (при „Вестник на жената“ – адрес и данни за пощенската чекова сметка) до много подробни, съчетаващи обща характеристика на поредицата, акцент върху кредитот на нейните издатели и съответните сведения за направа на поръчка („Мозайка“).

Проспектите също образуват разнообразна група. Интересувящите ни тук са за записване на абонати за книга/поредица. Тяхното съдържание е подчинено на изискването за значителни подробности и висока информативна стойност. Представя се изданието, основни моменти от неговото съдържание, стойността му за читателя, както и се посочват конкретно опциите, които издателят предоставя при предварително предплащане. Оформлението е сравнително пестеливо, работи се с шрифтове, черти, щрихи. Значително място в проспектите заемат празни графи за попълване на абонати, място за адресиране и т.н.

Проспектите се прилагат към списания или се разпространяват свободно. Изработваните върху един лист без прегъвки могат и да се залепят в книжното тяло на списанието. Ще посоча два примера, между които лежи около десетгодишен период. Първият е

покана за записване абонати на книгата "Техника на масажа", издавана от дружество "Посредник", лист с размери 14,5 x 20,5 (височина) см, залепен в отделни броеве на сп. "Здрав живот" и прилаган към вегетарианска, по проблемите на здравословния живот и т. н. литература. (17) Вторият е в четири страници, 14 x 12 (височина) см за избраните съчинения на Г. Райчев, издание на Хемус. (18) Първата страница съдържа само графичен портрет на Райчев, а четвъртата съответните празни адресни графи. На втора страница са поместени мнения на литературните критици Вл. Василев и М. Николов, а на трета – анотация за изданието, сведения за субскрипцията, както и съвсем кратък встъпителен текст, съдържащ сбита оценка за Райчев.

Вторият проспект илюстрира практика, набираща все по-значителна инерция в началото на 40-те години. По същото време С. Атанасов, издателят на "Златни зърна", въвежда пробно еднолистни проспекти в малък формат – практика, позната още от 20-те години от издания на германската издателска къща "Реклам". (19)

Разгледаните тук примери са само един щрих от рекламино-информационните подходи на българското книгоиздаване в 20-те – 40-те години на 20 в. Дейност като цяло незаслужено подминавана и слабо популярна. Проучваните книготърговски и информационни техники и ориентираната към читателя комуникация носят всички черти на книжовната ситуация за своето време. В много случаи упражняването им е белязано с немарливост, дори примитивизъм. В други случаи, обаче, нивото по нищо не се отличава от утвърдената в западна Европа практика. Тъкмо тези случаи започват да придават облика на книгоиздателската дейност в края на разглежданите години. За тях приляга самооценката (и съответно: послание към читателя) на библиотека "Златни зърна" във втората й годишнина: "Проникнати от съзнанието да задоволяваме духовните нужди на нашите читатели..." (20)

ЛИТЕРАТУРА

1. Гергова, А. Книжнината и българите. С., 1989, с. 20 (източници на сведения за историята на книжовния живот).

2. За основните насоки в книгоиздателската политика на някои от разглежданите тук издателства вж. Атанасов, Сл. Под сянката на словото живя. С., 1996; За издателство "Мозайка от знаменити съвременни романи". С., 2000 сп. с някои щрихи у Гергова, А. Цит. съч., напр. С., 219.

3. Каравелов, Л. Маминото детенце. "Библиотека за всички" № 52. С., 1937, с. I–IV.

4. Библиографски списъци с книготърговска цел отпечатват на гърба на задната корица не само солидни издатели като Т. Ф. Чипев, Хемус АД., Хр. Г. Данов, Ж. Маринов и др., Просвещение с неговата "Универсална библиотека", но и мимолетни серии от типа на библиотека "Съвременни въпроси" (1940 г.); макар и не последователно тази корица се превръща в традиционно място за библиографска информация.

5. Морган, Ч. Портрет в огледало. "Мозайка..." г. XXVIII, кн. 6. С., 1937, доп. пагинация, 1–3.

6. Томалевски, Г. Безсмъртната. (издание на "Вестник на жената"), С., 1939, 125–127.

7. Христов, Ст. Една българка. Библ."Световни автори", г. 5, кн. 6. С., 1943, непагиниран текст (231–232.) Буря в сърцата. Роман от М. Бегович (от Б. Табаков).

8. Става дума за познатия в германската книгоиздателска и книготърговска практика "Klappentext" – вж. Rehm, M. Lexikon Buch, Bibliothek, Neue Medien. Muenchen, 1991, р. 161.

9. Баум, В. Марион живее. Библиотека "Златни зърна", г. IX, 1944/45, № 1.

10. Томалевски, Г. Цит. съч., с. 126.

11. Мориак, Фр. Женитрикс. Библиотека "Златни зърна", г. II, 1938, кн. 7, задна корица, вътрешна страна.

12. Диоамел, Ж. Полунощна изповед. "Мозайка", г. XXX, кн. VIII, април 1939, задната корица – гръб.

13. Чилингиров, Ст. Какво е дал българинът на другите народи? 2. изд., С., 1939, 135–140; Георгиев, Г. Ст. Един от първа дивизия. 3. изд. С., 1939, 359–374.

14. Христов, К. Антология. С., 1944, с. I–XXXI.

15. Цанков – Дерижан, Хр. Път през планината. С., 1936, с. 93–95.

16. Диоамел, Ж. Цит. съч. Приложение без пагинация.

17. Здрав живот, г. I, март 1932, №12, след с. 192 и преди втората корица.

18. Самостоятелен проспект, поставен в броеве 8, 9, 10, г. XXIV, 1943 г. на сп. "Златорог".

19. Листчета размер 84 x 140 mm (височина) с текст напечатан от двете страни. Сведения от лични архиви, София.

20. Цит. по Мориак, Фр. Цит. съч., втора корица, вътрешна страна.

АВТОБИОГРАФИЯТА КАТО ЖАНР

Даниела М. Димитрова

Терминът **автобиография** от етимологична гледна точка е съставен от 3 елемента: от гръцки език префиксът ашто – сам, bios – живот и grapho – пиша.

От семантична гледна точка автобиографията е съчинение, в което авторът е едновременно повествовател и главен герой и който разказва за своя живот по ретроспективен начин. Автобиографията може да облече формата на проза, лирична поема, епопея, дори на драма.

Самият термин се появява в началото на XIX век, през 1809г. в английския език, предшестван от немското *Selbstbiographien* през 1796г. През 1838г. по модел на ангийската дума *autobiography* навлиза и във френския език (*autobiographie*).

Първият френски специалист на този жанр Филип Льожон смята, че за да има автобиография, трябва да има идентичност на автора, на повествователя и на главния герой. При разглеждането ѝ се поставят въпросите за искреността на повествователя, за автентичността на изложените факти и т.н. Ето защо за един литературен критик от съществено значение е да провери истинността на тези факти.

В Античността някои автори дават сведения за техния личен живот. Такъв е случаят с Аристофан, който отделя специален пасаж, наречен „*parabase*“ в някои от своите комедии, и говори от свое име на слушателите, като разказва за живота си. Историците също пишат за самите себе си и за ролята, която са допринесли по време на някои събития (Ксенофонт, „*Anabase*“). За личния си живот пишат гръцките оратори Антифон, Андоцид, Демостен. Това прави и Изократ, съвременник на Платон, който най-много се доближава до този жанр в своята пледоария „*Peri antidosco*“.

По време на Римската империя Юлий Цезар следва гръцката традиция в своите „*Коментари*“. Въпреки че говори за себе си от 3 лице, той разграничава самия себе си от този, който наблюдава, и от този, който е наблюдаван. Може би Емилиус Скаурус (162 – 89 пр. Хр.) е първият латински автобиограф. Цицерон предпочита епичната форма, за да превъзнесе своето консулство в „*De consulatu suo*“. Докато в „*Ta eis eauton*“ на Марк Аврелий (180г. сл.Хр.) има едновременно биографични сведения и размишления, свързани с духовния живот.

Но именно „*Изповеди*“ (397 – 400) на Августин още от първите векове на Християнството съставят текста, основоположник на автобиографичния жанр. Въпреки че думата „изповед“ тук означава признание на своите грехове, отправено към Господ, творбата, под влиянието на Християнството, акцентира върху духовния живот, върху самосъзнанието. В книга „*Изповеди*“, Августин поставя въпрос и веднага отговаря: „Et direxi me ad me et dixi mixi: tu qui es? Et respondi: homo.“ („Тогава се обърнах към себе си: ‘Ти, си казах аз, кой си ти?’ и аз отговорих: ‘Човек.’“). Текст преди всичко религиозен по своята повествователна структура.

През Средновековието развитие имат най-вече религиозните автобиографии. Например известната „*Historia calamitatum mearum*“ („История на злините“ – 1334 г.) на монах Абелар, „*La vita nuova*“ (1558 – 1562) на Данте, автобиография на мистичния Хенрих фон Сенс (1300 – 1366).

Към края на Средновековието и началото на Възраждането автобиографичният жанр се развива в Европа и най-вече в Италия. В своето произведение „*Libri di*

famiglia” Кристоф Вейанд пише как в Италия по онова време изражението на индивида се проявява под формата на аналитични автобиографии като разкази за живота на артисти, интелектуалци, писатели, общественици. Тези текстове представлят антропологичната картина на начина на живот и на историята на Италия от XIV до XVI век.

Тук можем да цитираме Петрарка, Бенвенуто Челини, Силвио Пиколомини (“*De vita propria*”, 1576). В Европа Тереза Давила (*Libro de su vida* (1588)), Монтен („*Опити*”).

Именно през XVIII в. жанрът се разпространява. Развитието на буржоазията е повсеместно. Най-забележителните автобиографии са „Мемоари” на Годдони в три части, „Мемоари” на Св. Симон и разбира се „Изповеди” на Русо, където автобиографията се утвърждава като литературен и модерен жанр.

През XIX в. жанрът залива цяла Европа. Например още през 1803 г. Алфиери написва „Живот” в Германия, 1806 г. Юнг Стилинг със своята религиозна автобиография „Животът на Г-н Стилинг, една испанска история”, 1881 – 1814 „Поэзия и истина” на Гьоте, 1848 г. „Спомени от отвъдното” на Шатобриан.

През XIX и XX в. жанрът разцъфва почти на всякъде. Измежду многобройните примери могат да се посочат в различни страни: „Изповеди на един английски пушач на опиум” (1821 г.) на англичанина Томас де Куинси, „Le mie prigioni” (1832 г.) на италианеца Силвио Пелико, „Авантюрата на моя живот” на датчанина Андерсен, „Историята на моя живот” на французойката Жорж Санд, „Синът на една сервитьорка” на шведа Стринберг, „Моите университети” (1830 г.) на Максим Горки.

Държавници са написали своите автобиографии като успяват да заинтригуват както литературни критици, така и историците. Такъв е случаят с Бенджамин Франклайн за разлика от Уинстън Чърчъл, Шарл де Гол, Антони Еден, които са се ограничили само със спомени с политически и военен интерес.

В края на XX в., появата на СПИН е причина автобиографията да се превърне повече в терапевтична изповед като „Душа-беглец” на американец Харолд Бродски и „Приятелят, който не ми спаси живота” на Ерве Гибер.

От психологическа гледна точка автобиографията повдига въпроси за паметта, за личността, за самоанализа.

На практика трудно се различава автобиографията от някои романи, написани в първо лице.

Тя също може да бъде също едно много разширено понятие. Терминът може да се отнася и до други аспекти с или без литературен характер. Например като автобиографичен може да се разглежда списъкът с лични данни (*Curriculum Vitae*).

Съществуват автобиографии, написани в трето лице, където идентичността на героя, повествователя и на автора изчезва. В такъв случай говорим за биография.

Автобиографът обещава на читателя, че това, което говори, е истина. Държи се като историк или журналист с разликата, че темата, относно която предлага истинска информация, е самият той.

В новата българска литература са интересни автобиографиите на Софроний Врачански – „Житие и страдания грешнаго Софрония”: „Грешният, аз, между хората, съм се родил в село котел от баща Владислав и от майка Мария и ми сложили първото име Стойко. И когато съм бил три годишен, поминала се майка ми. И като си взе баща ми втора жена, що беше люта и завистлива, и като им се роди мъжко дете него гледаше, а мене все отриваше.”, на П. Р. Славейков („Автобиография”), на Димитър Благоев („Страници из моя живот”), „Автобиография” на Гр. Пърлевич и др.

В своята автобиография известният актьор, сценарист, режисьор и продуцент Чарли Чаплин пише: „...Известна писателка, научавайки, че пиша автобиографията си, ми каза: „Надявам се, че ще имате смелостта да кажете истината”. Помислих, че става дума за моите политически убеждения, но тя имала предвид любовните ми походждения. Струва ми се, без да знам защо, от автора на една автобиография очакват дисертация върху физиологическите му влечения. Според мен това малко допринася за разкритието на даден характер. За разлика от Фройд аз не смятам, че сексът е най-важният елемент в сложността на човешкото поведение. Студът, гладът и срамът от бедността вероятно влияят по-силно върху психиката на человека... В тази книга обаче нямам намерение да описвам половия си живот, така както коментаторът предава боксов мач – удар по удар, според мен това би било антихудожествено, клинично и непоетично. Намирам по-интересни обстоятелствата, които водят до любовта.”

„Автобиографията бележи най-вече както никой друг жанр този обрат, където интелектуалната енергия, вместо да се стреми към познанието на вселената, се концентрира върху Азът като върху един свят, в който човек открива чарът на самонаблюдението, на спомена, най-вече на спомена от детството, на мечтите, на самотата, на природата....”

Това определение на немския специалист Долф Оелер може би в най – пълна степен отговаря на същността на автобиографията като жанр. Поради което тя носи т. нар. точка на максимален интерес (ТМИ) в 21 век. като хвърля изобилна светлина върху личния, творческия и емоционалния живот на различни писатели, художници, театрали, общественици, държавници.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Bode.** Die Autographien zur deutschen Literatur, Kunst und Musik. Stuttgart. 1996.
2. **Buedel, Oscar.** "Autobiographismus und Fragmentismus in der italienischen Nachkriegsliteratur". Euphorion, 1954.

Научна конференция, посветена на Ценко Цветанов

В Колежа по библиотекознание и информационни технологии в София на 11 март 2004 г. бе проведена национална научна конференция на тема: „Ценко Цветанов и българската книжовна култура”. Поводът бе стогодишнината от рождениято на видния детски писател, библиотековед и библиограф, който от 1953 до 1960 г. е бил и директор на Държавния библиотекарски институт. Форумът бе съвместна проява на Колежа по библиотекознание и информационни технологии, на катедра Библиотекознание, библиография и културна политика към СУ „Св. Кл. Охридски” и на катедра Библиотекознание, масови комуникации, чужд езици при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”.

Конференцията откри ректорът на КБИТ доц. дин Стоян Денчев, които след като поздрави участниците съобщи, че наименова своя лична стипендия на името на

3. **Clark, A. M.** Autobiography: Its Genesis and Phases. Edinburgh. London. 1935.
4. **Lagny, Anne.** L'autobiographie moderne. Lille. Universite Charles-de-Gaulle, 1997.
5. **Lejeune, Philippe.** Je est un autre. Seuil, 1980.
6. **Mathieu, Martine.** Litteratures autobiographiques de la Francophonie: actes du colloque de Bordeaux, 21, 22, 23 mai 1994. Paris: CELFA / L'harmattan, 1996.
7. **Miraux, Jean-philippe.** L'autobiographie: Ecriture de soi et sincerite. Paris: Nathan, 1996.
8. **Misch, G.** Geschichte der Autobiographie. Frankfurt am Main. 1949 – 1969. 4 Vols.
9. **Siegel, Kristi.** Women's autobiographies, culture, feminism. New York. Bern. 1999, 2000.
10. **Zanone, Damien.** L'autobiographie. Paris: Ellipses Marketing, 1996.
11. „Dossier: L'autobiographie”, Revue des letters et de traductions, № 7, special a l'occasion du sommet de la francophonie au Liban. Kalik: Universite de St-Esprit, 2001. p. 263 – 512.
12. **Врачански, Софроний.** Житие и страдания грешнаго Софрония. С. Български писател, 1979. 100 с.
13. **Charles, Chaplin.** Моята автобиография. С., Наука и изкуство, 1979. 494 с.

Ценко Цветанов и пое ангажимент в недалечно бъдеще преподаватели и студенти във висшето училище да изработят, а след това да бъде публикувана библиография на именития творец.

На конференцията бяха прочетени над 20 доклада, в които бяха разкрити значителните прояви на Ценко Цветанов като автор за деца и юноши, библиотековед, библиограф и преподавател. Сред докладчиците бяха проф. д-р Ани Гергова, проф. д-р Елка Константинова, проф. д-р Веселин Трайков, проф. Марин Ковачев, доц. д-р Стоян Денчев и много други.

Гости на конференцията бяха и членове на семейството на учения. Неговият син арх. Павел Цветанов разказа вълнуващи спомени за своя баща. Благодарение на любезното му съдействие, бе уредена и интересна изложба с много материали от архива на Ценко Цветанов, която разкрива различни страни от проявите му в полето на българската книжовна култура. Докладите се подготвят за печат в сборник, който се издава с финансовата подкрепа на МОН.

Мария Младенова

ЗА ВРЕМЕТО, ПАМЕТТА И ИСТОРИЯТА ВЪВ ВЕСТНИЦИТЕ НА РАКОВСКИ „БЪДЪЩНОСТ“ И „БРАНИТЕЛ“

Ас. Десислава Андреева

Георги С. Раковски
(1821 – 1867)

„Буда брат си да не спава,
Ами да работи;...
Говора му да развяже
Поробени ръце,
На заедно съ мене да каже
Сос юнашко сърце:
Свобода, свобода!...“¹

Българският Еремия, както сам го назовава Каравелов, ни напомня за себе си не защото го изтупваме от праха на миналото само за да го възпомним на официален празник или за да изпълним пантеона от възрожденски имена, които малко говорят на младото поколение, а защото рядко се среща такъв страстен стремеж за опровергаване на действителността, толкова страшно гласовито беспокойство за мнозина тогава² и толкова натраплив дълговечен вик, извиращ към настоящето от „непристъпната яма на историята“³.

Няма по-точно поетично определение за Раковски от онова наивно-патетично прозрение, дадено му от другия „голям“ – Каравелов: библейско пророческо озарение и слово, сякаш пратено свише – огнено и истинско, бележат пътя на водача към невярващия народ. Да провидиш в бъдещето, да бъдеш свидетел преди всички на падението на собствения си обичан народ, да се опитваш да предупредиш за опасността от обезличаване, а да бъдеш презрян, прогонен и похулен от онези, които си искал да предпазиш, и въпреки всичко да търсиш лъча надежда и

път за всеобщо спасение – това е съдбата на пророка-апостол, съдба, непосилна за плещите на всеки:

„Я чуй мойта малка молба,
Брате ти мой мили!
Азе видя, че болея,
Падат моите сили!
Дойди при мен пред смъртта ми,
Па ми кажи само
Една дума, сладка дума,
Да занеса тамо:
Свобода, свобода!...“⁴

140 години след излизането на последните два политически вестника на Раковски, трудно пристъпвам към завещанието от възрожденския пророк думи, изписали цялото българско битие – такова, каквото е било и каквото той е видял в бъдното: „*Похвален е онзи, който може да принесе една настояща и явна полза народу си, а еще по-похвален е онзи, който предупреди едно тайно зло, кое се за в бъдущност приуготовлява с ласкателство и измама народу му и кое всяк не е в състояние да узнае.*“⁵

Ако се ограничават размишленията само върху публицистиката, трябва да се пренебрегне и друга опасност, навремето съзряна от Боян Вълчев, според когото, разкъсано на съставните си части, явленето Раковски губи блясъка си и престава да има онова голямо свое значение, което носи като единно цяло. Защото няма нищо самоценно в него⁶. Революционерът воюва с перо, а книжовникът никога не се колебае да препаше сабята в сгоден исторически момент. Вътрешната хармония между неизброимите обществени роли и лекотата, с която прелива от една в друга, разкриват монолитността на личността му, извисена над жалките ни опити за научна дисекция. Не мога да се върна към журналистическите му текстове, без да се убедя, че Раковски сам е изписан себе си и всяко друго писане е post scriptum, следователно е дописване и подмяна на първотекста.

* * *

В т. 64 от „Съдържание на житието ми“⁷ е записано следното: „**Началото и конечното ми решение**

за открита борба с турското правителство чрез пресата и сабята“. На Раковски така и не му остава време да събере живота си в завършен текст – завещавайки ни да гадаем какъв мисловен отрязък е затворен между „началото“ и „края“ на решението. Факт е, че Раковски изписва себе си винаги като българин, а в публицистиката, противно на логиката, този българин е най-достъпен, най-истински, най-неповинен („неповинен“ според речника на Найден Геров означава *неподчиняващ се, независим*⁸). Там всеки словесен жест е натоварен със съмисли и знаци, които е трябвало да бъдат разчетени правилно от съвременниците, за да изиграят своята мобилизираща роля.

Интересно би било да се потърсят закодираните послания, които се откриват на всички нива в публицистичния му текст, включително и в заглавията, в умишлено заложеното противопоставяне между видимост и скритост. При проследяване на диахронията в номинацията на периодичните издания не може да не направи впечатление мълчаливостта и неопределенността, които се натрапват при внушението на символите – заглавия. Противно на философията на политически ангажирания орган, който трябва да огласява социални и политически промени на висок глас, и на фона на издания като „Български орел“, „България“, „Македония“, „Народност“, „Свобода“, „Независимост“..., вестниците на революционера се явяват с, неко казано, невзрачно-меланхолични названия:

– дневник – интимно-изповеден артефакт на скритото ежедневие, охраняващ паметта от набезите на забравата, летопис на сакралните пространства на Аза;

– лебед – вгълбена, мълчалива, съзерцателна, дори нарцисична птица;

– бъдущност – неопределено, неуловимо, отвъдвидимост, несъществуващо, несъстояло се в измеренията на човешкото битие мечтане;

– старина – корените на миналото, безвъзвратност и откъслечност, защото се знае, че „реконструиращата сила на паметта винаги демонстрира избираност“⁹

– бранител – със своя единствен брой напомня самотен рицар, а със средищното си място между бъдещето и старината се превръща в мост между паметта и очакваното.

Географските измерения на родното обаче присъстват в три от изданията : **Българска** дневница, **Българска** старина, **Дунавски** лебед, за да компенсират отчасти впечатлението за липса на задължителната за възрожденското писане демонстративна патриотична самоидентификация.

От друга страна, текстовете му „огласяват „посланията на личното императивно слово, което касае всички: „*Ето аз пак се явявам между Вас с отечестволюбивий мили глас чрез кого Всякоги съм се трудил да разбудя народното свято чувство и да покажа Всякому българину славното наше прошесствие, гнешното ни бедно състояние и средството, чрез кое може пак нашият народ да достигне на една светла бъдност*“¹⁰. Журналистическите послания на Раковски, с характер на прокламации и програмни документи, демонстрират зле прикритото самочувствие на автора си, който възприема вестника като институция. Посегателството върху него се третира като покушение спрямо народността и идеята, заложена в него: „*Дописникът ни от Гюргево явява ни, че един от тамошните гърци ... грабнал от ръцете на читателите вестника ни „Бъдущност“ и публично го скъсал в кафенето.... Не знайме еще какви мерки е взела полицията тога града против това нападение на един общи лист, в една свободна и образована земя, и то от страни едного чужденца, който показва с това, че презира местните закони. Обръщаме обаче вниманието на правителството върху тая постылка и се надяваме, че ще вземе нужните мерки.*“¹¹

Яркият контраст между внушението на имената на вестниците и съдържанието на текстовете в тях налага своето лесно обяснение в особения политически статут на Раковски и пречките, които среща при всяко свое начинание. Затова името на главния редактор на „Бранител“ по необходимост е скрито. От писмото на съвременника – читател Никола Първанов обаче става ясно, че анонимността се неутрализира още при първия досег с текстовете на вестника – неподписаните

материали се идентифицират по присъствието на личното Аз на Раковски, което изплува над анонимния дискурс: „*Първият брой „Бранител“ е пред нас. Ако и не сте на вестника подписан, духът му обаче казва, че главен редактор му е ваша милост...*“¹² Това „лично“ би могло да бъде познато по агресивния национален патос, поднесен със солидна аргументация и внушителна по размаха си проблематична интерпретация. В епохата на миролюбивите махзари (60-те години на XIX век) темпераментният Раковски подготвя идването на епохата на комитетите и революционерите в самотна битка с кротките журналисти (по израза на Боршуков¹³) – Александър Екзарх, Тодор Бурмов, Гаврил Кръстевич... Гласът на словото му допринася за националното възмъжаване¹⁴ и следва да бъде слушан (четен) с почитание, защото: „*Той лист ще принесе голяма полза народу ни*“

* * *

„Няма нищо по-старо от вчерашен вестник“ – това е най-разпространеното и съдържателно определение за предназначението на журналистическото слово. Раковски има по-различна визия за същността на вестника – той е източник и създател на „ежедневна повестност“, т.е. ежедневна история! Факт е, че публицистът използва за означаване на понятието „история“ думата **пoВЕСТност**, която пък се оказва сродна на **ВЕСТник**. Издигането на вестника – еднодневка до „**катадневен общенароден поучител**“¹⁵, го изважда от статута на малотраен информатор, удължава живота на неговата актуалност чрез акцентиране върху проблематичността, а не върху разнопосочното и спорадично информационно многообразие. Новината не е самоцел – тя е повод! Раковски борави с ограничен кръг тематични и проблемни ядра, които циркулират непрекъснато в текстовете му, затова превес над информативността вземат проблематичността, тълкуването, коментарът. Коментарът изисква постоянно връщане към невидимия кълн на сегашното в миналото, търсене на причини, сравняване, преповтаряне. А повторението, според една изъркана и оспорвана фраза, е майка на знанието. Дори когато става въпрос за обучението на цял народ!

Ярка и дълбоко изживяна идейност струи от всички текстове – няма материал на Раковски, който да не съдържа лично мнение, анализ, прогноза – и който да не предполага умствено напрежение от страна на автор и читател – „нашето обаче мнение е“, „ниe мислим“, „може да се разсъди“¹⁶. Често се открива и личната оценка за развоя на събитията и за подбудите и интересите, движещи действащите политически фигури в световния театър: „Ние не одобряваме ни едному от тия малки и неприготвени народи ...“; „Истина, че маджарите не могат остана в това положение.., но додето тии не се споразумеят с народите, кои се намират под иста власт и събина с тях, никога, по нашему мнения, тии не могат доде до желаемаго си успеха“ (Граждански обзор от 22 март 1864 г.)¹⁷. Според материала „Гръцкото царство или Веществена и видима Елада“ от 22 март 1864г.¹⁸ историческата действителност на Гръцкото кралство доказва, че свободата не означава непременно политическа зрелост – от това се опитва да предпази българския народ Раковски като използва възпитателната сила на публицистичното слово. Паисиевският път за достигане до народното съзнание е използван пълноценно от Раковски, за когото „в началото бе словото „...на вестника, който ще развие духовно народа, ще му даде съзнание и ще го подготви за независим граждански живот, от който пък ще следва и материалното му благополучие.“¹⁹

За да подреди събитията и идеите в хронологична последователност, Раковски си служи с ортодоксалната скала на времето: минало – сегашно – бъдеще, и всяко от тези измерения е натоварено с отговорни възпитателни функции в текстовете му.

Вестникът създава и охранява историята на народа и това дава право на пишещия го да се изживява като народен водач, като глас на мнозинството. Писането на вестник е писане на историята, осигуряване на обща споделена памет и гаранция за значимост. В този случай то задължително надхвърля границите на личното, единичното, натоварва се с обслужване на народните интереси: „Срамотно е за нас да кажеме истината, но грешно и пагубно е да я премълчаваме, защото едно погрешно додето се не

изобличи, не може да се поправи, а най-паче в общеноародните дела.“²⁰

Споделеното минало е сред най-мощните интегриращи импулси на груповата идентичност и не случайно възрожденското писмо съгражда внушението на колективната памет²¹. Паметта служи като коректив на настоящето: „А истинните родолюбци ромъни **нека си напомнят** злините и раните, коих му е задал тойзи гръко-елински рог...“²²

За съжаление обаче времето не тече с еднаква интензивност за Раковски и за другите негови съвременници – от едно писмо на Ив. Мавриди и Петър Златов до Христо Георгиев от 14. 11. 1863 г. разбираме, че най-тежкият грях на публициста е избръзването, ненавременността на изявите му: „...като българе, ...убедени от многовременен опит, дълженствувахме да ви забележим, че реченото обявление (за издаването на „Бъдъщност“ – Д.А.) никак не ни угоди, защото е съчинено **против Времето и обстоятелствата** и даже против народа ни...**Времената са делкатни...**“²³

Миналото се превръща в история само когато започне да се разказва. Събитието придобива статуса на факт, когато е отразено в човешкото съзнание²⁴, когато бъде втълпено. Чрез преповтаряне на дати, събития, имена в ограничен регистър Раковски се опитва да спаси от забрава случилото се и да изгради в народното съзнание представата за собствената история: „Историята се пише за полза потомства: тя е един протест пред светом за съхранения на правата всяко народа, а не за увеселение и раздразнение на страстите, да би же достигла цел си, трябва да пише самата истина, отбелязваща всяко самолюбие и пристрастия“²⁵

Историята в „Бъдъщност“ и Бранител обслужва нашата памет, тя е българоцентрична и във всеки журналистически текст на Раковски проличават постоянните знакови категории, с които биват квалифицирани другите народности – особено що се отнася за балканските ни съседи: „Такива жалостни примери вижда човек търде много и всичката съхранена история по проявлението им (на сърбите – Д.А.) на Балкански полуостров до падението им под

турската власт. Омразата е била тук вкоренена в тях, щото в устата им народното име българин се изкривило на ...”²⁶;

“...тя (гръко-елинската преса – Д.А.) ище да впосee раздор между тия два народа, българите и ромъните, между коим съществуе старовремен непреривен съюз и братска любов, а сега се пак живо възобновява за общое поприще бъдущности им, коя е тъй тясно свързана или, по право да кажем, една и иста и на двата народа.”²⁷

Историята при Раковски работи с константни знакови определения (неслучайно Раковски използва архаични етноними като „гръко-елини“) и има сила легитимираща функция по отношение на съвременността (тя детерминира днешните отношенията между народите и държавите), както например е обосновано в статията „Защо се изключава гръко-елинският назован народ от съюза на народите, коим принадлежи решението Възточного Въпроса“²⁸. Историческата вина обаче не се вменява за вечни времена, а освобождаването от нея зависи днес и в бъдеще от свободната воля на съгрешилите: „Когато гръко-елините godат в съзнание и се покажат такива, ние сме първи да им прострем приятелска и братска ръка“²⁹.

Отминалият опит служи във вестниците на Раковски за моделиране на принципи и ориентири, които биха помогнали на българите в техните следващи инициативи в полето на международната политика.³⁰ Всеки неин обрат се тълкува с цел генерализиране, извлечане на правило, модел, коректив. Историята се подчинява на постоянни закони и търсено им се превръща в главна задача на Раковски: „Следуката и успехите на подобни (бунтовни – Д.А.) движения Всякоги зависват от временните обстоятелства и който има присъствие духа и умей благовременно и деятелно да ги употреби в полза си, той Всякоги успява“³¹. Самият Раковски е с богат политически и дипломатически опит, има самочувствието на познавач и се стреми да възпита същия политически усет у сънародниците си. Познаването на европейските правила позволява и критичното отношение към инициативите на съседните държави: „Види се, че гърците,

с всичкото си високоумие, не познават еще европейската политика.“³² Но и ентузиазъм не липсва (без него Раковски нямаше да бъде романтик, „мечтател безумен“) – патосът, с който Раковски се ангажира по въпроса за секуларизацията на църковните имоти в Долнодунавските княжества, заблуди преди години дори Г. Боршуков относно авторството на статията на Хашдеу „Романия. Вътрешен и граждансki обзор“³³, която той приписа на Раковски. Факт, достатъчен да ни убеди в политическия оптимизъм на революционера – публицист при реализирането на поредната идея за сътрудничество на балканска основа – този път между българи и румънци. „Бъдущност“ се натоварва с твърде тежки обществено-политически задачи за печатно издание в емиграция: „...очищението трънилия пътът Възточного Въпроса и изгнанието гръцкизма от Новаго Рим“³⁴, „...една еще по-общирна цел – съставление съюза ромънскаго, сръбскаго и българскаго народа...“³⁴ Те могат да се реализират, ако българската преса достига до българската и европейската публика в такъв мащаб, че да може да формира и насочва общественото мнение. Борбата за спечелване на широкото обществено мнение Раковски води по страниците на всичките си периодични издания, включително и в последните два вестника – формулата: „Аз пиша за нас, но го четат и другите“ предполага разномерност на информацията, която се поднася на българската и чуждата публика. Българската аудитория се нуждае от цялостна картина на европейската политическа реалност, а чуждата трябва да бъде принудена да обърне благосклонно внимание на българската кауза. Така журналистическото писане на Раковски съзнателно се нагърбва с двояка функция:

– **превантивна** – другите (Европа, съседните държави и народности, Османската империя) през призмата на българското;

– **репрезентативна** – ние в очите (и в сметките) на другите.

При всичко това последните печатни издания под редакторството на Раковски трябва да се борят с унизищителното отношение на влиятелния европейски

печат към българския народ. Европейските вестници маргинализират българската съдба и борбата ни за независимост, превръщат я в пълнеж на празните си страници в информационно слабите си дни – с това не може да се примери „създателят на българската пропаганда в чужбина“³⁵. Директно отрицателното си отношение към европейската политика и преса обаче Раковски споделя само с българските и румънските си читатели³⁶, на които добросъвестно разкрива тайните механизми на европейските интереси: „Уводни му членове (на вестника – Д.А.) всяко щат обема *истинний ход днешная европейски политики*, особито към тии два народа, български и румънски, и въобще единородни и приятели им християнски в Турска днес названа Европа народи. Той ще брани нихния права и интереси с най-голямая възможност любородности и искрености.“³⁷

Близката история на Стария континент дава категорични примери за двуличието на Великите сили: „Каква странна политика! Две силни държави, наяве приятели, но от сърца непримириими врази, стоят при кръвопролитието и всяка гледа да се ползува от постъпките съперника си!“³⁸ Несправедливото отношение към българската съдба може да бъде променено, ако бъде разбрано и се намери верният подход за въздействие: „Политиката винаги е била една от най-непостоянните течения на света ... Когато метне човек един кратък само поглед върху дипломатската история, не вижда друго освен чудовища...“³⁹ Познаването на европейската дипломация в детайли изисква от анализатора сериозно и продължително наблюдение, което при Раковски се постига чрез ползването на огромно количество чужди издания⁴⁰. От тях публицистът извлича не само разнообразна информация, но и се опитва да конструира принципите, които открай време движат световната политика. Историческият хоризонт на „Бъдущност“ и „Бранител“ надскача рамките на Европейския континент и отпраща читателя дори на авантюристична мисия в Мексико⁴¹. С лекотата на познавач Раковски разпределя по важност политическите роли в следващите действия на световния дипломатически театр⁴², като винаги фокусира погледа си върху отредената на българите позиция.

Отношението към чуждото се определя от неговата полезност – то е допустимо, доколкото е в услуга на българското и служи на българската кауза. Същото се отнася и за чуждата история – тя намира място в българската памет, доколкото ражда усъдливи и полезни прецеденти. Българската съдба няма да бъде уникална: „...Познато е от *Всемирная стара и нова повестность...*“⁴³ ...тя може да бъде предвидена, ако добре се научат уроците на световното политическо наследство: „*A да достигнем до тойзи свети успех, ние, българи, не можем да идем другим пътем, но да следоваме примера на другия нам съседи народи, кои са били под истая съдбина...*“⁴⁴

Миналото, дори собственото, не винаги е с положителен смисъл. То съдържа атавистични черти, чието изкореняване е главна цел на обществения напредък: „Такива мисли може да изнесе само един **назадничав** калугер, кой незаконно се стреми да господствува над духа на народа чрез суеверия, коих **днешният** век отвсякъде гони и чисти“; „Тии са човеци, в главите коим е влязъл един **олигархически дух** ...Всичко, що са досега вършили под името народно дело, не е било такова, но водило се е по самата точка зрения личнаго интереса, а най-паче убийственаго *егоизма*.“⁴⁵ Българската преса също има свое минало, което никак не е обнадеждаващо⁴⁶, и всяка грешка трябва да бъде напомнена, за да бъде изправена.

Историята дава винаги най-тежките аргументи в полза на актуалните тези, а днешните правилни решения са гаранция за влизане в утрешната политика в лагера на силните народи, издържали изпита на историческата условност. Всеки прецедент се припомня в подходящия момент. Всяко минало събитие или име се актуализира благодарение на усъдливата памет на публициста – анализатор – той знае и това му дава правото да пише като очевидец: „*видяхме*“, „*видяхме еще*“, „*не видиме нещо си*“, (само в един абзац на статията „Монастирский въпрос с гръкофарниотите в Ромъния“)⁴⁷, „*ние видяхме*“⁴⁸, рубриката „Граждански обзор“. От позицията на очевидец – пазител на миналото Раковски лесно прави връзка между близко и далечно минало, търсейки аналогии със съвремието – Петър Велики, Наполеон, султан

Махмуд II и Виторио Емануеле⁴⁹ се нареждат в една полоса, за да оправдаят историческата необходимост от премахване на църковната институция. Там където личният опит на очевидец липсва, Раковски обикновено използва безлична, но категорична формулировка на изказа: „познато е“, „одобрено е“, „знае се“⁵⁰.

Няма материал на Раковски в двата вестника без историческа ретроспекция. Дори предвижданата в „Бъдещност“ любословна част разчита предимно на историческите данни, за да подкрепи със солидни доказателства тезата, прокарвана във вестника: наличието на добри отношения между българи и румънци в миналото, което би било достатъчно основание за продължаването и затвърждаването им в настоящето.

Съвремието шества по страниците на двата вестника, за да напомни на читателите срамната изостаналост на народа им: „Ние, българи,...не сме тутакси помислили за бедная си майка България, за милое си отечество, ние сме закъснели...“⁵¹ и да обнадежди и мобилизира обезверените, като непрекъснато прави равносметка на постигнатото: „Никой не може отказа, че в българите не се е въобще разви тойзи святай дух свободи; то се показа от няколко малки движения, що са учинили в малко едно разстояние времена, кои, ако и да не са записани в европейската история, но за българите са важни и тии ще украсят първите страници на българската нова история...“⁵²

Най-страшният враг на роба – собствената му, вътълена филогенетически, психика – според Раковски е вече победен. Навичността на роба, наред с маймунското увлечение по чуждото, вече са минало: „Първата и най-страшна язва беше гръколудието ... Втората же язва беше морното неусещане за свобода и привичката да търпи поганското османско робство, отдаваящ все то божему гневу и мислящ като че е роден да бъде завсегда сultanov роб.“⁵³

Съвременността е усещане за движение, преходност, нестабилност и точно затова е мобилизираща. Тя предоставя благовремието, а целта на вестниците на Раковски е да предупредят за настъпването му българския народ: „Ние сме уверени, че нашите българи от всичките страни не щат пропусти такова едно

благовремие.“⁵⁴ Съвременността е императивна, защото е уникална, и изпускането на удобния момент за разрешаване на националните проблеми може да се окаже фатално: „Никога не се подвижил по-силно Въсточний въпрос, колкото в наши дни. Никога не се е почувствува по-голяма необходимост, колкото в наши дни, да опознайме народите, с кои имаме да правим техния средства, техния начертания (характери). Трябва да обърнем голямо внимание на това! Ние се нахождаме посрещ един голям океан, от кого не можеме изплува другояче освен чрез нас си, чрез нашия веществени, нравствени и умствени сили.

Българи и ромъни отвсякъде! Ключ Възтока е в наши ръце. Ваше же способствие ще даде нам средства да видим докажем това чрез вестника си“⁵⁵. Синоними на съвременната епоха, които се повтарят като рефрен при почти всеки сгоден случай в публицистиката на Раковски, са: „век просвещения, век развития, век народности“⁵⁶

На анализите и обобщенията, които ни предоставя Раковски, могат да завидят дори модерните политологи. Те се отличават с реализъм, политически компетентни са и същевременно достъпни за редовното възрожденско съзнание. Илюстративен пример откриваме в прегледа на европейската политика от 8 март 1864 г. „Един поглед върху хода на политиката“. Материалът е главно ретроспективно-аналитичен (с елементи на прогноза) и представлява калейдоскопична равносметка на европейската политическа и дипломатическа картина от изминалата година. Ето само един пасаж от текста на статията: „Според духа на днешний век, т.е. духа на народностите и според припитанието, до кое са дошли много въпроси, най-много имат да изтеглят ония държави, кои се състоят от нееднородни елементи, кои не са увeli равноправността и в кои владеющото племе се наслаждава от изключени (разб. изключителни – Д.А.) преимущества...“ (следва уместен паралел между Австроия, Русия и Османската империя)⁵⁷. Съвременната ни история продължава да доказва валидността на това наблюдение.

Бъдещето в „Бъдещност“ и „Бранител“ е алтернативно, зависи от правилния избор в настоящето,

но е обвързано и с наследството от миналото: „Дано търновците да са дошли до такова едно народно съзнание и зауземат мястото, което им принадлежи в народната история“⁵⁸ До известна степен бъдещето изглежда е предопределено от общовалидните закономерности на политиката, следователно е риторично: „...дали това ново царство (Мексико в ръцете на Франция – Д.А.) ще може да се основе и удържи за много? Ще ли претърпи Англия тъй лесно тойзи удар да остави да се разпространи французкое влияние по тях места? А американците щат ли остана хладнокръвни зрители, да се потъпчат общедържавните начала и права в съседството им и в народи, с коим имат твърде тесни сношения?...“⁵⁹

Бъдещето най-накрая е отговорност: „...тая отговорност пред потомството ни пада на нас и ние щем бъде горко от тях осъдени“⁶⁰

* * *

Да защити бъдещето на българите копнее Раковски до последния си дъх, да предпази сънародниците си от грешките на миналото, като им посочи правилния път през настоящето. Всичките му издавателски и редакторски опити имат краткотраен живот, но казаното в тях прокънтива в съзнанието на съвременниците му като призивен тревожен звън, който и до днес не се нуждае от съпровождащи думи. Затова оставил словото на възрожденца самт да ни завладее. И независимо дали то е събрано в десет, или в един-единствен вестникарски брой, продължава да вълнува, да тревожи, да търси истината, така както сякаш са забравили да го правят мнозина модерни наши „списователи“.

Струва си да напомним още нещо – алтернативата: да пише в нечия угода, противно интересите на народа си, или да мълчи, Раковски решава винаги по един и същи начин – в полза на народа си!

БЕЛЕЖКИ

¹ Каравелов, Любен. Песенъ за Раковски. – В: Свобода, II, бр. 7, 13. 02. 1871, с. 51.

² Мутафчиева, Вера. Образ невъзможен. Младостта на Раковски. С., 1983, с. 62.

- ³ Лилова, Д. Непристъпната яма на историята. – В: Език и литература, 1996, кн. 3–4.
- ⁴ Каравелов, А. Цит. съч., с. 51.
- ⁵ Георги Стойков Раковски. Съчинения. т. II. (Публицистика). С., 1983, с. 405.
- ⁶ Вълчев, Боян. Раковски. Книжовникът и филологът. С., 1993, с. 12
- ⁷ Георги Стойков Раковски. Съчинения. т. I., 85–87.
- ⁸ Геров, Найден. Речник на български език. ч. IV („П“). С., 1977, с. 61.
- ⁹ Липчева-Пранджева, Л. Левски: букви от името. С., 2001, с. 79.
- ¹⁰ Георги Стойков Раковски. Съчинения. т. II, с. 403.
- ¹¹ Пак там, 444–445.
- ¹² Баз-Фотиаде, Лаура. Литературна и публицистична дейност на Г.С. Раковски в Румъния. С., 1980, с. 156.
- ¹³ Боршуков, Георги. Новото и особеното в журналистиката на Г. С. Раковски. – В: Георги Стойков Раковски. Възгледи, дейност и живот. Т. I. С., 1964, с. 101.
- ¹⁴ Арнаудов, М. Георги Стойков Раковски. Живот – дело – идеи. С., 1969, с. 90.
- ¹⁵ Г. Ст. Раковски. Съчинения. т. II, с. 413.
- ¹⁶ Пак там, с. 459, с. 426, с. 428.
- ¹⁷ Пак там, 433–434.
- ¹⁸ Пак там, 434–436.
- ¹⁹ Пак там, с. 413.
- ²⁰ Пак там, с. 465.
- ²¹ Липчева-Пранджева, Л. Бързият сън на митовете. С., 1999, с. 15.
- ²² Г. Ст. Раковски. Цит. съч., с. 441.
- ²³ Жечев, Николай. Документи по разпространението на в. „Бъдущност“. – В: Георги Стойков Раковски. Възгледи, дейност и живот. т. II, 65–366.
- ²⁴ Пелева, Инна. Възраждания. Българистични студии. С., 1999, с. 99.
- ²⁵ Г. Ст. Раковски. Съчинения. т. II, с. 406.
- ²⁶ Пак там, с. 406.
- ²⁷ Пак там, с. 419.
- ²⁸ Пак там, с. 438–441.
- ²⁹ Пак там, с. 441.
- ³⁰ Пак там, с. 420.
- ³¹ Пак там, с. 404.
- ³² Пак там, с. 420.
- ³³ Баз-Фотиаде, Л. Цит. съч., с. 147.
- ³⁴ Г. Ст. Раковски. Съчинения. Т. II, с. 432.

³⁵ Трайков, В., Г. С. Раковски – създател на българската национална пропаганда в чужбина. – В: Сборник в памет на професор Александър Бурмов. С., 1973, с. 208.

³⁶ Тодоров, Н. Раковски като дипломат. – В: Международни отношения, 1973, кн. 3, с. 95.

³⁷ Г. Ст. Раковски. Съчинения. т. II, с. 413.

³⁸ Пак там, с. 416.

³⁹ Пак там, с. 468.

⁴⁰ Трайков, В. Георги Стойков Раковски като публицист. – В: Г. Ст. Раковски. Цит. съч., 504–505.

⁴¹ Г. Ст. Раковски. Цит. съч., 443–448.

⁴² Пак там, с. 454.

⁴³ Пак там, с. 450.

⁴⁴ Пак там, с. 470.

⁴⁵ Пак там, с. 459, 461.

⁴⁶ Пак там, с. 461.

⁴⁷ Пак там, с. 420.

⁴⁸ Пак там, с. 422.

⁴⁹ Пак там, 421–422.

⁵⁰ Пак там, с. 442, 421, 460.

⁵¹ Пак там, с. 470.

⁵² Пак там, 403–404.

⁵³ Пак там, с. 403.

⁵⁴ Пак там, с. 453.

⁵⁵ Пак там, 414–415.

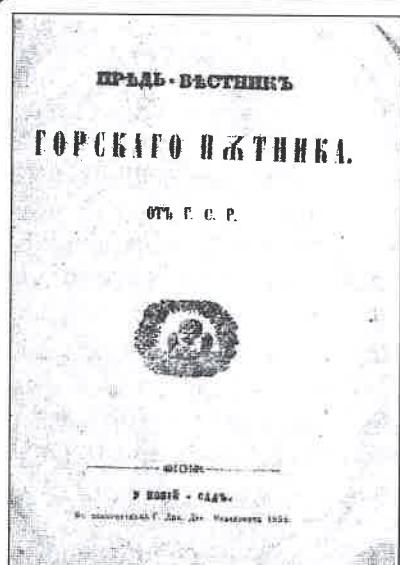
⁵⁶ Пак там, с. 463.

⁵⁷ Пак там, 417–418.

⁵⁸ Пак там, с. 467.

⁵⁹ Пак там, с. 448.

⁶⁰ Пак там, с. 471.

Корица на първата книга
на Раковски
„Предвестник Горски пътника“

Вестник „Дунавски лебед“ 1860 – 1861 г.

В своята ода „Раковски“ Иван Вазов най-ярко е характеризирал великия българин: „Мечтател безумен, образ невъзможен, на тъмна епоха син бодър тревожен...“ и в тези стихове той е успял да отрази изключителното богатство на образи, теми, идеи, изпълнили творческото наследство на автора на „Горски пътник“, на безброй статии, изследвания, бележки и други. Затова неговото дело продължава да вълнува и днес.

Първият вестник на журналиста „Дневница“ 1857 г.

Вестник „Бъдущност“ 1862 – 1865 г.
(името на вестника съвременните изследователи
изписват „Бъдъщност“)

КНИГАТА КАТО СЪБИТИЕ

Първата антология на българската поезия

Доц. д-р Алберт Бенбасат

Събитието

В началото на 1911 г.¹ едно издание възбужда духовете на четяща и пираща България. Това е „Българска антология“, с подзаглавие „Нашата поезия от Вазова насам“, съставена от двама поети: Димитър Подвързачов и Димчо Дебелянов. „Тяхната антология – обобщава в спомените си Стилиян Чилингиров – имаше за цел да представи най-хубавото у нас през един период от време, разбира се, според личната преценка на двамата съставители.“²

Понеже е първа по рода си, книгата има двойно значение – и като културен, и като книгоиздателски факт. Погледнато литературноисторически, за около 30 години свободен живот (изключвайки някои тематични сборници и христоматии) друго антологично представяне на новата българска поезия не е правено. Дали изданието е за-късняло или появата му е навременна е въпрос на интерпретация. Но тъй или иначе тук имаме пръв смел опит за равносметка на цял литературен период. Поставяйки начална граница („от Вазова“) и завършвайки отворено към най-младите поети модернисти (Т. Траянов, Н. Лилиев, Д. Дебелянов, К. Константинов), антологията от пръв поглед показва, че не е обикновен сбор от имена и произведения; нещо повече, тя заявява претенции за концептуалност. Много съществено е, че измежду стотиците стихотворци, които със силата на природно бедствие пълнят печат и произвеждат книги, в това издание са подбрани и включени само 38 имена с общо 572 произведения. Което говори за оценка, за индиректна критическа присъда. Защото, както се изразява Атанас Далчев: „Антологията е една форма на критика.“³ Към

което Гео Милев би добавил: „В края на краищата, всяка антология е отражение на личния вкус и разбиране на съставителя си.“⁴

Нищо чудно тогава, че най-засегнати от появата на „Българска антология“ ще се почувстват тъкмо ония, които остават извън нейните страници. Както и тия, които не са заети подобаващото им – според техните представи – място в нея.

Издателят

Преди всичко издателят е този, който предвижда необходимостта и в бъдеще време оценява значението на една книга, за да рискува нейното отпечатване и пускане на пазара. „Българска антология“ излиза в стопанисваното от Георги Бакалов книгоиздателство „Знание“. Но още преди да го основе, Бакалов е съставил и издал два тематични сборника с антологичен характер – „Лъчите на поезията“ (1901) и „Към свобода“ (1902), включващи както български, така и чужди поети. Макар обединителна в тях да е гражданско-революционната проблематика и целта да е идеологическо-пропагандна, тук вече е видна културната ориентация на критика издател – към концептуално събиране и обобщаване на натрупания художествен опит. Поради което никак не изненадва фактът, че тъкмо Георги Бакалов ще се захване с издаването и на първата българска поетична антология.

Простъпствувало в периода 1905 – 1921 г., книгоиздателство „Знание“ не може да бъде разглеждано еднозначно. Безспорно е, че с огромната си и сериозна продукция то играе значителна културно-обществена ро-

ля. Литературата, която предлага, е изключително разнобразна, а крайностите в тематичната му насоченост са сякаш отражение на крайностите в натурата на самия Бакалов. Критик, преводач, издател, редактор на списания и вестници, заклет социалист по убеждения, той в един и същи момент може да прояви както идеологически догматизъм, така и невероятен усет за литературните стойности. За нашия случай обаче е по-важно, че издателство „Знание“ публикува най-много художествена литература – предимно преводна, но и българска, – организирана в ръководената лично от Бакалов „Универсална библиотека“. Всяко от нейните заглавия носи пореден номер, който в зависимост от обема на книжното тяло може да е двоен, троен, дори и по-обхватен.

Поредицата и изданието

Именно в поредицата „Универсална библиотека“ е включена и „Българска антология“, като заема цели 9 номера (341–350) от нея и е в обем от 20.5 печатни коли (328 страници). Донякъде изненадващо тук е, че при оформлението на изданието не се залага на уникатността – търсена най-често при поетичните книги, за да се подчертава различието им от останалата литературна продукция, а в случая още по-наложителна, тъй като книгата е първа по рода си. Антологията не се отличава с нестандартен формат, какъвто е например „журналният“ на Яворовите „Безъници“, или квадратният на Пенчо Славейковия „На острова на блажените“, излезли приблизително по същото време. „Българска антология“ не блести нито с лукс, нито с ексцентричност, оформена е пестеливо, даже строго – издавайки обаче издателско-полиграфически професионализъм и вкус.

При конкретния издателски анализ ни очакват по-големи изненади. Неизвестният типограф (художник не е посочен) на Бакаловата „Универсална библиотека“ е заложил на шрифтовата черно-сива корица с декоративни добавки в стил сецесион. Текстовата информация е обрамчена от графичен орнамент (овал, „картуш“) с неправилна форма, съдържащ стилизирани растителни мотиви. Първоначалното ми впечатление бе, че този тип оформление силно наподобява типографията на руските „общодостъпни“, „народни“ или „дешевые“ поредици от онова време, което остава характерно у нас за периода от началото на XX в. до Първата световна война. За да подкрепя разсъжденията си с примери, потърсих подобни книжни образци. И се оказа, че Бакаловата „Уни-

версална библиотека“ не само наподобява – тя *направо копира и присвоява* оформлението на руската „Универсальная библиотека“, издавана по същото време в Москва от Книгоиздателство „Польза“ – В. Антик и Ко. Не ми е известно това плахиатство да е разкрито някога, но ще отбележа, че то се отнася не само до названието, логото и външния изглед на корицата, а се разпростира и върху цялостната концепция на руската библиотека – периодичност, поредна номерация, включително и саморекламата чрез публикуване на списък с излезлите и предстоящите заглавия.

Все пак при „Българска антология“ е променен стандартният и за двете поредици джобен формат, като е избран по-голям (близък до днешния 60/84/16). За основния текст е използван шрифт антиква, но при оформлението на корицата и титулните страници са добавени гротескови и рисувани шрифтове. Вътрешното оформление е решено в съответствие с типологията на изданието-антология. Всеки от представените поети „тръгва“ на нова страница с фотопортрет и кратки биобиографски данни, набрани с петит под името му. За икономия на място отделните стихотворения (респективно цикли) на съответния автор са разположени едно след друго, разделени единствено от заглавията им, а след последната творба е сложена „концовка“⁵.

Съставителството

По предложение на издателя със съставянето на „Българска антология“ се ангажират двама млади поети и преводачи – Димитър Подвързачов и Димчо Дебелянов. И двамата нямат собствени книги, но са добре известни на читателите, както и в бохемстващото общество на родните „декаденти“. По-възрастният Подвързачов е безспорният авторитет сред това „рошглово войнство от дечурлига“ (П. П. Славейков), докато Дебелянов е обичан от всички и талантът му вече е оценен не само от върстниците му, а и от утвърдени творци като Яворов.

Началото на „Българска антология“ ще е сложено в първите дни на септември 1910 г., за което свидетелстват три писма на Дебелянов до Н. Лилиев и едно на Дебелянов до И. Дерменджийска. В първото писмо до Лилиев (8 и 9. IX. 1910) се съобщава: „На такива листчета, Николай, преписваме стихотворенията за Антологията...“ (с. 44)⁶. Във второто (15 и 16. IX. 1910) се споменава, че работата е започната (с. 51). В третото (23. IX. 1910) вече откриваме повече подробности:

„Приготвянето на антологията погълща всичкото ни време – мене и на Бащата⁷, и затова не трябва да се сърдиш, ако не можем да ти пишем често. Ще трябва ден по-скоро да си пригответи портрет и да го изпратиш, защото работата напредва, а без тебе – то се знае – няма да мине, защото мнозина мислим да бъдем представени“ (52–53). А на 12. IX. 1910 г. Дебелянов пише на Иванка Дерменджийска да му изпрати стихосбирката на Д. Габе „Теменуги“, за да подбере от нея нужните му стихове за антологията (с. 144).

От анализа на запазените източници може да се установят принципите на самото съставителство. Включените в книгата поети са предварително избирани и са им изпращани писма-покани, с които са им искани подбрани от тях стихове, а също библиографски сведения и фотографии. Получените произведения са били подлагани на втора селекция, вече от самите съставители. При малцината автори, чиито адреси съставителите не са открили, подборката е била изцяло тяхна. А където е било възможно, поетите са представяни с по една въстъпителна „автобиографична“ творба.

По-особен е случаят с присъствието на Димитър Полянов в антологията. Поради спречкане с Дебелянов, соченият дълги години за основоположник и класик на пролетарската ни поезия не разрешава препечатването на вече избраните стихотворения. Раздразнен, съставителят отсича: „И без вашите стихове ще може!“ Тук обаче се намесва Георги Бакалов, който в качеството си на издател не може да допусне отсъствието на своя събрат по идеология в такова представително издание. Така Поляновите стихове излизат без съгласието му и без неговия портрет⁸.

Колко е прецизна селекцията, личи и от следния пример: Дебелянов пише на Лилиев, че от Екатерина Ненчева „нищо сносно не може да се намери“ (с. 52). Оценката му е равносилна на литературноисторическа прогноза – дълги години тази първа следосвобожденска поетеса беше позната само на специалистите. Но в „Българска антология“ Ненчева е представена с няколко особено сполучливи лирически етюда. Същият подход, т.е. едно физиономично присъствие, е приложен и към други автори, към които съставителите са проявявали – меко казано – скептицизъм⁹. Неиздържали проверката на времето, за да влязат в литературния канон, поети като Григор Лютаков, Роза Попова, Иван Арнаудов, Петър Генов, Димитър Бабев, Иван Карановски, са включени пестеливо и с вкус в книгата – те не толкова обогатяват,

а по-скоро дооформят образа на тогавашната българска лирика.

Въпроси

, Една антология има за цел да даде картина на едно завършено развитие“ – твърди Гео Милев. И добавя: „Но строгият критицизъм винаги ще елиминира от тази картина всичко, което е само случайност на времето, без трайно историческо значение; на първо място – всяка подражателна или епигонска проява.“¹⁰

Нека отнесем тия верни разсъждения към „Българска антология“. За да изпълни своето предназначение (*концептуалност, историзъм, критическа оценчност*), това първо по рода си у нас издание следва да даде отговор на няколко въпроса:

– Защо „от Вазова насам“, а не – примерно – от Ботев, Славейков (Петко или Пенчо), Кирил Христов? Въпросът има критически смисъл, понеже всеки един от посочените поети би могъл да маркира по своему началото на определен период в българската поезия. В този аспект е и изказването на критика Петко Росен в рецензия за „Българска антология“: „Аз не съм чувал досега от никого – пише той – Вазов да е предел или начало на каквото и да било развитие в нашата литература... Друго би било ако за такъв се вземеше Пенчо Славейков. В такъв случай би се удовлетворила амбицията на Кръстева поне.“¹¹ По спомени на Д. Подвързачов подобен въпрос му е задал и самият Пенчо Славейков¹².

– Относно количеството и качеството на включените в Антологията поети възникват два подвъпроса:

а) През същата 1910 г., когато е съставена „Българска антология“, Пенчо Славейков в предговора си към „На острова на блажените“¹³ категорично заявява: „Но въпрос е – голям въпрос! – дали е възможна една антология от творения на български поети: Защото поети имаме малко, и още по-малко поезии, от които би могло да се стъкми антология за пред хора. Нашата поезия още не е добила нито характерна, нито своя физиономия.“¹⁴ Значи, по-широко погледнато, работата опира въобще до оправдаността на подобно издание;

б) На какви литературни принципи съставителите са подчинили своя подбор? Дали са ги ръководили обективни ценностни критерии, субективни естетически предпочитания или – недай си боже – вражди или фаворизации. Или пък подходът е чисто формален – по „списъчен състав“. Оттук и подвъпросът: какво е мястото

на „младите“, т.е. на поетите от приятелския кръг около Подвързачов в „Българска антология“? Иначе казано, съумели ли са съставителите да постигнат баланс, да осъществят „плавно“ прехода между различните „изми“ в поезията ни; дали това, което е представено за „млада“ поезия е равностойно и достойно да съжителства и съперничи със „старата“?

– Не на последно място – имали първата антология на българската поезия свое място и значение за литературната ни история, т.е. оправдан ли е трудът на съставителите в бъдеще време?

Отговори

В „Българска антология“ първо и най-представително място е отредено на Иван Вазов. „Младите“ – в това число Подвързачов и Дебелянов – неведнъж са демонстрирали дистанция от народния поет; те имат делото му за изживян, „опълченски“ (Пенчо Славейков) етап в българската литература. Според тях, неможейки да надраснат Вазов, последователите му се превръщат в негови бледи епигона, тъпчещи на едно място в литературната нива. Символ на отживявлото и ретроградното за някои радикални естети, за съставителите обаче Вазов олицетворява здравата българска традиция; той е граничната линия, вододелът или краят начало, ако щете, от което трябва да се тръгне, за да се продължи напред – към подстъпите на европейското изкуство. И ако тогавашната критика не е била подгответа да схване този именно отправен момент, всъщност дълбоко прозрение на двамата съставители поети, то за съвременния литературен изследовател този факт е очевиден.

В стаята си „Смъртта на поета“ Подвързачов пише: „Нашите поколения се учиха при него (Вазов – б. м., А. Б.) да четат, да пишат и да обичат страната, която ги е родила. Като плахи палави деца, които дигат празна шумотевица около баща си в здрачената стая – когато мрачевината се сгъстяваше, ние тревожно търсихме с очи него: – Той е тук – значи не е толкова страшно...“¹⁴ Димчо Дебелянов пък с присъщия му весело-тъжно-ироничен тон споделя с Лилиев: „Останах смаян от разликата между него (Вазов – б. м., А. Б.) и младите хора, която се хвърля на очи, като се разглеждат и сюжетните му, и чисто технически похвати. С той човек като че нищо не ни свързва. При все това той ни е бил учител някога“ (с. 66). Или в по-ранно писмо: „Сега Димитър (Подвързачов – б. м., А. Б.) лежи на кревата, чете стихове от

Вазовите „Звукове“. Смеем се, чудим се, възхищаваме се, подиграваме се“ (с. 44).

Независимо от принадлежността си към модернизма, Подвързачов и Дебелянов са обладавали и отговорно историческо мислене, и художествен усет, за да защитят Вазовата позиция на поетически първомайстор на една литературна епоха, която мнозина определят като *епоха на Иван Вазов и Пенчо Славейков*. Дори и чисто количествено двамата са представени равностойно. Същото важи и за други „антиподни двойки“ поети – Пейо Яворов и Кирил Христов, Стоян Михайловски и Цанко Церковски, Никола Ракитин и Теодор Траянов...

Тук неминуемо се намесва един социопсихологически фактор, който преди години и по друг повод си позволих да нарека „за нравствеността в литературната всекидневна“. Кратко казано, става дума за неща, случващи се извън пространството на литературния текст, т.е. в полето на личностните взаимоотношения между пишещите, ала неизбежно рефлектиращи върху взаимното публично оценняване – литературно и нелитературно – на същите тези пишещи. Тъкмо за този „литературен бит“ (по израза на Ейхенбаум) си дава сметка Дебелянов, когато в писмо до Лилиев казва: „Залисан съм много, както и Бащата с приготвянето на антологията, която ако не други, ще има поне тези заслуги, че пораздвижи малко писателите – поетите, разбуди спящи интриги и показва пред нас, българския поет – голям или малък – във всичката му човешка нищета. Дребни амбиции, дребни хора, способни за реклама да се унижават и пред такива незначителности, каквито сме ние „съставителите“ като поети...“ (с. 47). В този извънлитературен междуличностен контекст са и повечето критики срещу съставителите, отправени в печата. Ако е нужен коментар на упречите, че в антологията са попаднали „случайни“ поети, като Ал. Божинов, Роза Попова, Ал. Балабанов, а не са включени такива като Хр. Силянов, Ал. Кипров, Пепо (Вл. Попанастасов), той би бил, че мярката на критикуващите не сочи принципност и висок естетически критерий, а по-скоро издава техните приятелски предпочтания.

Анализирайки общия проблемно-художествен облик на антологията, забелязваме превеса на лирико-философското, индивидуалистичното и психологическото начало. Нелишен от субективизъм (просто защото отговаря на естетическата концепция на съставителите), този принцип на подбор има обаче и предимство – придава хомогенност и завършеност на сборника. Само това

може да обясни отсъствието на творби от Вазовата „Епopeя на забравените“, на Пенчо-Славейковите „Коледари“, на Кирил-Христовата „Русалка“, на Яворовата „Градушка“; отсъствие, което е забелязано от вещия критик Петко Росен¹⁵.

Едновременно приемници и обновители на поетическата ни традиция, неколцина млади творци се явяват в последните страници на „Българска антология“. Стихове като „Есен“, „Пеперуди“, „Утрин“ „Пред първи акт на Лоенгрин“, „Томление“ на Лилиев, „Черна песен“, „Лъст“, „Отмината“, „Never More“, „Отгласи“ на Дебелянов, „Градът“ на К. Константинов, „Листопад“ на Л. Стоянов, „Водни лилии“, „Нощна буря“ на Ем. Попдимитров ще останат сред перлите на българската лирика. Макар и ненатрапливо – от над 320-те страници на антологията те заемат едва трийсетина, – *рошоглавото войнство* навлиза със самочувствие в храма на поезията. Но и толкоз скромното им присъствие се зловиди. Например някой си Соколов (вероятно псевдоним) казва, че това са „поети, които никога не са сънували, че ще бъдат такива“¹⁶, а Сириус (псевд. на Ненчо Илиев) безцеремонно заявява, че „поети като Димча в България има цяла армия“ и нарича двамата съставители „петнайсетостепенни поети“¹⁷.

В отзивите за „Българска антология“ (от прегледаните девет само един е утвърждаваш!) се оглеждат (около)литературните нрави у нас в края на един преходен за литературата ни период. Защото в нейната критическа рецепция не участва елитът на тогавашната критика (нито по-старите д-р Кръстев, П. П. Славейков, Б. Ангелов, Й. Маринополски, нито по-младите Б. Пенев, Вл. Василев, М. Арнаудов) с изключение на Ал. Балабанов¹⁸, който е ласкателно-снисходителен, и П. Росен¹⁹, чийто една-две уместни забележки се давят в пороя от крайности. Оказва се, значи, че критическата ни мисъл не е подгответена да отреагира адекватно на усилията на двамата съставители да представят изчерпателно противоречивия, криволичещ път на българската поезия през тази гранична епоха.

Но и самата антология е белязана (в най-добрия смисъл) от това преломно време. Като прецедент, влечащ след себе си много рискове, тя съумява да синтезира в единна динамична цялост основните за епохата проблемно-естетически формации – реализъм и новоромантизъм (последния в двата му подвида: индивидуализъм и символизъм), селекциониратки техните представителни творчески фигури и произведения. За да

се убедим в устойчивостта на съставителския избор, ще си позволим една съпоставка. Втората в хронологичен ред антология на лириката ни, озаглавена „Български поети“²⁰ (1922) и съставена от Христо Цанков-Дерижан, заличава от списъка на поетите, включени в „Българска антология“, Д. Полянов, Ал. Божинов, Гр. Лютаков, Р. Попова, И. Булев, Ек. Ненчева, К. Константинов – общо седем имена. Прибавени са пак толкова: Хр. Ботев, И. Грозев, Д. Подвързачов, Хр. Цанков-Дерижан, Н. Райнов, Й. Стратиев, Й. Стубел. Простата сметка показва, че по преценка на съставителя за повече от едно десетилетие в лириката ни са се явили само три нови имена, достойни за антологично представяне – Стубел, Стратиев и Райнов, – всички останали са творили през предишните. А фактът, че Хр. Цанков-Дерижан сам себе си е включил с два и половина пъти повече стихотворения от Ботев, потвърждава тъжните Дебелянови откровения, цитирани по-горе.

Случаят с Дерижан провокира още една съпоставка с нравствени измерения. Както казахме, в „Българска антология“²¹ само единият от съставителите (Дебелянов) присъства със свои творби. Другият (Подвързачов) е предпочел да даде път на по-младите си колеги, които пък са го провъзгласили за свой духовен баща. Че хумористът Хамлет, принц Датски и преводачът Д. Подвързачов не е ценял себе си като поет, свидетелства „Автобиография“-та, публикувана тъкмо в антологията на Дерижан. Там е написано: „...присъствието ми във вашата антология е странно преди всичко за мене, а сега за читателите. Поет! – Оxo! Аз винаги съм си представлявал поета далеко, далеко не това“²². Дебелянов обаче мисел иначе и настоявал творби на Бащата да участват в тяхната „Българска антология“. А своите изключвал. Така, по спомени на Чудомир, се стигнало до взаимни „надхитрявания“: „Единият занесе тайно стихове на другия, но той го издебне и ги вземе от печатницата. И това продължи доста време, докато най-после Подвързачов се наложи и в антологията влезе само Димчо.“²³

* * *

Ако казаното дотук не е отговорило задоволително на въпроса относно културното значение на „Българска антология“, то нека в заключение добавим още малко. Стойността на такава книга може да се установи едва когато годините отвят страстите и пристрастията. Така сборникът на Дебелянов и Подвързачов става пръв

източник и модел при изготвянето на по-сетнешните поетични антологии. Например, „Български поети“ на Христо Цанков-Дерижан, която излиза цяло десетилетие по-късно, но чийто подбор в голяма степен е заимстван от „Българска антология“. Друг поет, издател и съставител на антологии – Гео Милев – със сигурност също я е имал предвид, подготвяйки своята „Антология на българската поезия“ (1924). И в нея авторите са подредени по хронология, придружени са с портрети (но рисувани), разположението на стиховете е на същия принцип. Но що се отнася до концептуализма, за който вече наведнъж стана дума, тук съставителят доразвива и даже радикализира възгледите на Подвързачов и Дебелянов, свеждайки само до 18 имената на представените поети.

За социокултурното битие на „Българска антология“ можем да съдим и от запазените свидетелства. Един личен екземпляр на Христо Чолчев, съхраняван в Националния литературен музей, показва с какво доверие я е ползвал той за препечатване на отделни стихотворения в редактирания от него „Вестник на жената“. Тихомир Геров, казармен другар и свидетел на трагичната гибел на Дебелянов, разказва как войниците са я четели и препредавали „от ръка на ръка“²³.

През 1932 г. Теодор Траянов ще нарече „Българска антология“ *историческа*, тъй като в нея на младите тогава символисти е отделено значително място. Поетът иска да каже, че това издание фактически легитимира българския символизъм, равнопоставяйки го на останалите литературни направления²⁴. Можем разбира се да добавяме и ред още спомени и изказвания на различни творци и интелектуалци, признаващи, че антологията им е била своеобразен буквар по поезия. Но не бива да пропускаме и друго – че с излизането на тая книга у нас *начева съществуването си един колкото литературен, толкова и издателски „жанр“*, който търпи падове и възходи през годините, за да оформи своята богата традиция.

БЕЛЕЖКИ

¹ На корицата и титула на „Българска антология“ е отбелязано, че книгата е излязла през 1910 г., но поради общата печатарска стачка отпечатването ѝ се е забавило и тя се появява през януари 1911 г.

² Чилингиров, Ст. Димчо Дебелянов. – В: Чилингиров, Ст. Моите съвременници. С., 1955, с. 155.

³ Далчев, Ат. Фрагменти. – В: Далчев, Ат. Съчинения в два тома. Т. 2. Проза. С., 1984, с. 50.

⁴ Милев, Г. Кратка история на българската поезия. (Предговор.) – В: Милев, Г. Антология на българската поезия. С., 1924, с. 20.

⁵ Концовка (рус.) – графично (сюжетно, орнаментално или декоративно) изображение, което маркира края на части (глави, раздели) от основния печатен текст. Широко се употребява при линотипния и монотипния набор. Понастоящем се използва в изданията, оформени в „ретро“-стил.

⁶ Писмата са цитирани по: Дебелянов, Д. Съчинения в два тома. Т. 2. Проза, писма. С., 1974. След всеки цитат в скоби се посочва страницата.

⁷ Така принадлежащите към неговия кръг са наречили помежду си Димитър Подвързачов.

⁸ Вж. Полянов, Д. Спомените ми за Димчо Дебелянов. – В: Димчо Дебелянов. Брой единствен по случай тридесет години от смъртта му. 1946, с. 5.

⁹ В цитираното писмо Дебелянов пише: „И башата и аз дохождаме до убеждението, че българска поезия въсъщност няма. Всичкото е вята работа. От дъртите, да не кажа старите, изборът е по-лесен; но от младите – много тежка работа. А пък не може да се игнорира“ (с. 52).

¹⁰ Милев, Г. Цит. съч., 18–19.

¹¹ Вж. сп. „Възраждане“, № 1, 1911. Тук авторът има предвид амбицията на д-р Кр. Кръстев да утвърди Пенчо Славейков като основоположник на модерната българска лирика.

¹² Вж. Подвързачов, Д. Как се запознах с Пенчо Славейков. – Литературен час, № 11, 1935.

¹³ Славейков, П. Предговор. – В: На острова на блажените. Антология. Биографиите са написани, а стиховете преведени от Пенчо Славейков. С., 1910, с. 5.

¹⁴ Зора, № 703, 26 септ. 1921, подпись Хамлет, принц Датски.

¹⁵ Росен, П. Българска антология. – Възраждане, № 1, 1911.

¹⁶ Просвета, № 9–10, 1910.

¹⁷ Пряпорец, № 8, 12 ян. 1911.

¹⁸ Вж. Пряпорец, 15 ян. 1911.

¹⁹ Вж. Росен, П. Цит. съч.

²⁰ Тази антология е издание на Министерството на народното просвещение, т.е. има характер на официално признание.

²¹ Подвързачов, Д. Автобиография. – В: Български поети. Антология. С., 1922, с. 479.

²² Чудомир. Не е лесна работа да си писател. – Септември (Стара Загора), № 56, 14 май 1964.

²³ Геров, Т. В казармата и на фронта с Димчо Дебелянов. С., 1957, с. 30.

²⁴ Генадиев, И. Един час при Теодор Траянов. – Литературен глас, 1932, № 144, с. 3.

БЕЛЕТРИСТИКА, РОДЕНА ОТ СУРОВИТЕ ИСТИНИ НА ЖИВОТА

Доц. г-р Стефан Коларов

ЛЪЧЕЗАР ГЕОРГИЕВ
ИЗБРАНИ ТВОРБИ
В ДВА ТОМА

Том I
ПОВЕСТИ И РОМАНИ

САНТА ИНЕС
БЕЗУМНА ЛЮБОВ
КАРИНА

Творческото начало на Лъчезар Георгиев като прозаик започва в средата на 80-те години на миналия век и това му дава възможност да осъществи своите търсения през две десетилетия, които са изключително

динамични, сложни, преломни, и това е едно от най-хубавите предизвикателства за един автор. Той принадлежи към поколението, което в известен смисъл можем да определим като "поколение на прехода" в литературата. Сходна съдба го свързва с Бойко Ламбовски, Деян Енев, Алек Попов, Мирела Иванова, Георги Господинов, Ани Илков, Здравка Евтимов, Палми Ранчев и редица други поети, белетристи, драматурзи и критици, които приеха "промените" от движение, съзряваха с тях, с лекота отхвърляха натрупаните предубеждения, идеологическите канони, за да потърсят самостоятелността на художественото си верую. Подобно на някои от споменатите автори споменати съвсем непълно и без каквото и да е степенуване на завоюването от тях, Лъчезар Георгиев се изявява като писател, като научен работник и преподавател. Тази специфика на творческите занимания определя до известна степен "трудностите" на развитието, на успехите и допуснатите възможности да се завоюват желани висоти.

За да отбележи изминатия вече път на прозаик, Лъчезар Георгиев по повод своята двадесет годишна дейност е подготвил два тома с избрани творби. В том първи "Повести и романи" са представени произведения, очертаващи неговите възможности в обемните жанрове форми. Те разкриват редица от силните страни на писателя, показват стремежа му да търси и изследва герои и преживявания, в които има драматизъм, неочекани житейски ситуации, изпитания, проверяващи силата на характера. Това, което обединява трите творби, на пръв поглед като че ли е голямата

и вчна тема за любовта, за грешни страсти и желания, но паралелно с това се очертава широка рамка на съвремието с неговите трудни въпроси и социално-нравствени измерения.

Повестта "Санта Инес" (1990) се появява след като Георгиев е издал три книги с историческа проблематика: "Васил Неделчев" (1987), "Следовници на великия скиталец" (1988), "Филип Тотю" (1990) и написал новелата "Дом на кръстопът" (1984). Търсениято на националните корени, на образи от нашето минало е в основата на развитието на авторските предпочитания и в прозата, макар че на пръв поглед заглавието контрастира и насочва към чужд и далечен свят. Всъщност писателят е вплел по интересен начин изключителната картина на Хусепе ди Рибейра "Санта Инес", изложена в прочутата Дрезденска галерия, в съдбата на своя главен герой. Капитан Любомир Спасов е открил странно съвпадение между образа на светицата и чертите на братовчедката си Ирена, към която изпитва "грешни" чувства и това преобръща живота му изправя го пред заплетен възел от въпроси. Този фройдиски казус всъщност е стар като света, защото въпросът за кръво смесението съществува от прадалечни времена и е отразен в безброй произведения на литературата и изкуството. В нашата съвременна литература бих посочил проникновеното разкриване с дълбок психологизъм на любовта на Динко към Ирина в "Тютюн" на Димитър Димов. Разбира се, тук не правя паралел между прославеното произведение на класика, и творбата на Лъчезар Георгиев, а само изтъквам тематичното сходство.

В "Санта Инес" времето и сюжетното развитие са съвсем различни, но може да се каже, че писателят търси нужната психологическа плътност, за да очертае по-убедително преживяванията на героите, да разкрие техните мисли и вълнения. Например умело е вплетен мотивът за съня – също част от психоанализата на Фройд, за да се покаже мъчителния път на човешкото съзряване и развитие. Сънищата на дядото и на Спасов са част от сложната плетеница на чувства и терзания, които съществуват взаимоотношенията по-късно на израслия мъж, който се опитва да излезе от равното и безцветно съществуване. Всъщност това е значимата идея на повестта – как човек да надмогне сивото, безлико ежедневие, как да се извиси над смазващата и обезличаваща делничност, дори когато тя външно е "гарнирана" с лукса на бита. Затова умело се използва от белетриста символиката на морето, където преминава

част от действието, а така също и вдъхновяващата сила на изкуството чрез постоянното видение на картина от галерията в Дрезден и нейния безсмъртен образ. Паралелите между Ирена и Росица, съпругата на капитана, както и между Росица и Марин, съпругът на Ирена, дава възможност да се очертаят по-добри наблюдения върху типологията на характерите, а чрез тях да се упълтни художествения замисъл.

Използваната композиция на "разказ в разказ" улеснява Георгиев за изясняване на отделните епизоди, както и на финала. Това обаче обединява повествованието, а някои от важните възлови моменти не са получили нужната психологическа правдоподобност и художествена изразителност. Идването на бащата на Ирена, който се стяга като капитан на кораб за поредното си пътуване, разговорът между двамата е доста външен и описан от описателен. Заболяването на Моника и размислите на Любомир Спасов за съдбата на детето му като че ли оправдава неговото окончателно решение за "връзката" с Ирена, но се усеща известна непълнота. Цялата 24 част на повестта се нуждае от по-голяма действеност. В следващата 25 глава авторът довършва своето повествование, обобщавайки съдбата на героя – той е висш офицер, станал е полковник, занимава се обаче не само с военна наука, а пише и белетристика и в неговия сборник с разкази е отразена магията на образа от картина на испански художник и на необикновената му любов към Ирена, с която сега се виждат само един път в годината. Въпреки тези слабости, повестта е показателна за стремежа на автора да намери интересни съвременни образи и конфликти, да се опита да ги анализира в един нов контекст на ценности.

Романът "Безумна любов" (1993) се представя в нова редакция и тематично е свързана с друг роман – "Босненска рапсодия" (1992). Те на пръв поглед изненадват със сюжетно-тематичната си линия, но открояват нещо съществено от авторовия натюрел – Лъчезар Георгиев пише за неща, които познава. Документалността в неговата проза е своеобразно продължение на научните му разработки и изследвания. През периода 1990 – 1991 г. той е бил в Босна и Херцеговина – една от най-драматичните точки и на Балканите, и в Европа, и неговите преки впечатления от етническите конфликти между сърби и мюсюлмани, както и жестокия и безсмислен военен развой, довел до кръв и насилия, са послужили за размисъл чрез проследяване на съдбите на героите. Самото заглавия

“Безумна любов” като че ли носи известен “модел”, подчинен на пазара оттенък, струва ми се, че по-интересно е да се изследва белетристичното изображение на конкретните исторически и социално-психологически събития. От въведението разбираме, че единият от героите – Радослав, е свирил като обикновен музикант в български оркестър в Горни Вакуф. Тогава е успял да спаси ранения англичанин Джим Франклайн, попаднал под кръстосания огън на мюсюлманските зелени барети и сръбските четници в столицата Сараево. За излекуването на британския журналист обаче се грижи красивата Мелча, в която той се влюбва, след като в Лондон е загубил при катастрофа своята Розалинд и сина си. Въпреки че двамата чужденци напускат Босна, за да се приберат всеки в своята родина, те поддържат връзка и тяхното приятелство се запазва. Джим и Мелча са създали семейство и след като са живели известно време в Лондон, отново идват в родния край на Мелча, още повече че журналистическата професия също кара Джим да продължи своята кореспондентска дейност. Радослав сътрудничи на нашия печат и следва примера на своя приятел-чужденец.

Това е сюжетната завръзка, която постепенно се разплита в хода на романовото повествование. Двамата журналисти се оказват в епицентъра на безсмислената война между сърби, хървати и мюсюлмани, а техните преживявания открояват сложния хуманитарен замисъл на писателя – да потърси истинските човешки стойности на фона на жестокост и насилие, където много често смъртта слага черния си отпечатък. Като контраст на масовото изтребление е очакването на Джим неговата скъпа Мелча в скоро време да роди. Това находчиво авторско решение дава възможност още по-силно да се открият идеята за вярата в доброто и красотата, въпреки гибелта и разрухата. По течението на река Дрина воюват и страдат, обичат се и се разделят герои, които търсят своите истини, но и са изправени пред сложните въпроси на времето и не могат да ги отминат вярничаво, прибързано, egoистично. Кореспондентът Франклайн би могъл да остане в богатата и преуспяваща Англия, българинът не е наложително да се връща в опасната малка някогашна югославска република. Защо хървати и сърби отново грабват оръжието, за да разпалят стари вражди? Не са ли самоубийствени фанатични страсти на мюсюлманите, след като векове наред са съживителствували с хора от друга религия?

Лъчезар Георгиев търси по своему нужните отговори, не налага готови решения на проблемите. Затова “Безумна любов” не носи обемността на епичното платно, а е роман за простите човешки радости и страдания, чрез които могат да сеоловят нравствено-философските измерения на съвременността. Затова неусетно в хода на действието се вмества и образът на Евелин, която разголва душата си своята изповед чрез изпратените писма до Радослав. Едно съвременно момиче, което изживява интимните вълнения без романтика – изнасилена от своя учител, влюбена в женен мъж... Въщност като използва един традиционен, но винаги ефектен похват – ретроспекцията, авторът връща лентата на спомени и някогашни преживявания и ги “смесва” умело с настоящето, за да упълтни съдбите на героите. Така Евелин се появява в неочеквана светлина – тя е търсела себе си, извървяла е не лек път, намерила е сила да вземе момченце от детски дом, за да осмисли живота си. Женитбата ѝ за Зъма, както наричат избраника ѝ Ангел, е практичен житейски ход, в който няма място за обич или сантименталности. Късната нова среща с Радослав и неговото заминаване за Босна и Херцеговина преобъръщат надеждите ѝ за близост и топлота.

Сърдечните тайни на Радослав и Евелин разкриват стремежа на белетриста да навлезе по-задълбочено и проникновено във вътрешния свят на героите, да проследи трудния път към любовта. За да подсилит въздействието, Георгиев прави интересен "паралел" между преживяното и новите срещи и изпитания. Докато Радослав преценява изминалото време с неговите добри и мрачни страни, той трябва да подпомага Джим Франклин, за да намери и спаси Мелча. Двамата пътуват с джипа и попадат на сурови сцени, търсят изход от сложната военна реалност. И докато англичанинът иска да спаси любимата жена, неговият български приятел неочаквано разбира, че Евелин не го е забравила, а идва при него, за да сподели трудната му мисия, въпреки полученото известие от Мелбрън, където след смъртта си нейната баба и кръщелница Мария Хаджирадева ѝ е оставила доста солидно наследство.

Определението на любовта като безумна, което авторът е дал в заглавието на романа, може би трябва да търсим в тези непредвидими и внезапни решения, които вземат героите, търсейки онова, което ги лишава от топлота и сърдечност, от желаната красота на голямото чувство. Красивата Евелин има дом и син, станала е наследница на солидно богатство, може да бъде независима и в очите на приятелката си Надя дори е щастлива, но въпреки това заминава за фронта, където е мъжа, когото обича. Радослав подпомага англичанина в името на приятелството, разказва му спомена за съпругата си Красимира, връща се към трудното си детство, иска да провери себе си. Заедно с Джим пътува из разорената малка страна и търси бременната му съпруга, а след това, когато Мелча е открита, се среща почти със смъртта, пътувайки с хеликоптера до палатковия лагер. Признанието на англичанина към неговия български приятел също е показателно за вижданятията му и житетската му позиция: "Драги ми мистър Стефанов – рече Джим Франклин и натисна докрай педала на газта. – Аз дойдох тук, без да зная, че ще се завирам всеки ден под куршумите и снарядите. Разговарял съм с много войници и офицери от синия контингент. Някои са тръгнали насам за пари, други заради тръпката и очакването да се отърват от скучата, безизходицата и летаргията, а в замяна да получат порция неповторими изживявания. Съзнувах, че не попадам в нито една от двете категории, но все пак тръгнах за Босна. За първите си пътувания получих

авторитетни награди от лондонски вестници – какво от това? Имах шанс да скъсам с този занаят и да започна политическа кариера или пък да се добера до висшата администрация. Дори ми предлагаха бъдещо депутатско място в някоя от камарите. Пречеше ли ми някой да се издигна до висш държавен служител, разчитайки на добрите си потомствени препоръки и извоювания авторитет в пресата? Щях да получавам солидна заплата – без рискове, без проблеми..."

Следва допълнението на Радославов, което несъмнено е авторското виждане: "Но никога нямаше да имаш Мелча и истинското докосване до тази земя!" Към този разговор между двамата приятели можем да добавим и разговора между Евелин и френския лекар Мишел Ронсар след катастрофата с хеликоптера, при която тежко ранения Радослав едва не изгубва живота си. Евелин признава, че не е годеница на българския кореспондент, а е дошла в името на обичта, въпреки че мъжа, когото обича, иска да се върне при жена си и децата си, при старите си на село, че "никога няма да го имам завинаги при себе си". Мъдрите думи на доктор Ронсар обобщават основния авторов замисъл: "Тъжното е, че сме сътворени да се обичаме, а злото често надделява и ни прави свирепи, по-лоши от зверове. Те не носят в себе си ненавистта и злобата, а са бременни с мъката на обичта. Какво от това, че не са се порадвали докрай на плода ѝ, че често страдат? Нали това е истинското пътуване, нали това е сладкото безумство, невероятната надежда, която винаги ни е правила по-добри, по-човечни?"

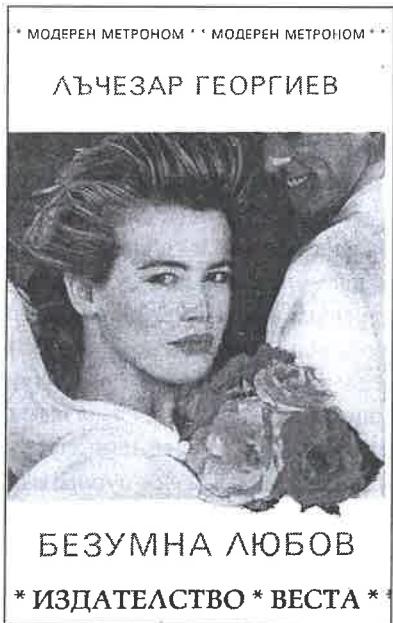
Прекарала тревожни и безсънни дни и нощи край любимия, Евелин сякаш е намерила жадуваното щастие, но когато Радослав оздравява, въпреки че е научил за нейното богатство в Австрия, отказва да заминат заедно. Струва ми се, че финалът на романа е убедителен и силен и в сравнение с този на повестта "Санта Инес" е логически и психологически правдоподобен. Решението на Радослав да се върне при близките, колкото и моралистично да звучи, носи богат подтекст – проблемът за корена, за родното име своята сила и кара писателя чрез неговия герой да подчертава колко важни са онези нравствени ценности, които осмислят желанията и мечтите. Младият мъж става болката и обидата от това, че Евелин е скрила за изнасилването от учителя по практика и абORTа, но още по-дълбоко в себе си той носи красотата на цветята и билките от родното си село, от дъбравата край Дрянов

рът... Колкото и примамлива и екзотична да е далечна Австралия, той не може да "изневери" на детството, на родната земя.

"Безумна любов" е една от малкото съвременни наши книги, които се опитват да разгледат живота на Балканите, взаимоотношенията между различните етноси. Макар че някои от описанията на военните сцени като че ли са написани репортажно, без нужната пластичност, актуалността им, размислите, които будят, а така също и думите на Бранислав Миланович, който се появява във финалната 21 глава, са актуални и парни и показват желанието на Лъчезар Георгиев да намери свое тълкуване, като използва силата на белетристичното външение.

Третото произведение, включено в том I от "Избрани творби" на Лъчезар Георгиев, е романът "Карина" (2001). Той се открива с "Встъпление", от което разбираме, че дъщерята на главния герой Стамен Стаменов – Лилия, която е на 24 години, е решила да публикува ръкопис, оставен от баща ѝ преди той за замине за Белгия. Похват, който вече познаваме и от другите творби на писателя. Преплитането на различните гледни точки дава възможност по-добре да се откроят проблемите, да се изяснят характерите на героите. Веднага може да се подчертава, че Георгиев изпитва особено предпочтение към представители на науката – мъже, за които интересът към литературата и въобще към словото, е съществен и важен. Може би защото тази професионална среда му е най-добре позната, тъй като и самият той принадлежи към нея. Затова определено може да се каже, че образите, които рисува, са образи на интелигенти и те се откражват измежду останалите му герои. Такъв е и доктор Стамен Стаменов, самотен и поулегнал университетски преподавател.

Историята за любовта между застаряващ учен и негова студентка е тема твърде позната и не бих казал "откривателска". В случая Карина е бивша студентка на доктор Стаменов и тяхната среща "отново" дава възможност на автора да проследи интимните им преживявания на фона на съвременните динамични промени у нас и в света. За разведения мъж красавата девойка е неочеквана и непредвидима възможност за промяна, онце повече че той е почувстввал особено силно бездуховността край себе си, макар и да работи в академична среда. Специализацията, която е имал в Льовен и Антверпен, е отминала като красив и неповторим сън. Затова момичето с откровените си думи го сепва, кара го да се огледа и да види света по нов начин.

Докато в романа "Безумна любов" тематичната обвързаност с войната и нейния динамичен ход, раздвижва темпото на повествованието, в това произведение се налага по-спокоен маниер на изображение, наделяват настроенията, проследяването на вътрешните състояния на героите, тяхната изповед и наблюдателност. Това проличава и от нарисуваните картини при посещението в манастира и изложбения комплекс, на стария град и неговата атмосфера. Вплитането на спомени, връщането назад във времето също допринася за усещането, че авторът се стреми преди всичко да пресъздаде не толкова действията на героите, колкото техните размисли, анализи, оценки.

Възлов момент в романа е пътуването до малкото балканско селце, където Карина открива не само едно свидно място, където нейният любим е израстъл благодарение на грижите на бабата и дядото, който е по-койник, но и съхранените добродетели на един отминаващ си изконен български свят. Така писателят търси своеобразен паралел между минало и настояще. Разказите на старицата, а по-късно и нейната смърт, имат символичен характер, защото те насочват вниманието към корените, към родовата памет и тяхната национална значимост. През погледа на Карина всичко изглежда приказно, чудато и странно, но същевременно с това и облагородяващо, то буди размисъл, който авторът иска да внуши, защото деградацията, за която разказва

в следващите страници на произведението, замества безогледно забравените и рухващи като изоставените къщи нрави, формирали векове българския характер.

Доктор Стаменов и момичето преживяват тихите вълшебни мигове на своята непредвидима, малко старомодна, но и провокативна обич, защото сблъсъкът с реалността е неизбежен и той идва много скоро. Решението на двамата влюбени да се оженят изправя Карина пред сериозното изпитание да съобщи на родителите си своя избор – да свърже живота си с разведен мъж. Израсла в семейство от крайдунавски град, Карина го описва на Стаменов. Разказва за жестоката съдба на своя баща, който след злополука е останал в инвалидна количка, за майка си – сурова и пресметлива жена, с която от дете е в траен конфликт, за брат си Стефан. Единственият ѝ близък човек в семейството е бащата – на този корав мъж Карина желае да прилича и с него тя общува истински.

Авторът пресъздава напрегнатите взаимоотношения между Карина и нейната майка Анастасия не само като разминаване на две поколения, а като опит да се проследят деформациите в съвременното общество, които слагат мрачен отпечатък и върху семейната среда. Проблемът за отчуждението, който долавяме подсказан още в самото начало на романа чрез развода на Стаменов, постепенно се разгръща и намира все по-ярко изображение в драмата на Карина, която в лицето на своята майка има далечен и чужд човек, а не тази, която би могла да ѝ бъде най-свидна опора в живота. Струва ми се, че тази линия на романовото изображение е една от най-съществените и психологически най-добре защитени. Ако темата за любовта и доверието е водеща, то много по-важни са онези аспекти, чрез които се характеризират образите на героите и техните социално-нравствени измерения.

В университета доктор Стаменов среща враждата на доцент Ценков и той се опитва да попречи не само на Карина, но и на неговите сериозни научни занимания. Така писателят проследява не само неволите на героя, но и засилващата се девалвация на академичните стойности, рухването на ценности, които са били съзиждана десетилетия. Научната кариера на Стаменов рухва след решението да бъде назначен на половин щат като преподавател. Засилват се подмятанията, ироничните намеци зад гърба му заради връзката с бившата му студентка. Тук по интересен начин е

показана борбената натура на Карина, която не се предава въпреки суворите неправди. Воюва с майка си, но се издига и над всичко дребнаво, над пресметливостта и лицемерието, вдъхва увереност на своя любим, който е чувствителен и нараним от безпощадността на своите колеги.

Драматизът в романа се засилва със смъртта на старицата, издъхната самотна в старата къща, и със смъртта на бащата на Карина – два от най-светлите образи, чрез които писателят иска да покаже, че добрата съществува, макар и крехка и уязвима в съвременния жесток и студен свят. Въпреки тъжните размисли и страданията на двамата влюбени, щастливата развръзка на тяхната любов идва със спечелената награда от Стаменов в Белгия, номинирана е за издаване негова книга, а също така той е получил покана за лекции в университета в Льовен. В “Епilog” дъщерята на Стаменов Лилия отново обобщава мнението си за своя баща и така се затваря романовата рамка.

С “Карина” Лъчезар Георгиев показва съзряване на своето белетристично виждане, пораснали са пластичните му възможности на художник. Той не експериментира на дребно, не се стреми да използва похвати, които през последните десетина години у нас бяха възприети от автори, чиято дарба е доста скромна, но в замяна на това пък самочувствието им е огромно. Пише спокойно, уверен, без изкуствен патос, като се стреми да улови трайните човешки вълнения, да изобрази герои, които изстрадвал своите истини. Лъчезар Георгиев не съчинява, не се опитва да имитира действителността, а се опира на преживяното, като го допълва и осмисля нравствено-философски с оглед на художествения замисъл.

Трите избрани творби очертават едно плодотворно развитие, което се нуждае от нови идеи, от нови герои и теми. Долавят се отделни повторения, известна тезисност, стилно-езикови граници, които изправят писателя пред изпитания и е наложително в бъдещите му творби да бъдат преодолявани. Социалната критичност е изразена общо и схематично, без нужната белетристична задълбоченост и умел анализ на явленията от последните десетилетия. Затова навлизайки в годините на зрелостта, Лъчезар Георгиев би могъл да достигне онези висоти, които да откроят още по-ярко неговата дарба на съвременен разказ, да покажат духовното неспокойствие, будещо надежда и мечти.

ДОКОСВАНИЯ ДО БОГАТИ ТВОРЧЕСКИ СВЕТОВЕ

Културната публицистика има трайна линия в нашите медии, но особено богата и многостранна е тя в пресата. Нужни са широки познания, творчески инвенции, натрупан опит, за да можеш да общуваш с представителите на литературата и изкуството, да намериш верен път към разнородните търсения и постижения. И преди всичко дарбата да почувствува яркото и неповторимото в профила на една личност, чието дело вълнува и вдъхновява, привлича със съкровените си художествени завоевания и непостигнати висоти. Книгата на Юлий Йорданов "Опуси на талантливостта" показва безспорните възможности на журналистическата дейност, която често предлага незабравими мигове на срещи, наблюдения, разговори, преки впечатления с хора от духовната сфера. Необходими са бързи рефлекси да влезеш в съприкоснение със създателите на красота, да отразиш нещо, което понякога за читатели и зрители остава незабелязано, неусетно, чуждо. Емоционалните сетива на интервюирация или на рецензента, както и естетическият критерий на редактора позволяват да се намери своя гледна точка при представянето на автори и произведения. В своя предговор "Талантливи опуси за талантливостта на Монтанския край" д-р Гроздина Николаева-Беранже, професор по естетика в Париж, точно е отбелязала: "Внимателно чета вижданията на Йорданов в книгата и определено смяtam, че той е развилик перото си върху широкото пано на изкуството, разпростряло се в Монтанско: от литературата, през театъра, музиката и изобразителното изкуство. А да имаш такъв мащабен поглед, да си готов веднага да реагираш е оперативен критически поглед, означава да познаваш в дълбочина съответните творби. Недвусмислено говори за твърде големия арсенал от знания по теорията ни практиката на изкуството, които Юлий Йорданов безспорно притежава."

Авторът е надмогнал усещането за провинциална ограниченност и ниско самочувствие, поради това че е израсъл в регион, за който са характерни земеделски поминък, суровите балкански условия на живот, тежкия,

ЮЛИЙ ЙОРДАНОВ

ОПУСИ ЗА
ТАЛАНТЛИВОСТТА

Фабер

пристанищен труд. Защото от неговия самобитен край между Дунав, връх Ком и Петрохан, от Ломско и Монтанско са такива бележити творци от национална величина като Димитър Маринов, Тодор Боров и неговият брат Ценко Цветанов, Младен Исаев, Яна Язова, Йордан Радичков, Иван Давидков, Ромео Райчев и Александър Райчев, Симеон Пиронков, Симеон Дамянов, Кирил Петров както и десетки други представители и на словото, и на изкуството, науката, политиката, много от които и сега продължават да работят и служат на своето призвание. Юлий Йорданов завършил висшето си образование в Софийския университет "Св. Климент Охридски" по специалностите Философия и Журналистика. В родния си град дълго време е

редактор във в. "Народна трибуна", а след това продължава в областните вестници "Септемврийско дело", "Дело", "Вселена" и "Монт-прес", където сега е отговорен секретар. Тази богата дейност на редактор, кореспондент и сътрудник на редица издания му позволява да навлезе в широкия и необхватен свят на съвременника, да открие и опознае творци, които като него продължават да поддържат жив огъня на духовността, въпреки преломните събития, въпреки културната разруха и материалната нищета. Както е известно област Монтана е една от най-западните и с много голяма безработица област в страната през последните години.

"Опуси за талантливостта" обаче разкрива едно неподозиранио богатство, което заедно с наследството на миналото, е верен знак за жилавия корен на хората от северозападния край, където всяка епоха е раждала герои и духовни първенци. Книгата съдържа четири раздела – "Литература", "Театър", "Музика" и "Изобразително изкуство", в които са представени близо шайсет дейци с различни творчески профили, приноси и завоевания, принадлежащи към няколко поколения, чито пътища се срещат и разминават, но остава пламъкът на създанието, който ги сродява, по своеобразен начин ги свързва и родното място, културата и образователната дейност в читалища, училища, театри, литературни клубове... В богатата жанрова мозайка на книгата откриваме есета и очерци, рецензии и отзиви, интервюта, мемоарни бележки, но живата сплав между тях е авторското дръзвновение и вълнение, нескриваната обич към творците, за чието дело се пише по един или повод.

Най-богата и разнообразна е първата част, посветена на поети и писатели, много от които винаги са живели и творили в Монтанско. В "Светилникът на Пишурка" се възкресява възрожденската епоха, когато дошлият от Враца в Лом учител и читалищен деец разгръща енергично своите заложби и въпреки Ботевия сатиричен прицел успява да събуди родолюбието и жаждата за знания – достатъчно е да се спомене факта, че Димитър Маринов е негов ученик, а достойни продължители на свещения му завет са стотици последователи. Проникновени редове са посветени на Люба Ганчева-Йорданова, оставила в литературата ни стихосбирките "Язове", "Бунт" и "Кръстове", трилогията "Балкани" и известна с псевдонима си Яна Язова, както я прекръства Александър Балабанов. Едно от първите сериозни оценки за младата авторка е дадена от Крум Велков (не автора на "Село Борово"!) в

ломския вестник "Север". С верен литературно-критически усет Юлий Йорданов пише за Анастас Стоянов, Георги Марковски, Кирил Торомански, проследява развитието на поета Георги Атанасов и личи, че неговите поетически изповеди са му близки. В "Белетристика с темпераментно поетично перо" с откривателска страсти изследователят на литературния живот в своя роден край представя едно съвсем непознато име – Куна Троанска, потомка на възрожденец, който след освобождението от турско робство два пъти е бил кмет на село Голяма Кутловица и именно при Иван Цонов селото е прекръстено и обявено за град Фердинанд. Ето кое обяснява и многогодишната "забрава" над тази авторка и нейните стихове, прозата ѝ, включваща новелата "Велико Войвода", повестите "Мария Борисова", "Жените на Омуртаг", "Драгота Горазд и неговото лутане по земята", "Добрил Капинец", романът "Първите сто години"... Може би това наследство се нуждае от още по-задълбочен и сериозен прочит, от допълнителна редакторска работа, за да може да се представи и да намери своето достойно място в съзнанието на съвременния читател, от допълнителна редакторска работа, за да може да се представи и да намери своето достойно място в съзнанието на съвременния читател.

С много от авторите, за които пише, Юлий Йорданов живее и работи. Той размишлява за книги като "Символи от божествете" на Георги Кръстев, за двете стихосбирки "Сетна обич" и "Тайнството любов" от Русин Русинов, на които е редактор, за сборниците с разкази на Иван Димитров, на Мартен Калеев, за стиховете на Розалина Спасова и Борис Борисов, за ловните истории, разказани от Георги Гоцов... Понякога на критика е нужна по-голяма аналитичност, по-задълбочен и верен "прочит" на текста, повече умение да се покаже значимото и да се види с критичен поглед онова, което е слабост, което все още не е постигнато от отделните автори. Само така разглежданите книги ще изпъкнат с истинските си достойнства, а авторите ще могат да разберат коя е вярната посока на развитие.

В очерка за Милен Александров напира болката от преждевременната смърт на колегата, но за този колоритен журналист, когото близки и чужди наричат фамилиарно Миленко, е разказано живо и непринудено. Неговите публикации в издания като списанията "Пламък", "Септември", вестниците "Народна младеж", "Литературен фронт", "Септемврийско слово" и др. го правят популярен, защото реалистично отразяват живота на трудовите хора, техните радости и болки. Такива са и публицистичните му творби "Цибърски

кондики” и “Опит за въздишка”. Изследовател на народната душевност, на бита и нравите на човека от полето и Балкана, той оставя сборниците “Там, където Дунав тече”, “Пътища”, повестите “Те тръгнаха за свобода” и “Земна светлина”, романите “Аз, грешният и недостойният” и “Калушари”, останал недовършен. Ето още един автор, който подобно на Куна Троанска, заслужава да бъде прочетен както трябва, да се даде една обективна литературнокритическа оценка на неговото наследство, защото за него словото е не “занаят”, професионална ангажираност, а призвание и съдба.

Стегнато, динамично, с нерв са написани няколко интервюта с писатели, които Юлий Йорданов е провел по различни поводи. Сред тях личат изтъкнати имена – Пантелей Зарев, Камен Калчев, Йосиф Петров, Георги Марковски, Стефан Цанев, Марко Ганчев, по-младият Мартен Калеев... Освен за литературния процес, за имена и събития, в тях има остри парливи въпроси, както и остри, драматични отговори. Те са изпълнени с откровения, които будят размисъл, дават възможност да се откроят по-отчетливо щрихи от даден образ, да се почувства живото дихание на словото. Неподправено и искрено авторите разказват за себе си, за своите болки и тревоги, за изпитанията на времето.

В раздела “Театър” са публикувани рецензии за постановки на Драматичен театър “Драгомир Асенов” в Монтана и така “оживява” театралният живот с неговите делници и празници, представени са режисьори и актьори, техните вълнения, желания, успешни диренятия, съвременни неволи. В “Любимецът с магнетичното изльчване” се описва гостуването на Народния театър “Иван Вазов” в Лом с пьесата “Амазонката”, представлението на сцената на читалище “Постоянство” и играта на Апостол Карамитев, както и полученият автограф от него. Юлий Йорданов с едри, но плътни щрихи е обрисувал един актьор, чиято ранна смърт остави в храма на българската Мелпомена празната завинаги, а изкуството му е непреходно чрез записите и филмите, които и днес се гледат с възхищение. С много обич са проникнати и страниците, посветени на Виолета Минкова, която прави първите си роли като самодейка от драматичния театър “Кръстъо Пишурка” при ломското читалище, за да достигне до трупата на Народния театър “Иван Вазов”. След нейната кончина в Швейцария нищо не е направено, за да се възкреси спомена за голямото ѝ драматично майсторство в ролите, изиграни на първата ни сцена.

С кратките очерци и интервютата, посветени на режисьорите Петър Василев-Милевин, Аспарух Паунов, Альоша Бехар, на известни актьори като Йорданка Кузманова и Коста Цонев, Христо Кузмов, Йордан Витлямов, Любомир Бояджиев, на театралния критик Димитър Цолов и др. се упътняват наблюденията върху талантливите приноси на хора, които с достойнство следват повелята на времето. Менят се постановки, роли, вкусове, модни увлечения, но остават онези мигове, в които надделяват човешката сила и устрем към доброто и щастлието, колкото и илюзорно да изглежда то.

Йорданов е отделил в книгата си и място за бележити музиканти, родени в Лом – диригентът Ромео Райчев, който дълги години е главен диригент на Русенската народна опера, композиторът Александър Райчев, цигуларят Аврам Попов, виолончелистът Стефан Попов, професор в университета в Бостън и в Лондонската кралска академия. Непосредствен е разговорът с автора на симфонията “Новият Прометей”, оперите “Мост” и “Хан Аспарух”, балета “Хайдушки песен”. Александър Райчев разказва за братята си Ромео и Виктор – по-големият и по-малкият. Неговата изповед за началото на творческия му път е завладяваща, тя открехва “тайните” на младия талант, неговите ранни вълнения: “Започнах спонтанно, още на осем години да измислям melodии, песнички. Даже нещо повече – между Виктор и мене започна негласно състезание кой ще измисли по-хубава песен. Често на два гласа ние си пеехме заедно. От вуйчо ни, който беше цигулар, ни бе останала една цигулка и ние се учехме да свирим на нея. Жаждата ни да свирим на цигулка ни накара да навлезем в музикалната литература. Това не остана незабелязано от нашите родители, които положиха известни грижи и ни насочиха сериозно към музиката. След няколко години взехме пиано под наем започнахме да се учим да свирим на него. През 1934 година се срещнах с Панчо Владигеров, на когото показвах своите композиции. Те му направиха силно впечатление и той ме взе за свой ученик. Оттогава до неговата смърт ние бяхме като баща и син. Той ме изгради като професионален музикант. При него завърших и Музикалната академия.”

Аврам Попов описва как за една вечер успял да изсвири прочутите 24 капричия на Николо Паганини – нещо невероятно трудно дори за най-прославените цигулари, а проф. Стефан Попов казва за българската симфонична музика: “Тя е великолепна! Ние имаме творци на световно равнище. Такива са Любомир

Пипков, Панчо Владигеров, чиито музикален почерк е ярко изразен. Може да се каже, че имаме и модерни композитори като Васил Казанджиев, Лазар Николов, чиито произведения предизвикват интерес у публиката и критиката.” Тези изключително съдържателни признания определят достиженията на Юлий Йорданов, неговите журналистически “попадения” и златни находки. Непринуденият тон подсказва умението да се разговаря с големите творци – без поза, без излишен патос и външна показност и това е една от най-силните страни на книгата. Явно е, че авторът е намерил жив и непосредствен допир до личности и ярки и богати творчески светове.

Не искам да пропусна последната част, макар и най-малка по обем. В нея също са обрисувани няколко творчески фигури, но една изпъква с изключителната си величина – Кирил Петров. В “Истини, обгорени от живота” и “Живописец със сияние от човешка доброта и мъдрост” експресивно се разказва за един от най-оригиналните, дълбоко български художници, роден в малкото ломско селище Сталийска махала през 1897 г. и погребан там на 30 декември 1979 г. Знаменателни са думите на Светлин Русев казани за този рядък майстор на четката: “Кирил Петров си отиде така тихо, кротко и благородно, както прекара живота си. Рисуваше от заранта до вечерта така, както майката ражда, отглежда и погребва своите деца, както селянинът сее и жъне – безропотно и мълчаливо тъй копаеше тоя, необятна нива – човешката душевност, и я засяваше с най-чистите цветя на болката и светлината, на нравствеността, морала и етиката. Имам чувството, че Кирил Петров се стараеше да заеме колкото се може по-малко място. Движенията, жестовете, гласти – всичко беше толкова пестеливо и тихо. Той така се беше свил и затворил в себе си, като че ли беше прогърнал неудобството на собственото си присъствие.”

Шедьоврите на художника “Чичовата челяд”, “Двора на стопанството”, “Аргатите”, “Делбата” и др. са показателни за неговата земна творческа сила, а записаните мисли в бележника му, издаден под заглавие “Практика”, отразяват зрелите прозрения на неговия вътрешен живот, претворен и вграден в платната му.

“Опуси за талантливостта” отразяват делниците на журналиста, който макар и далеч от столичната показност и външен блъсък, е съумял да събере живи наблюдения и впечатления, да покаже неуморния и грижовен труд на десетки труженици на словото и изкуството, без който жадните за духовна красота хора не биха могли да осмислят културните с интереси.

Независимо, че можем да посочим редица слабости, пропуски, стилно-езикови повторения, непрецизираны понякога оценки, книгата заслужава внимание, защото осветлява творческите хоризонти на един български край и на неговите щедри дарования.

**От книгата “Опуси на талантливостта”
публикуваме три интервюта
със съвременни поети**

Йосиф Петров:

ЗАБВЕНИЕТО ПОГРЕБВА ЛИТЕРАТУРАТА БЕЗ ОГЪН

– Спомняте ли си кое беше онова нещо, което стана причина за първи път да грабнете перото?

– Въпросът ви е много интересен и за мене е много приятен. Наскоро ми поискаха сатирични работи за издаването на един сборник. Заедно с тях трябва да дам и кратка автобиография в сатирико-хумористичен вид. В нея си мисля да кажа точно по вашия въпрос, че от юношеството само две неща ми останаха, първата любов, заради която ѝ прописах, и стиховете. Тези две “шуги” не ме оставят и до моята 94-годишна възраст.

*– Днешните поколения почти не ви познават.
Какво друго съдържа вашето житие-битие?*

– Ами то е дълга и широка работа. Хайде по-добре да кажа защо не ме познават. Защото 40 години, т.е. от 1948 година отсъствах от литературния и обществения живот. Още тогава реших да се съхраня: не само живота си, но и себе си, стиха си, името си. Всичко това е вече минало. И навремето взех решение нито да се занимавам с обществена работа, нито да се изявявам в литературния свят. Разбира се, не мислете, че захвърлих перото. Ето сега дойде възможността да си издавам поезията. Започнах със стихосбирката “Вик от катограта” – 30 стихотворения, създадени в концлагера. Останалото творчество през 40-те години мълчание най-напред събрах в една сбирка, която скоро ще влезе в печатарските машини. Следващата също е готова, Та, когато излязат всички тези книги, заедно с “Вик от катограта”, читателите ще имат представа за литературното ми дело. Затова вие

сте прав, че никой не ме познава. Даже тези, които ме представят на срещите с читателите, говорят повече за "Вик от катограта" или общо за поезия. А моята – остава незнайна.

– А какъв беше поводът да ви изпратят в Персин?

– Поводът беше, че минах в опозиция и както казвам в едно хумористично стихотворение, че "не приех червения ислам". Затова многократно бях арестуван и 40 години ми се правиха обиски, задържаха ме властите, предупреждаваха ме с разни протоколи, подслушваха ме. Не можах да прекарам дори и един спокоен ден. И въпреки това останах верен на моята чест, достойнство и опазване на името си. Всички сметнаха, че комунизмът ще продължи столетия. Затова бях решил литературното си творчество да оставя на моята дъщеря, а тази част от него, която би могла да се подложи на инкриминиране – да се предава от поколение на поколение. Е, все някога, когато светът се оправи, поезията ми да излезе на бял свят. Ако нещо в нея носи огън, то ще остане в литературата, ако ли няма – забвението ще я погребе, както въобще е ставало и ще става.

– "Вик от катограта" написахте по един странен начин...

– Защо мислите, че съм я написал? Не съм я написал, а създадох без молив и хартия!

– ...а как направихте селекцията на стиховете?

– Никаква селекция не съм правил. Това са стиховете, създадени в концлагера, без да изменя и една запетая. Защото там имах възможността достатъчно време да ги усъвършенствам. Така че още в Персин направих всичко.

– Искам да отидем за малко в теорията на литературата. До преди 10 ноември 1989 година в нашата литература усилено шестваеше методът на социалистическия реализъм. А днес кой метод е в сила?

– Възстановяват се двата метода: художественият реализъм и критическият реализъм. Художественият реализъм е да опишеш живота такъв, какъвто е, но да изглежда по-хубав. А критическият реализъм е критично да погледнеш на негативните неща – да се бориш със злото. Социалистическият реализъм е не какъв е животът, а как ми се иска да бъде.

– Рециталите ви предизвикват симпатията на вашите почитатели. А как мислите – в това

гладно време има ли нужда от духовна храна и поточно от поезия?

– Ще ви отговарям с метода на критическия реализъм. Разбира се, народът има нужда от поезия и друга духовна храна. Гледам на рециталите ми как хората бурно аплодират, как са вдъхновени, как е хубаво всичко това. Но... само толкоз. Иначе нашият народ не чете поезия и не я обича.

– А защо?

– Ама национална особеност – за разлика от руснаците, които много обичат поезия. Може би още от Пушкин това да е наследство?!

– Вие сигурно сте почитател на Пушкин?

– Е-е, кой не е почитател на Пушкин?! Има ли въобще такъв любител на поетичното слово?! Руснаците още през войната носят в дебело тефтерче преписано по някое хубаво стихотворение – четат го, учат го, рецитират го. У нас такова нещо няма. И вижте – една стихосбирка се издава в тираж 1500 екземпляра, от които се продават 500 и то между пишещите. Другите 1000 стоят по рафтовете, докато се предадат за претопяване. Може би причината е, че нямаме истинска поезия. То и социалистическата ни поезия беше трици. Боклук за историята и никой няма да си спомни за нея.

– Вие бяхте старейшината на Седмото Велико народно събрание на България. И като такъв струва ми се, че се опитвахте да внесете георгикирковския стил на ораторство. Как ви се струва, не е ли нужен понякога и хумор, за да се постигне една цел?

– Вярно е, че още от откриването на парламента във Велико Търново аз внесох хумористичния елемент, бих казал по-скоро за разведряване, а не на самоцелен или празен смях. И това е така, защото ако беше само заради смеха за забавление, то е опасно мое начинание. Напротив – смехът трябва да е във връзка с работата: да е духовит и създава настроение за законотворческия труд. Истина е, че си послужих с хумора няколко пъти, но и не бива повече, защото ще се обезсъдя – коя е гаранцията да не стана по този начин жалък. Това е деликатен въпрос. Един мой приятел – писател ми каза: "При откриването и воденето през първите три дни на Великото народно събрание се страхувах и по цял ден треперех за теб. Питам го – защо. Защото – отговори ми – ти вървеше по ръба на пропастта. Всеки момент можеше да се сгромолясаш". И това е вярно – хуморът е деликатна работа. Може с една фраза да хълтнеш и дори да станеш отвра-

тителен. Аз обаче не прилагам хумора самоцелно – той ми е в характера. Цял живот съм бил такъв. Ей сега, с тебе съм същият. Бил съм учител и във всеки учебен час съм въвеждал нещо черно, хумористично, което да повдига тонуса.

– Явно вие се стараете да уравновесите климатата в пленарната зала. А какво бихте казали за нравствените норми в отношенията между депутатите? Не прегряват ли „желязото“, вместо да го калят?

– Нашият парламент страда от хумористичния полъх. Ние живеем остро време. Да оставим народа, че гладува, че студува, че е настърхнал, че е в пълно безверие, дори безпътица, но самите депутати, които уж са екстракт от народа и се предполага, че са духовните водачи на този народ, нямат това чувство за хумор. Хуморът е по-висшо отношение. Те дори нямат чувство за взаимна търпимост. Парламентът ни е много сериозен: никой не се усмихва. Дали времето ги направи такива – не зная. Но народът ни не е такъв. Българинът е шегобиец. А в парламента тази черта я няма и това му е кусурът.

– Това изкривяване на българската черта ли е?

– А-а, не! Времето е такова. Гледам по-младите депутати – та те са по-остри, по-крайни. А хуморът е висша духовност. Фактът, че само човекът от целия животински свят притежава чувството за хумор, показва, че е нещо свише, т.е. висше в най-висшето.

– А как ви се струва – достатъчно сериозна ли е конституцията, която Седмото Велико народно събрание може би е създадо благоприятна конституция, за да не кажа най-благоприятната. И я създаде именно тогава. Защо? Мнозина не са се замисляли върху този въпрос. Групата на напусналите депутати иска да се взриви парламента и да се разпусне, преди да направи конституцията. Те разчитат следващото Велико народно събрание да прави конституция. Ако ние не направихме конституцията тогава, БСП би допуснала по-големи отстъпки, отколкото ако произведем нови избори и опозицията от лятото на 1991 година стане мнозинство, а БСП – малцинство. Тогава социалистите нямаше да се съгласят да направим хубава конституция. И ще бъде много трудно за парламента, защото от БСП зависеше работата. Пък и коя опозиция ще вземе 267 депутати и с тях да изработи конституция. Стане ли БСП опозиция – яка му душата на парламента!

Стефан Цанев:

Това е най-благоприятното време за поезия

– Господин Цанев, помните ли как стана сродяването ви с поезията?

– Сродяването ли? Ами, така съм се родил. Имам чувството, че от малък пиша стиховете. Но... не съм се учили специално за поет. Като бях още в първо отделение, написах нещо като стихотворение, без да си въобразявам, че някога ще пиша стихове.

– И днес тя е спътник в живота ви?

– Е, да – тя стана моя професия. Не бих казал големи думи, но ...аз друго не мога да правя, освен да пиша стихове. И това е най-страшното. Щото без поезия ще умра от глад.

Времето днес е точно за поезия. Може да не е за всичко друго, но е много интересно за литература. Нали разбирате – преломно време, невероятни колизии, всеки преживява някаква драма, страхотни трагедии, крушения на стари идеали, раждат се нови идеи. Това е най-благоприятното време за литература. Мисля, че такова време няма да настъпидори и след сто години.

– Ако сравняте тоталитарното и демократичното време, кое е по-благоприятното за поета?

– Всяко време е добро за поета. Тоталитарното беше много благоприятно, защото човек имаше срещу какво да се съпротивлява. А днес трябва да се бори за нещо. Макар че има много неща за взаимстване, така че и тогава можеше да се пишат стихове. Сега също. И аз съм сред хората, които не могат да се съгласят с твърдението, че през тези четиридесет и пет години нищо не е направено в областта на литературата и театъра, не е вярно – направиха се доста неща.

– Вашите книги са отличаваха с идеи, които контрастираха с тоталитарното общество. Защо не станахте дисидент?

– Какво значи дисидент? Трябва да знаем точното определение на тази дума. А то е: човек, който стои отстрани и не е на страната на властта. Т.е. всеки, който не е спътник на властващите, може да се счита за дисидент, ако толкова държи да се хвали с това определение.

Дисидент не означава да си се борил против нещото. Тази дума не се разбира и поради това се спекулира с нея. А знаете ли, че и тогава, и сега човек може да каже спокойно: "Аз мислех това и това, и говорех това, което мислех!"

– А виждате ли накъде върви България?

– Как накъде? Напред! Напред към пещерата! Толкова е сложно времето. Ето всеки вижда какво стана на един избор, после на другите... Абе, напредваме...

– Като човек вие правите ли компромиси?

– Да, разбира се! В стихосбирката ми "Реквием" е поместено стихотворението "Плач по Ботев". Но в сериозно редактиран вариант. Стиснах очи и казах на себе си: "Нека! Дори цензурана и половината да го съкрати, но нека излезе това адски вироглаво за онова време стихотворение!" И... така и стана.

– В едно от вашите стихотворения казвате: "... забогатяха от думи..." Като чух тази мисъл, си спомних едно мнение на радиослушател, че вие и Недялко Йорданов с рециталите си из страната въртите бизнес с поезията. Как ще коментирате това мнение?

– Поезията е моя професия и тя ми помага да ям хляб. Не съм от хората, които пишат стихове и чакат някой да ги помоли, за да види какви са стиховете. Вярно е, че читателите трябва да търсят поезията, но преди това поетите се налага да потърсят читателите. Любовта между поет и читател трябва да е взаимна. Що се отнася до бизнеса с поезията, ами нека този слушател да завърти и той такъв бизнес. Това е труд на сцената и факта, че се заплаща, аз не виждам нищо лошо. Това е хляба ми. Какво да правя: да отида да копая ли – не мога. Защо миньорът като копае, иска пари за изкопаното? В България сме свикнали да мислим, че интелектуалният труд е нещо, което не струва нищо.

– Да не искате да кажете, че интелигенцията е в девета глуха?...

– Е, да. И затова съществува такова неуважение към нея. Но, ако нямаше интелигенция, кой щеше да измисли трактора, велосипеда?... Страшно е да преебрегнеш интелигенцията! Това нека го знае всеки властващ!

Marko Ганчев:

Важното е да бъдем повече

мислещи

– Господин Ганчев, вярно ли е, че навършихте 70 години?

– Ами, не зная. Направете справка с документите.

– Вие сте един от популярните български сатирици, които често се срещат с хората. Как ви се струва, тези среци помагат или ви пречат?

– Е-е, ама чакайте! Още от началото на разговора ме слагате на тясно и ме карате да бъда откровен. Тези среци нито ми помагат, нито ми пречат. Само спомени ми създават. Навремето, когато работех във вестник "Стършел", бяхме една група хумористи в някакво село в тогавашния Габровски окръг. Това беше истинско голямо събитие за селото, защото решиха срещата да проведем на площада. Гарираха там един голям камион. Накичиха го. Сложиха микрофони. Сезонът беше работен на полето, защото се здрачаваше късно. Привечер ни качиха на камиона и срещата започна. Площадът пълен с народ. Ние – мън-мън-мън – четем кой фейлетон, кой басня, кой стихотворение. Хората слушаха, слушаха, па взеха да се изнлизват на групички. Като свърши срещата, партийният секретар ме попита: "Утре къде ще ходите?" В Габрово – казвам му. "И там ли същото ще правите?" Да! – отговарям. "Правете го, бре! Пада им се на габровци!"

– Значи среците с читателите са със стара давност, т.е. и преди, и след 10 ноември 1989 година. А кои от тях за вас са по-интересни?

– Не знам колко интересни са тези среци, но зная, че се правят в нечий интерес. Преди 10 ноември моите книги (пък и цялата ми поезия) се издаваха в малък тираж. А като ходехме на срещите, си изпросвяхме я от библиотекарите, я от книжарите да завишат бройките книги по заявка. Нямаше начин – такава беше издателската политика. Сега обаче, никой не ни издава книгите – така че интересът ни към срещите с читателите, като че ли взе да се поизпарява. Е, остава другият интерес – на организаторите. Все ще отчетат и те някаква дейност, за да си изкарат заплатата.

– Сред книгите, които сте издали, имали някоя от тях или пък отделна страница, която днес ви се иска да разкажате или изгорите?

– Как да ви кажа, ако имаше такава книга, или нещо написано от мене, което да върви днес срещу мене, то веднага щеше да се превърне в компромат. Слава Богу, такъв досега не съм срещал някъде из медиите. Това ми дава кураж да не посягам унищожително към нито една от моите книги или към някоя от техните страници.

– Днес време ли е за поезия? Поетите как живеят днес, на какво разчитат и в какво вярват?

– Аз мисля, че добро време за поезия никога не е имало. Но човек не може да избира в кое време да живее. В първите месеци след 10 ноември 1989 година поетите, писателите и въобще творците се зарадвахме, че дойде времето на демокрацията. Радвахме се, че тоталитаризъмът вече е изпътана песен. Ала поживяхме още малко и видяхме, че нещата не стоят толкова розово, колкото си ги мислехме. И все пак, който има да казва нещо чрез белия лист – кой му пречи. Друг е въпросът как казаното ще стигне до своята аудитория и какъв ще бъде отзивът, и не дай си Боже, ако има обратна вълна. Както и да е – важното е да бъдем повече мислещи разумно.

– Кое време е най-доброто за разъфтяване на таланта на сатирика – тоталитарното или демократичното?

– Различните времена са оптимални за развитието на различните таланти. Последните години обаче се оказаха не време, а безвремие. Защото хем стават промени, хем промяна не става. Инерцията на живота е толкова силна след натрупаните пластове тоталитарен живот. Дали ще успее да разъфти сатирата – затова също си трябва талант.

– С какво чувство се отнасяте към така наречените придворни поети?

– През всичките времена от историята на човешкото общество е имало придворни поети. Сладка е тази човешка слабост венчехвалието и от нея се изкушават немалко хора. С най-голяма сила тя действа при политиците, или при хората, отделили се като елит. Друг е въпросът какво е качеството на тяхното творчество. На тях не бива да се сърдим, защото те разсъждават според своя разум. Аз не бих станал такъв поет, защото гледам на света с други очи.

Корица на брой 1
на сп. „Издател“ излязъл
през октомври 1994 г.
Основател
Лъчезар Г. Георгиев

Филологически факултет
Катедра Библиотекознание, масови комуникации,
чужди езици
Университетско издателство
„Св. св. Кирил и Методий“

Редактори на броя
доц. д-р Лъчезар Георгиев доц. д-р Стефан Коларов
Формат 56x84/8. **Печатни коли 4**
ISSN 1310 – 4624
Страница ИЗДАТЕЛ
в Интернет: www.izdatel.hit.bg

Годишен абонамент или заявка за сп. „Издател“ може да направите на адреса на редакцията:

5000 Велико Търново, ул. „Теодосий Търновски“ № 2,
БТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Ректорат
Катедра Библиотекознание, масови комуникации, чужди езици
за доц. д-р Лъчезар Георгиев Георгиев.

Моля, свържете се на тел.: 062/ 618 258

DEAR READER,

You can subscribe to the „Publisher“ magazine for the year 2004 by sending the subscription fee by mail-order to the following address:

5000 Veliko Turnovo, 2 Theodosi Turnovsky Str.
„Cyril and Methodius“ University
Prof. Dr. Luchezar Georgiev Georgiev

Please, write „Subscription fee for the „Publisher“ magazine“ on the mail-order as well as your address and Telephone number for delivery and contact. Tel. 062/618 258. Thank you!

ПЕЧАТНИЦА „СИРА“ – Велико Търново, 2004

ПЕЧАТНИЦА

Сира

ВЕЛИКО ТЪРНОВО

- Цвекоотделяне до 61/75 см и предпечат
- Висококачествен офсетов печат до 70/100 см
- Лакиране с UV-лак
- Горещо ламиниране до 50/70 см
- Топъл печат и релефен печат
- Щанцована на картон и велпапе

Поръчки - тел.: 062/649 845, Цвекоотделяне - тел: 062/649 860

Факс: 062/649 895, E-Mail: sira@matrix-bg.com

ISSN 1310

4624